

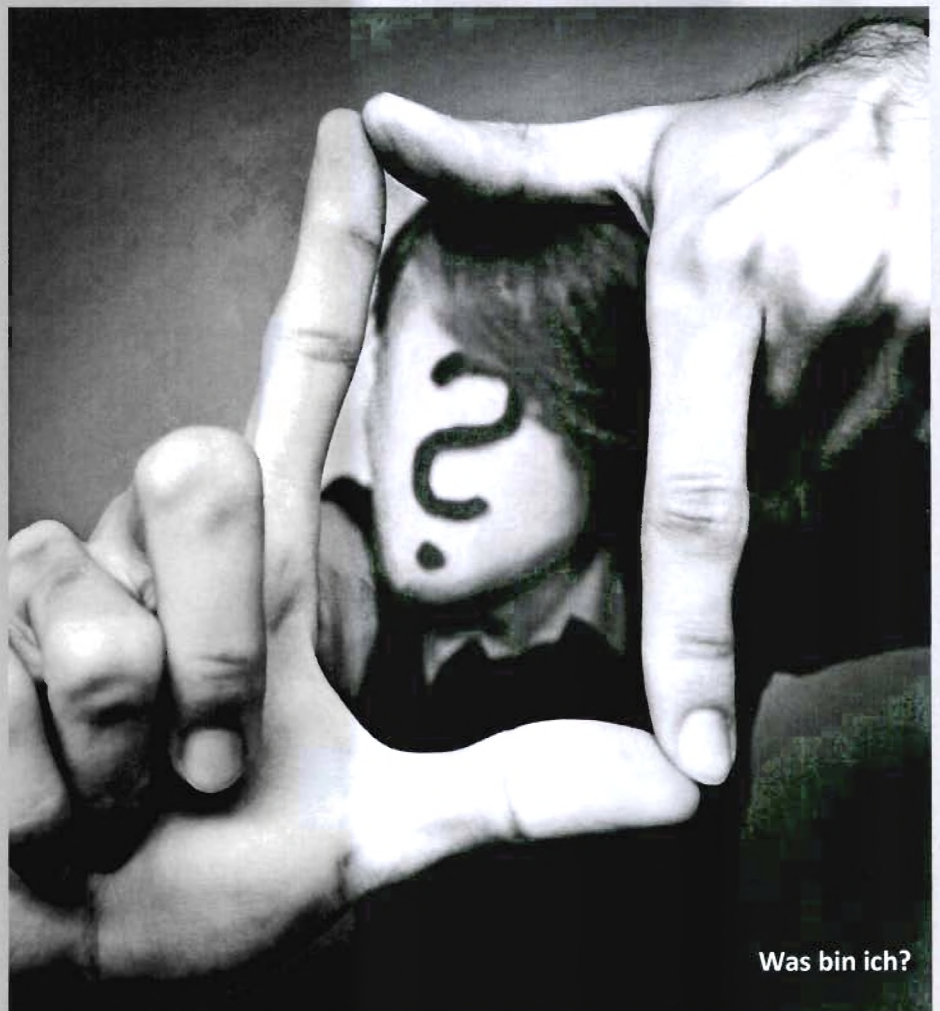
Το φά(ντα)σμα της Ευρώπης εν τη γενέσει του

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΜΣ: ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΗΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

*Η πρόσληψη του κοινωνικού μετασχηματισμού στο διεθνοποιούμενο
ευρωπαϊκό χώρο μέσω του ζεύγματος ταυτότητα- ετερότητα*

Was bin ich?

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΒΒΑΘΑΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΒΒΑΘΑΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ

Αχιλλέας Κούριος, Α.Μ. 4108Μ031

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

2/2/2011

MBT
KOY

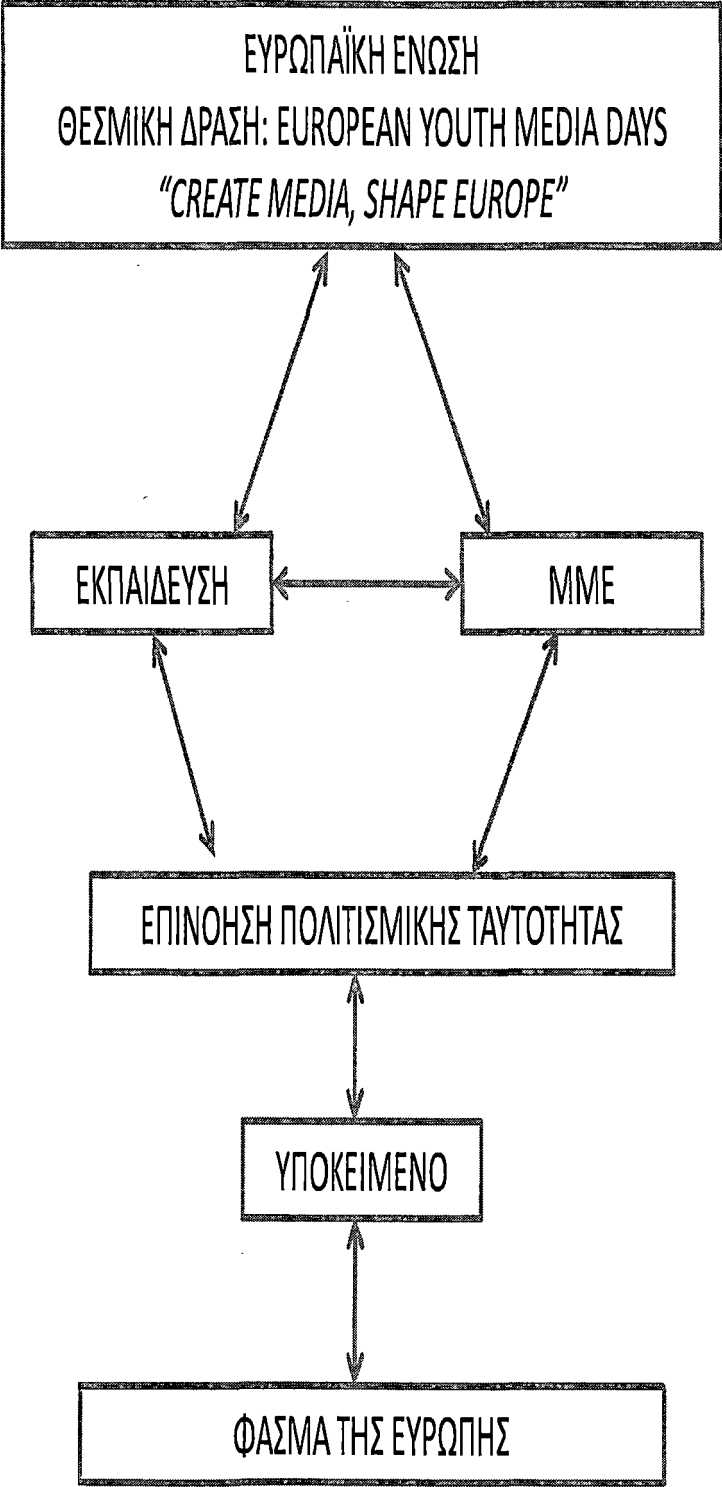

Πίνακας περιεχομένων

• Προοίμιο – Ερωτήματα επί του ζητήματος.....	6
• Επισκόπηση μεθοδολογικής προσέγγισης.....	9
Κεφάλαιο Α: Ζεύγμα ταυτότητα – ετερότητα στο σύγχρονο κοινωνικο - πολιτικό γίνεσθαι	10
1. Σύλληψη, ενορχήστρωση, διασπορά	10
2. Εγχείρημα μεταστροφής πολιτισμικού προτύπου	12
3. Αίτημα πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού	13
4. Κοινωνικός μετασχηματισμός: Έκφραση κενών όρων ή ανασημασιολογούμενων;	14
Κεφάλαιο Β: Ανασταλτικοί Παράγοντες: Εκπαίδευση και Μέσα Επικοινωνίας ως μοχλοί ανάδρασης	20
1. Επιχείρηση αποδέσμευσης από νεωτερικά βάρη	20
2. Η εμπέδωση του έθνους διαχρονικά μέσω της εκπαίδευσης	22
3. Η κατεστημένη εθνική δημόσια σφαίρα.....	24
Κεφάλαιο Γ: Ένας μικρόκοσμος της οικουμενικότητας	26
1. Αναγωγές σε ένα παγκοσμιοποιημένο όλο	26
2. Επικοινωνιακή θέσμιση φαντασιακών συλλογικοτήτων	27
3. Η μέθη μιας επινοημένης ευτοπίας.....	32
Κεφάλαιο Δ: Επινόηση πολιτισμού	36
1. Το νεοουσταθέν δικαίωμα	36
Κεφάλαιο Ε: Ευρωπαϊκός Κοινοτισμός - Επανεφεύρεση του Ουμανισμού	39
Κεφάλαιο ΣΤ: Η Εκπαίδευση ενώπιον της πρόκλησης της διεθνοποίησης	42
1. Από τον παγιωμένο ρόλο σε μοχλό προώθησης του υπερεθνικού υποκειμένου	42
2. Η Εκπαίδευση εναρμονίζεται στις επιταγές της Ένωσης	47
Κεφάλαιο Ζ: Το φάσμα της Ευρώπης – Οπτικά τεκμήρια.....	49
1. Μελέτη περίπτωσης οπτικού τεκμηρίου	49
2. Το αρχείο ως δυνατότητα ανάκλησης ταυτότητας	51
3. Μια θέση για τη συγκρότηση του εαυτού	52
4. Το στοιχείο της οικειότητας ως ατομική πρόσληψη και συλλογική προβολή	54
5. Οπτική επικοινωνία – διαδικασία σημασιολόγησης	55
Κεφάλαιο Η: Επικοινωνιακό Πεδίο – Διασπορά Φάσματος	57
1. Έλλειμμα διαπολιτισμικής επικοινωνίας	58

2. Μελέτη υποπερίπτωσης: European Youth Media Days - Δράση: Workshop "Campaigning Europe"	59
Πρόταγμα: Συμμετοχική και δημοκρατική εικόνα της Ένωσης	59
3. Η ευρωπαϊκή συλλογική ταυτότητα δια - μεσολαβείται... ..	60
4. Κυρίαρχη η τεχνική στη νοηματοδότηση των αναπαραστάσεων	62
5. Το συλλογικό υποκείμενο ως αλληπάλληλα δίκτυα αυτοοργάνωσης	63
6. Το αισθητικό περίγραμμα ως γλώσσα επικοινωνίας.....	64
7. Η υπέρβαση του μη κοινωνήσιμου της ατομικότητας	66
8. Συμβολικές αναπαραστάσεις υπό το κράτος της σύγχυσης του υποκειμένου	68
9. Πολιτιστική πολιτική ή βιομηχανία της συνείδησης	70
10. Κοινωνικός μετασχηματισμός ως αιθητικά σχηματοποιημένη διαβούλευση	72
Αντί επιλόγου: Το φά(ντα)σμα	74
Βιβλιογραφία	75

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την απέραντη ευγνωμοσύνη που τρέφω στο πρόσωπο του επιβλέποντος καθηγητή μου, κ. Διονυσίου Καββαδά, για τα ερεθίσματα με τα οποία τροφοδότησε τη σκέψη μου, τόσο στη διάρκεια της διδασκαλίας, όσο και κατά την εκπόνηση της παρούσας μελέτης. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά όλους, όσοι στάθηκαν δίπλα μου σε τούτη την προσπάθεια, τους γονείς, συγγενείς και φίλους, καθώς και όλους τους διδάσκοντες του μεταπτυχιακού προγράμματος στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου, οι οποίοι με τη στάση τους μου ενέπνευσαν αυτοπεποίθηση για την αναζήτηση της γνώσης.

Η πραγματικότητα –ο κόσμος σε σχέση με μια ψυχή- είναι για τον καθένα η προβολή του κατευθυνόμενου στην περιοχή του εκτεταμένου· είναι το οικείο που καθρεφτίζεται πάνω στο ξένο και σημαίνει τον ίδιο.

Oswald Spengler

- **Προοίμιο – Ερωτήματα επί του ζητήματος**

Τί είμαι; Αναρωτάται ο σύγχρονος «ευρωπαίος» πολίτης σε μια αγωνιώδη προσπάθεια αυτοπροσδιορισμού... Πού ανήκω; Ποια είναι τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά της ταυτότητάς μου; Έχω το δικαίωμα να είμαι κοινωνός της κουλτούρας που εγώ επιλέγω ή θα είμαι παντοτινά δέσμιος ενός κυρίαρχου, μαζικού πολιτισμικού προτύπου; Εκφράζομαι άραγε μέσω της εθνικής συλλογικότητας ή, ίσως, θα έπρεπε αυτοβούλως να σκιαγραφήσω την εικόνα της πολιτείας που με εκφράζει; Μήπως είμαι ένας πολίτης του κόσμου; Υπάρχουν άραγε και άλλοι που σκέφτονται όπως εγώ ή είμαι μόνος; Τούτες οι απορίες του σύγχρονου υποκειμένου γεννούν για εμάς, επίσης απειράριθμα ερωτήματα, όλα τους κρίσιμα και επιτακτικά. Μα ένα εξ αυτών μοιάζει να κυριεύει τη σκέψη μας. Είναι εκείνο που θέτει σε κίνηση την ανάπτυξη όλου του διερευνητικού ιστού της παρούσας μελέτης, ενώ, όπως οφείλουμε να ομολογήσουμε, επιστρέφει, μάλλον επίμονα, ξανά και ξανά, σε όλη της την έκταση.

Γιατί τώρα; Ένα ερώτημα, το οποίο, αφ' ής στιγμής τεθεί, επεκτείνεται με τρόπο γεωμετρικό, σαν μυθικό πλάσμα με παράταιρες ιδιότητες, σαν μια «λερναία ύδρα» που προσλαμβάνει κάθε φορά νέες πτυχές και προσεγγίζει κάθε έκφανση του κοινωνικού γίνεσθαι υπονομεύοντάς τη, με τρόπο σκωπτικό. Ποιά είναι τα ειδοποιητικά χαρακτηριστικά της παρούσας συγκυρίας λοιπόν, τα οποία δυναμιτίζουν την ανθρώπινη συνείδηση και την οδηγούν προς μια εκρηκτική και εκ βάθρων αναθεώρηση κάθε νεωτερικά κατεστημένης ιδέας και θέσμησης; Γιατι

πανανθρώπινες υπαρξιακές αναζητήσεις, οι οποίες διιστορικά είχαν απόλυτα εκλογικευθεί υπό το νοηματικό πλέγμα εθνικά κυρίαρχων αφηγήσεων, αλλά και θεωρηθεί σύμφυτες σταθμίσεις της κοινωνικής οντότητας του ατόμου, μέσω της νεωτερικά σχηματοποιημένης ανθρώπινης διανοίας, συγχρονικά πια, αυτές οι ίδιες, τίθενται ξανά σε διαφοροποιημένο συγκείμενο; Προς τι μια επανεπινόηση και εκ νέου ανάδυση του ζεύγματος «ταυτότητα – ετερότητα» ως πλαισίου αναφοράς για τη συγκρότηση υπερεθνικού υποκειμένου; Θα έπρεπε να εκλάβουμε το εν λόγω φαινόμενο ως μια παροδική απορρύθμιση της καθεστηκυίας κοινωνικής αναπαραγωγής, υποβιβάζοντάς τη, στο επίπεδο ενός συμπτώματος των καιρών και μόνο, ή μια πιο συνεπής στάση θα μας οδηγούσε στην αποκρυπτογράφηση μιας θεσμικά υποκινούμενης ενέργειας;

Τίθεται λοιπόν αρχικά, ως υποψία, μα σύντομα προσλαμβάνει υπόσταση και αποτελεί το έναυσμα για την ερευνητική μας προσέγγιση προς την κατεύθυνση κατανόησης των τρόπων πρόσληψης, από μέρους του σύγχρονου υποκειμένου, ενός κοινωνικού μετασχηματισμού που επιφέρει σημαίνουσες αλλαγές στις δομές του κοινωνικού, όπως αυτό έχει διαχρονικά αποκρυσταλλωθεί. Μέλημα της προσπάθειάς μας, καθίσταται η αποκωδικοποίηση του φαντασιακού φάσματος που προσδίδεται στην έννοια «Ευρώπη», διαμορφούμενο κεντρικά μέσω των θεσμίσεων μιας υπερεθνικής κοινότητας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ένωσης) η οποία, αναδυόμενη συγχρονικά, αποζητά την πολιτισμική της ολοκλήρωση. Διαβλέπουμε λοιπόν πως, η προτροπή της αναπληρώτριας προέδρου του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, Gunnar Hökmark, *“Never turn your back on the project Europe”*,¹ μας προϊδεάζει για την υλοποίηση ενός οργανωμένου σχεδίου (=project) διαμόρφωσης ενιαίου υπερεθνικού φαντασιακού, ενός φιλόδοξου, στον παρόντα χρόνο σχεδιαζόμενου, πολιτισμικά προγραμματιζόμενου, αναπτυξιακού έργου, το οποίο εγγράφεται στην αναγκαιότητα εμπέδωσης των καταστατικών αρχών ενός υπερεθνικού μορφώματος.

¹ Η φράση ειπώθηκε στην κεντρική ομιλία της, Gunnar Hökmark, αναπληρώτριας προέδρου του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, στη διάρκεια της εναρκτήριας τελετής του υπό εξέταση συνεδρίου European Youth Media Days, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στις Βρυξέλλες, υπό την αιγίδα της Ε. Ε.

Πρόκειται, ίσως, για έναν συντελούμενο κοινωνικό μετασχηματισμό, ο οποίος, ακόμη και αν κάποιος ισχυριζόταν πως δεν «προτίθεται» να συμπεριλάβει τις τύχες όλων των ευρωπαϊών πολιτών, αναμφισβήτητα θα «επιχειρήσει» να οικειοποιηθεί την εικόνα του καθενός, προβάλλοντάς τη σε ένα ευρύ φάσμα νοημάτων, το οποίο κάθε φορά θα ανακαλείται για την πραγμάτωση της υπόστασης του αναδυόμενου υπερεθνικού μορφώματος. Μια κάθετη, αν θεωρείται δόκιμη η χρήση ενός τέτοιου όρου, πολιτισμική τομή που εμφανίζεται στην απαρχή ενός νέου διανύσματος στον αενάως κυκλικό ρου της ιστορίας και στη φθίνουσα τροχιά ενός προηγούμενου. Δείχνει να υπονομεύει τις δομές συγκρότησης του έθνους – κράτους, αλλά παράλληλα, όλως παραδόξως, μοιάζει να γεννάται από το ίδιο. Προστρέχουμε να την αναγνωρίσουμε ως την Αναγέννηση του 21^{ου} αιώνα, η οποία κάποια στιγμή ίσως βρει τους δικούς της πρωτοπόρους και ήρωες, τα δικά της σύμβολα. Πριν από αυτό, όμως, θα αναγκαστεί να οικειοποιηθεί ξένες προς τη φύση της αναπαραστάσεις, ανασηματολογώντας τις και εκπέμποντάς τις ακτινωτά σε μια θεσμικά διεθνοποιούμενη επικράτεια. Δίαυλος μεταφοράς της εικόνας της καθίσταται το σύγχρονο επικοινωνιακό πεδίο μέσα από τις αλεπάλληλες συζεύξεις, οι οποίες διαρρηγνύουν τα όρια μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας, μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, εκμηδενίζουν τις αποστάσεις, εμπλέκουν τελικά το υποκείμενο στο παίγνιο της ψηφιακής φαινομενικότητας. Μοιάζει, λοιπόν, η εμπέδωση του εν λόγω φάσματος να επιχειρείται μέσω εκπαιδευτικών μηχανισμών που θέτουν το πρίσμα μέσα από το οποίο περνά και αναπόφευκτα διαμορφώνεται η διαδικασία πρόσληψης της ταυτότητας ατομικού και συλλογικού φαντασιακού. Η όλη ενέργεια φέρει εγγενή αντιφατικά χαρακτηριστικά, των οποίων η συγκρουσιακή συνύπαρξη οδηγεί στην επινόηση ενός νέου, μετα – χειραφετητικού προτάγματος, που αναδεικνύει τον όρο «πολιτισμό» ως προς κατάκτηση δικαίωμα, τον πολιτισμικό αυτοπροσδιορισμό ως αναγκαία συνθήκη και την «πολιτισμική αυτοδιάθεση» ως κλειδί για την είσοδο του «ευρωπαίου» πολίτη στην διεθνοποιημένη ευτοπία. Το σύγχρονο υποκείμενο μάλλον εκπαιδεύεται ήδη, ο θεσμός, μέσα από το επικοινωνιακό πεδίο, δημιουργεί μηνύματα και διαμορφώνει την Ευρώπη, το πρόταγμα έχει μορφοποιηθεί: Create Media – Shape Europe.

- **Επισκόπηση μεθοδολογικής προσέγγισης**

Η παρούσα προσέγγιση δομείται επί του μεθοδολογικού μοντέλου μελέτης περίπτωσης. Επιλέγεται από το συντάκτη μια θεσμική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που, από το 2007, λαμβάνει χώρα περιοδικά, υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στις εγκαταστάσεις του (Βρυξέλλες). Το αντικείμενό της συνίσταται στη συμμετοχή τριακοσίων και πλέον νέων δημοσιογράφων, ηλικίας 18 έως 30 ετών, εκπροσώπων των 27 κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να παραχθεί μηντιακό υλικό – περιεχόμενο, βάσει των εκάστοτε καθορισμένων θεματικών ενοτήτων, σχετικό με ζητήματα της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Οι εργασίες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των συνεδρίων αφορούν σε όλα τα μέσα επικοινωνίας, ηλεκτρονικά και έντυπα.

Επιλέγεται το παρόν ερευνητικό μοντέλο διότι κρίνεται ως πλέον ενδεδειγμένο για την εξαγωγή συμπερασμάτων, καθώς, εφόσον η εστίαση της μελέτης μας έγκειται στην αντίληψη ενός τρέχοντος κοινωνικού μετασχηματισμού, οφείλουμε να τον προσεγγίσουμε μέσω μιας πηγής ερευνητικού υλικού, επίσης συγχρονικής, που προσφέρει πλήρως ενημερωμένη άποψη των θεσμικών δράσεων.

Η έρευνά μας εξειδικεύεται σε ένα διπλό σχήμα, αφενός της φυσικής παρουσίας του συνεδρίου, αφετέρου της ηλεκτρονικής διαδικτυακής του μορφής – προβολής. Το πρώτο σκέλος καλύπτεται από την εμπειρική προσέγγιση του συντάκτη ως μέλους της ελληνικής αποστολής κατά τις εργασίες του συνεδρίου EYMD 2007 (European Youth Media Days), ενώ το δεύτερο αφορά στην ανάλυση περιεχομένου επί του παραχθέντος επικοινωνιακού υλικού, μέσω ερμηνευτικών πλαισίων. Συγκεκριμένα, εφαρμόστηκε ανάλυση εικόνας για τα οπτικά τεκμήρια, στοχευμένη στο επίπεδο καταγραφής θεματικών ενοτήτων και της αναγωγής τους σε πρότυπα νοηματικής ανάγνωσης, προερχόμενα από τη θεωρία της φωτογραφίας, της οπτικής κοινωνιολογίας και του οπτικού πολιτισμού.

Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκε ανάλυση περιεχομένου για την προσέγγιση των κειμενικών τεκμηρίων, άρθρων και οπτικοακουστικού υλικού (video), που επίσης αναρτήθηκαν στον υπό εξέταση ιστότοπο.

Η εν λόγω μελέτη περίπτωσης πλαισιώνεται από βιβλιογραφική επισκόπηση, εστιασμένη στη συστημική θεωρία, η οποία διαμορφώνει τον ιστό της παρούσας έρευνας, πάντοτε σε διαλεκτική με άλλα θεωρητικά πρότυπα και ρεύματα σκέψης, όπως η κοινωνιολογία της επικοινωνίας, η φιλοσοφία και αισθητική των μέσων, η πολιτική επικοινωνία, η ιστορία του πολιτισμού, κ. ά.

Κεφάλαιο Α: Ζεύγμα ταυτότητα – ετερότητα στο σύγχρονο κοινωνικο - πολιτικό γίγνεσθαι

1. Σύλληψη, ενορχήστρωση, διασπορά

Το ζεύγμα εννοιών ταυτότητα – ετερότητα στο επίπεδο του κοινωνικού και πολιτικού γίγνεσθαι, προσλαμβάνει νέες αποχρώσεις, ή αλλιώς, νέες ιδιότητες και τελικά διαμορφώνεται σε διακύβευμα μεγίστης σημασίας, σήμερα, στο πλαίσιο της επιχειρούμενης πολιτισμικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακριβώς διότι επιχειρείται η επινόηση ενός νέου τρόπου πρόσληψης της εικόνας ενός υπερεθνικού μορφώματος. Συνεπώς, η προσέγγισή μας οφείλει να ενσκήψει στην αναπαραγωγή των σύγχρονων υπερεθνικών πολιτικών όρων, εκείνων δηλαδή, των οποίων η σύλληψη, η ενορχήστρωση και τελικά η διασπορά, λαμβάνει χώρα θεσμικά, μέσω κεντρικών οντοτήτων κοινωνικής και πολιτικής αναπαραγωγής. Οι εν λόγω οντότητες, με άλλα λόγια, τα θεσμικά όργανα παραγωγής πολιτικής της Ένωσης, καλούνται να προσαρμοστούν στα δεδομένα του σύγχρονου παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος, αλλά κυρίως, να εκμεταλλευθούν κάθε δυνατότητα που αυτό και τα ομολογουμένως ρευστά και διαρκώς μετασχηματιζόμενα χαρακτηριστικά του, παρέχουν, ώστε να επιτευχθεί και ο αποζητούμενος μετασχηματισμός, σε ό, τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται η εικόνα της Ένωσης, από μέρους του υποκειμένου. Πράγματι, η

φύση της σύγχρονης κοινωνίας, όπως αυτή διαμορφώνεται από τη διαρκή ροή πληροφορίας, αλλά και από τις αλληπάλληλες συζεύξεις των σύγχρονων επικοινωνιακών δικτύων, προσομοιάζει με την αέναη μεταβολή της φύσης, αλλά και τη συνεχή μετάλλαξη της ίδιας της ανθρώπινης συνείδησης. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως, όντως, σε πλήρη αντιστοιχία με τη διαδικασία μετάλλαξης των έμβιων όντων, τα παράγωγα, φαντασιακά όντα του νου μεταλλάσσονται επίσης διαρκώς. Την εν λόγω μετασχηματιστική διάσταση του κοινωνικού, ο Vilem Flusser συνέλαβε ως μια «τηλεματική» και δικτυακή κοινωνία, η οποία μοιάζει να αντικαθιστά το «λόγο» με «εικόνα», την «αφήγηση - γνώση» με «πληροφορία», τη «δημιουργία» με «παίγνια», την «ιεραρχία» με «οριζόντια ακτινωτή οργάνωση», το «υποκείμενο» με «εικονοσυνθέτη» και «το υπερσύστημα της κοινωνίας» σε «υπερεγκέφαλο πολύπλοκων και επάλληλων συνδεσμολογιών».

Στο σημείο αυτό λοιπόν, συναντούμε την θεώρηση του Oswald Spengler περί αλληπάλληλων κυκλικών διανυσμάτων που διαγράφονται από Πολιτισμούς, από την απαρχή τους, στην ακμή τους και τελικά στο θάνατο, σε μια επίσης κυκλική και ατέρμονη τροχιά της ίδιας της ιστορίας. Όπως ο ίδιος ο Spengler διαπιστώνει, «*όλα τα γεγονότα {=αποτελέσματα του γίνεσθαι} είναι εφήμερα*»², ενώ την ίδια εφήμερη διάσταση εμφανίζουν οι λαοί, οι γλώσσες, οι φυλές, οι πολιτισμοί. Μοιάζει συνεπώς, στο πλαίσιο της δικής μας προσέγγισης, να επαληθεύεται η μάλλον προφητική φράση του Spengler πως «*σε λίγους αιώνες δεν θα υπάρχει δυτικοευρωπαϊκός πολιτισμός, δεν θα υπάρχει πια κανένας Γερμανός, Άγγλος, Γάλλος, όπως στην εποχή του Ιουστινιανού δεν υπήρχε πια κανένας Ρωμαίος*». Προκύπτει κατά συνέπεια, πως η παρούσα μεταβατική περίοδος είναι, ίσως, εκείνη που θα σημάνει το τέλος του έθνους- κράτους υπό τη μορφή που αυτό εγχαράχθηκε στο ρου της Ιστορίας και παράλληλα τη θεσμικά συστηματοποιημένη γένεση ενός νέου υπερεθνικού σχήματος.

² Oswald Spengler, *Η Παρακμή της Δύσης- Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας, Τόμος Α', Μορφή και Πραγματικότητα*, τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, 2003, σελ. 241

2. Εγχείρημα μεταστροφής πολιτισμικού προτύπου

Με δεδομένη τούτη τη συνεχή μεταβολή μορφολογικών σχημάτων, αξιακών πλαισίων και συμβολικών αναπαραστάσεων, πάντοτε σε συνάρτηση με μια επίσης διαρκή διαμάχη αντίρροπων τάσεων επί της αναπαραγωγής του κοινωνικού όλου, καθίσταται αντιληπτή η παρούσα διαδικασία ιστορικά συνειδητής επιλογής, από μέρους του υπό εξέταση υπερεθνικού υπερσυστήματος, μιας διάκρισης που ως στόχο έχει την αποκρυστάλλωση ή άλλως την παγίωση ιδεών και νοημάτων που θα οδηγήσουν στην εγκαθίδρυση και νομιμοποίηση της υπόστασης του νέου αυτού μορφώματος. Το εγχείρημα ιστορικής μεταστροφής που η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλαμβάνει να φέρει σε πέρας, αναπόδραστα, θα αντιμετωπίσει ανασταλτικούς παράγοντες, οι οποίοι πηγάζουν από υφιστάμενες και παγιωμένες νοηματοδοτήσεις και λειτουργούν ως μηχανισμοί αδράνειας, εμφανίζοντας σημαντική και κυρίως μη προδιαγεγραμμένη, ίσως, ακόμη και ανεξέλεγκτη δυναμική αντίστασης. Το φαινόμενο αυτό, αποσαφηνίζεται πλήρως από τα τεκμήρια της υπό εξέταση δράσης της Ένωσης, καθώς, όπως διαπιστώνεται, οι θεματικές που προβάλλονται και οι πρακτικές που τις εφαρμόζουν στοχεύουν στην ανάδειξη και φετιχοποίηση ενός, δήθεν, καινοφανούς φάσματος της Ευρώπης έναντι κατεστημένων διιστορικά μορφών, οι οποίες, ούσες σε εγρήγορση, ενεργοποιούνται από παραδεδομένες σημασιακές και αποθεματοποιημένες τάξεις, προβάλλοντας αντιστάσεις στην έλευση του νέου.

Η φετιχοποίηση εννοιών, όπως η ελευθερία, η δημοκρατία, η ισότητα, η κινητικότητα, η ανεκτικότητα, η συμβολοποίησή τους και εν τέλει η οικειοποίηση αυτών από την Ένωση, ωσάν να ήταν απολύτως νέες και εξαιρετικά ρηξικέλευθες, στρατεύονται στη μάχη υπονόμησης των παραδοσιακών δομών του έθνους-κράτους. Εδώ αξίζει να σημειωθεί, πως η όλη προσπάθεια της Ένωσης, εντασσόμενη στο ευρύτερο πλαίσιο ρευστότητας που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κοινωνία, ευνοείται από το εγγενές χαρακτηριστικό της τελευταίας, που δεν είναι

άλλο, από την ταχύτατη ιεροποίηση μιας νέας, αλλά και αντίστοιχα αποϊεροποίηση οιασδήποτε απερχόμενης τάσης. Άλλωστε, πολλάκις, έχει παρατηρηθεί στο πλαίσιο των πρακτικών της σύγχρονης δημοσιότητας, της πολιτικής επικοινωνίας αλλά και της κυρίαρχης μαζικής κουλτούρας στο σύνολό της, η εν ριπή οφθαλμού αποδόμηση αφηγήσεων και η επανεπινόηση νέων ιδεολογικών προταγμάτων, με σκοπό την αποφυγή απορρύθμισης των λειτουργικά διαφοροποιημένων κοινωνικών συστημάτων και την εξασφάλιση της επιβιώσής τους. Στο πλαίσιο της παρούσας προσέγγισης, το υπό εξέταση υλικό καταδεικνύει πως, πράγματι, οι μηχανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναβαπτίζουν υπάρχουσες νοηματικές κατασκευές σε έναν τεχνηέντως λυτρωτικό «Ιορδάνη» με επίφαση την επίσης επινοημένη υπεροχή του αέναου εκσυγχρονισμού.

3. Αίτημα πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού

Γινόμαστε μάρτυρες, λοιπόν, μιας συστηματοποιημένης προβολής ψευδεπίγραφα νέων αποχρώσεων επί του περιεχομένου που οι νοηματικές κατασκευές της ταυτότητας και της ετερότητας έφεραν έως σήμερα. Το υπερεθνικό φαντασιακό τίθεται στο προσκήνιο και φορτίζεται με πρωτοφανή ευκολία, με νέες εννοιολογικές νοηματοδοτήσεις, επιχειρώντας πάντοτε να αντικαταστήσει παγιωμένες αντιλήψεις. Το στοιχείο της «διαφοράς - ετερότητας», αν και ανέκαθεν πρόδηλο για τη φύση των οικουμενικών πολιτισμικών προτύπων, στην περίπτωση μας αναγάγεται σε επισφαλές στοίχημα προς κατάκτηση. Ο σύγχρονος «Ευρωπαίος» πολίτης καλείται να προβάλει αίτημα αυτοπροσδιορισμού και παράλληλα να ενταχθεί σε ένα συλλογικό πολυπολιτισμικό όλο. Οι αξιακοί κώδικες μετασχηματίζονται και προτάσσουν στη θέση της εθνικής ομοιογένειας την υπερεθνική και πολυπολιτισμική διαφορά. Το υπερεθνικό μόρφωμα επιχειρεί να προσφέρει στο άτομο μεθοδευμένα και τυποποιημένα προκατασκευασμένες βεβαιότητες ή, αλλιώς, απαντήσεις σε αιώνια ερωτήματα υπαρξιακής αναζήτησης, προσφέροντας με τον τρόπο αυτό την κατίσχυση του ατόμου έναντι, της ίδιας του, της έμφυτης ανασφάλειας, που, όπως είναι σαφές, πηγάζει από την πολιτισμικά εγγενή του διαφορετικότητα. Πρόκειται, αναμφισβήτητα, για μια τομή στην ιστορία

των μετανεωτερικών πολιτισμικών δεδομένων, καθώς, ο προσδιορισμός της ταυτότητας αναδεικνύεται σε θετικά φορτισμένο δικαίωμα, δήθεν, εκούσιας επιλογής. Το άχρονο ερώτημα «ποιός είμαι;» επιβάλλεται πλέον συστηματικά και η απάντησή του μοιάζει να αποτελεί πολιτικά προδιαγεγραμμένο μονόδρομο για το υποκείμενο.

4. Κοινωνικός μετασχηματισμός: Έκφραση κενών όρων ή ανασημασιολογούμενων;

Στην προσπάθειά μας να αποσαφηνίσουμε πλήρως τον εν λόγω μετασχηματισμό σε επίπεδο πολιτικού και κοινωνικού δημόσιου λόγου, οφείλουμε να προσεγγίσουμε διαχρονικά και συγχρονικά την παρούσα διαδικασία ιδεολογικής μεταστροφής. Επιχειρείται, λοιπόν, εστίαση αφενός στις ιστορικές προεκτάσεις, αφετέρου στην νεόκοπη και πρωτοφανή ευρύτητα χρήσης των όρων «ταυτότητα» και «ετερότητα» στο πολιτικό προσκήνιο. Πρόκειται άραγε για ένα τυχαίο συμβάν, ένα επιστημολογικό σύμπτωμα της περιωρέουσας ατμόσφαιρας, ή ίσως εμφανίζεται, αυτή η γεωμετρικά αυξανόμενη αναφορά στο ζεύγμα ταυτότητα-ετερότητα, ως απότοκο βαθύτερων ιστορικών και κοινωνικών διεργασιών; Αμφότερες οι ανωτέρω θέσεις φαίνεται να βρίσκουν στέρεο έρεισμα στην πραγματικότητα, καθώς, η διόγκωση του ζητήματος της διαφοράς στη σύγχρονη κοινωνία μοιάζει, αφενός να εξαντλείται αποκλειστικά σε ένα φαινό και μόνο παίγνιο αλληλόδρασης μεταξύ θεσμού και υποκειμένου, ενώ παράλληλα οι προεκτάσεις του ζητήματος αυτού μοιάζουν να προέρχονται από μια ανάγκη προσαρμογής του κοινωνικού υπερσυστήματος στις απρόσμενες εξελίξεις που η απορρύθμιση των παραδοσιακών νεωτερικών δομών επιφέρει. Κεντρικά προωθούμενα αιτήματα, όπως η δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού και επιλογής πολιτισμικής ταυτότητας, η ελευθερία του συνανήκειν σε διαμεσολαβημένες θεματικές συλλογικές και εικονικές ταυτότητες, η δυνατότητα ταύτισης αλλά και η προβολή της διαφορετικότητας, εμφανίζονται ως προϊόντα της συνεχούς άμβλυνσης της εθνικής συνοχής αλλά και του πλήγματος που επιφέρει ο

εξελισσόμενος κοινωνικός μετασχηματισμός στην αρτιότητα των νοηματικών σταθερών του νεωτερικά δομημένου κόσμου.

Η διαλεκτική που καλλιεργείται, σήμερα, στις σύγχρονες ευρωπαϊκές δημόσιες σφαίρες, αποτυπώνεται με τον πλέον εναργή τρόπο στην προωθούμενη αντιπαράθεση νοηματικά κατασκευασμένων οντοτήτων και στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ αυτών. Στοχεύοντας στη ριζική αναθεώρηση των αναπαραστάσεων, των οποίων το υποκείμενο γίνεται κοινωνός, οδηγούμαστε στην μετατόπιση του ενδιαφέροντος, από το ατομικό στο συλλογικό, από το εθνικό στο υπερεθνικό, από το αμιγώς πολιτικό στο ευρύτερα πολιτισμικό. Λαμβάνοντας τούτο ως δεδομένο, αναδεικνύεται η κρισιμότητα της εν λόγω διαδικασίας, καθώς το επίπλαστο δικαίωμα του ατόμου στη διαφορά θέτει ως προαπαιτούμενα την ανασηματολογία και τον επαναπροσδιορισμό όλων των όρων της ύπαρξης των υποκειμένων, ενταγμένων στο κοινωνικό σύνολο. Η πρόσληψη της εικόνας του κείμενου κόσμου, οι αναπαραστάσεις του κοινωνικού καθώς και η ίδια η αυτογνωσία παύουν να υφίστανται ως θεμελιώδεις νόρμες που διέπουν το σύγχρονο βίο και δημιουργούν σταθερό πλαίσιο αναφοράς. Η υφιστάμενη αναθεώρηση των πάντων και η δυσκολία κατανόησης και εποπτείας, από μέρους του υποκειμένου, της κατεύθυνσης που το κοινωνικό όλο συστηματικά ακολουθεί, καταδεικνύουν πως τούτη η μεταβατική περίοδος εκκολάπτει νέες διεργασίες κοινωνικής αναπαραγωγής.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η παρούσα μελέτη περιγράφει μια εξελισσόμενη, κατά τον παρόντα χρόνο, ιστορική ρίξη με το παρελθόν, στο πλαίσιο της οποίας οι τρόποι πρόσληψης και εποπτείας των αναπαραστάσεων του εαυτού και της κοινωνίας μεταλλάσσονται δια παντός. Η Ευρώπη, μεταλλασόμενη, σε πρώτο στάδιο, σε μια ενιαία εικονική κοινότητα³, όπως αποδεικνύεται από τη διαδικτυακή σύσταση της περίπτωσης που εδώ πραγματευόμαστε, επιχειρεί να αποδυναμώσει

³ Ο όρος εδώ χρησιμοποιείται με τον τρόπο που παρατίθεται από τον Κωνσταντίνο Ι. Γιαννακόπουλο, και έχει ως σκοπό την αποτύπωση των χαρακτηριστικών που η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρεί να προσλάβει με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στον υπό εξέταση διαδικτυακό τόπο. (Κωνσταντίνος Ι. Γιαννακόπουλος, *Εικονικές Κοινότητες, Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του Διαδικτύου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

κάθε ήδη οριοθετημένο και κλειστό νοηματικό όρο, ενώ, παράλληλα, θέτει σε αμφισβήτηση την υπόσταση κάθε εδραιωμένου και συνεπακόλουθα συμπαγούς κοινωνικο-πολιτισμικού φορέα με σκοπό να εισάγει ανοικτές και εύπλαστες μορφές κοινωνικής ενσωμάτωσης. Όπως ο Κ. Ι. Γιαννακόπουλος αποσαφηνίζει, «η εικονική κοινότητα είναι εν προκειμένω η επιτομή της συντελούμενης δομικής αλλαγής της κοινωνικής αλληλεγγύης...»⁴. Η συνεκτική δράση της ανασηματολογημένης έννοιας της αλληλεγγύης στο πλαίσιο του παρόντος κοινωνικού μετασχηματισμού, αποσαφηνίζεται και από τον Κ. Τσουκαλά ως εξής: «...το ζήτημα της αλληλεγγύης μετατίθεται στο πεδίο των ελεύθερων ατομικών ηθικών, πολιτιστικών ή πολιτικών προτιμήσεων. Στο μέτρο που το κάθε άτομο χωριστά είναι αποκλειστικά αρμόδιο και υπεύθυνο για την επιβίωσή του, θα εμφανιστεί επίσης ως αποκλειστικά αρμόδιο και υπεύθυνο για την αξιακή του ολοκλήρωση»⁵.

Στο διάβα της, λοιπόν, προς μια αναδημιουργία της εικόνας της, η Ευρώπη κατακερματίζει την φαντασιακή συνοχή του έθνους κράτους, όπως αυτή περιγράφηκε στην ανάλυση του Benedict Anderson, θέτει τριγμούς στη διαχρονική σταθερότητα παραδεδομένων αξιακών πλαισίων και αμφισβητεί παλαιότερους ορθολογικούς μηχανισμούς. Στη θέση τους, εφόσον ευνοείται από την πλήρη εξατομίκευση του σύγχρονου υποκειμένου, η Ευρώπη θα επιχειρήσει να διαμορφώσει, αντί ενός φαντασιακά ενοποιημένου και προσδιορισμένου συνόλου, το οποίο εγγράφεται σε ορισμένη επικράτεια και διαμορφώνεται με επίσης ορισμένες αξιακές παραμέτρους, πολλαπλές διαφορετικές και κάθε φορά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά αυτοκαθοριζόμενες συσσωματώσεις. Στηριζόμενοι στις θέσεις του Κ. Ι. Γιαννακόπουλου, αντιλαμβανόμαστε πως πρόκειται για «θεματικά ειδικευμένες ομάδες... που αναδύονται σε ένα ενδοϋπολογιστικά διαμεσολαβημένο περιβάλλον και σε αντίθεση με τις φυσικές κοινότητες, οι οποίες απαιτούν τη φυσική συμπαρουσία των μελών τους,

⁴ Ό.π., σελ. 158

⁵ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010, παραγρ.: 20.8

εκδιπλώνονται οι εικονικές μορφές αλληλόδρασης σε αποστασιοποιημένα χωροχρονικά πλαίσια.»⁶

Συμμεριζόμενοι τις εν λόγω θέσεις οφείλουμε να στρέψουμε την προσοχή μας στη διαφοροποίηση των μεθόδων ή, αλλιώς, των οργανωσιακών πρακτικών, των οποίων το υπό μελέτη υπερσύστημα μετέρχεται, ώστε να προσδώσει μια, νοσταλγική μεν, αναντίρρητα παρελθούσα και ξεπερασμένη δε, υπόσταση στο συλλογικό κοινωνικό νόημα των επιμέρους εθνικών φαντασιακών κοινοτήτων που βρίσκονται στο νοητά ενιαίο χάρτη του ευρωπαϊκού χώρου. Ο σύγχρονος «ευρωπαίος» πολίτης, προσλαμβάνοντας το πολιτικά επινοημένο φάσμα της Ευρώπης που διασπείρεται μέσω του επικοινωνιακού πεδίου, προχωρά στη διαμόρφωση στρεβλών αναπαραστάσεων για τις, έως σήμερα, καθεστηκυίες σημασιολογικές τάξεις. Ο νεωτερικά σμιλεμένος μηχανισμός διάκρισης του σύγχρονου υποκειμένου, εμφανίζεται εμποτισμένος με στοιχεία ενός άκρατου ατομοκεντρισμού, ο οποίος συμβάλλει στην προϊούσα σκεπτικιστική διάθεση ενώπιον κάθε, παραδεδομένου εθνικά, κοινού συμβολικού συστήματος.

Το αναδεικνυόμενο υβριδικό μόρφωμα προβάλλει εναλλακτικούς εικονικούς κόσμους, εμφορούμενους από, συγκεκαλυμένα μεν, διάχυτα δε, πλείστα αντικρατιστικά και αντιεθνικά ιδεολογήματα, μέσω των οποίων επιχειρεί να διαβάλλει κάθε εθνικά διαχειριζόμενη εστία παραγωγής νοηματοδοτήσεων και σημασιολογήσεων. Καθίσταται πλέον σαφές, πως όλοι οι εθνικά αποχρώντες ιδεολογικοί μηχανισμοί, εκείνοι δηλαδή που υπήρξαν επιφορτισμένοι με την αποστολή εξασφάλισης μιας εύρυθμης, λειτουργικά και πολιτισμικά συνεκτικής αναπαραγωγής του έθνους- κράτους, βρίσκονται πλέον στο στόχαστρο της Ένωσης, με σκοπό την επίτευξη της εξασθένησής τους, του κατακερματισμού τους, της απορρύθμισής τους, αλλά και της σκιάσής τους στους κόλπους της νέας αναδιδόμενης υπερεθνικής δημόσιας σφαίρας.

Ένα ρευστό σύμπαν σημασιακών ανακατατάξεων βρίσκεται «προ των πυλών», ενώ το εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο, για την προσέγγισή μας, έγκειται

⁶ Κωνσταντίνος Ι. Γιαννακόπουλος, *Εικονικές Κοινότητες, Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του Διαδικτύου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 158

στο γεγονός ότι, πράγματι, προωθείται μέσω διαδικτυακών πυλών που συγχέουν, σε ένα συναρπαστικό για το υποκείμενο παίγνιο, την ιδιωτική με τη δημόσια σφαίρα και μαζί τους αποδομούν τα διαχωριστικά όρια της μιας από την άλλη. Οι πρακτικές αυτές οδηγούν στη διαφαινόμενη από την ανάλυσή μας, αλλά και συνομολογούμενη πλέον από την πλειονότητα των θεωρητικών, υφέρπουσα κρίση σημασιών, αλλά και στην ένταση μιας, ούτως ή άλλως, εκρηκτικής απροσδιοριστίας που χαρακτηρίζει τη διείδυση του εν λόγω νέου μορφώματος στις συμβολικές αναπαραστάσεις του σύγχρονου υποκειμένου. Οι περιγραφόμενες συνθήκες, καθώς λειτουργούν στο παρασκήνιο των εξελίξεων, δυσχεραίνουν την αξιολόγηση της πραγματικότητας, αλλά αντίστοιχα και την αποκωδικοποίηση των σημασιών, θέτοντας το άτομο στο επίκεντρο ενός χάους που δημιουργείται από την πολυεπίπεδη, φαινομενικά άναρχη και ουσιαστικά κατευθυνόμενη από πολλαπλά κέντρα διασπορά πληροφορήσης. Το διαμορφούμενο χάος προκαλεί επιπτώσεις που θέτουν το υποκείμενο σε καθεστώς αποπροσανατολισμού, μάλλον αφασίας, εφόσον αδυναμεί να κατανοήσει και εν τέλει να εκφέρει λόγο για το μετασχηματισμό που συντελείται για τον καθορισμό της τύχης του ίδιου, ενώπιόν του και παράλληλα ερήμην του.

Βέβαια, το όλο εγχείρημα δε θα μπορούσε να μην επιφέρει επιδράσεις και στο επίπεδο των ψυχοκοινωνικών συνιστώσεων, οι οποίες, κατά τον Benedict Anderson, καθίστανται καταλυτικές για την αρμονική εγκαθίδρυση της συνοχής επί ενός κοινωνικού μορφώματος. Οι εν λόγω παράμετροι συνιστούν μια ανακουφιστική δέσμη ψευδαισθήσεων, οι οποίες συγκλίνουν στην καθησυχαστική λειτουργία της αίσθησης του «ανήκειν»⁷ σε μία εθνικά, έως σήμερα, συγκροτημένη και ευσύνοπτη συλλογικότητα που καλλιεργήθηκε διαχρονικά, σύμφωνα με το διαφωτιστικό πρόταγμα και πλέον υφίσταται κλυδωνισμούς. Η αφήγηση του έθνους- κράτους φαντάζει πλέον ανήμπορη να αποκαταστήσει βιοτικούς, ιδεολογικούς και υπαρξιακούς προβληματισμούς, ενώ παράλληλα χαίνει αδρανής ενώπιον προκλήσεων που χρήζουν διαχείρισης, όπως τα εγγενή «πάθη» και οι «ενορμήσεις» του ατόμου, χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης που αποζητούν

⁷ Benedict Anderson, *Φαντασιακές κοινότητες: στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σελ. 36, 76

την επαναμάγευση κάποιου «τοτέμ»,⁸ για να συνασπισθούν και να καθυποταχθούν γύρω του, εντασσόμενα στις συμβιωτικές επιταγές του κοινωνικού γίνεσθαι. Παρατηρώντας το εν λόγω φαινόμενο, λοιπόν, διαπιστώνουμε πως, το άτομο προκαλείται να εισέλθει σε μια διαδικασία αυστηρώς προσωπικής και κατά μόνας αναζήτησης, αλλά και συνεκδοχικά διαμόρφωσης ή σύλληψης, των επίσης αυστηρώς προσωπικών αξιακών κωδίκων και νοηματικών πλαισίων. Με τον τρόπο αυτό, στη συνέχεια καλείται να προχωρήσει, επίσης ιδιωτικά, στο ονομάτισμα και στην νοηματοδότηση του εαυτού, αλλά και του κείμενου κόσμου, ώστε με νέους και απαγκιστρωμένους από παραδεδομένες αξίες όρους, να εγγράφει τον εαυτό του, δήθεν ανεμπόδιστα, στο υβριδικό κοινωνικό μόρφωμα που του προσφέρεται.

Η τακτική της Ένωσης, όπως διαγράφεται μέσα από τις επικοινωνιακές πρακτικές της, συνίσταται στη δύναμει άπειρη παροχή πολλαπλών και ετερόκλητων μηνυμάτων, στα οποία το υποκείμενο έχει πρόσβαση μέσω της επίφασης που καλλιεργείται από τα νέα μέσα και συμβολοποιείται ως «ελευθερία επιλογής». Σε κάθε περίπτωση, προσφέρεται στο υποκείμενο η ψευδαίσθηση πως τα στοιχεία που το ίδιο επιλέγει για να οικειοποιηθεί και φυσικά για να ταυτιστεί μαζί τους, μέσα από ένα ευρύ φάσμα συμβολικών και νοηματικών κατασκευών, το οποίο εκτείνεται πλήρως διαθέσιμο ενώπιόν του, δεν αποτελούν παράγωγα θεσμικά συγκροτημένων οντοτήτων, αλλά, απεναντίας, θελκτικές λύσεις και μαγικές απαντήσεις, κοινωνοί μιας δήθεν εγγενούς ελευθερίας των αυτοκαθοριζόμενων επικοινωνιακών δικτύων. Μοιάζει να προσφέρεται απλόχερα, ξανά στην ανθρωπότητα, ένα «φάρμακο», όπως θα ισχυριζόταν ο Jacques Derrida, ένα ίαμα που δύναται να επουλώσει προβληματισμούς και να καταπραΰνει διλήμματα, δίχως να χρήζει κάθε φορά νομιμοποίησης, εφόσον ευαγγελίζεται χαρακτηριστικά αυθεντίας που του έχουν χαριστεί από την ομολογούμενη ανάγκη των καιρών για ιεροποίηση κάθετί νέου. Το υπό μελέτη στρατηγικό επικοινωνιακό πλαίσιο της Ένωσης, συνεπώς, δείχνει να λειτουργεί επί τη βάσει γνώριμων από το παρελθόν

⁸ Ο όροι που εισήχθησαν στην επιστημολογία της ψυχανάλυσης από τον Sigmund Freud, εδώ, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, χρησιμοποιούνται καταχρηστικά, ώστε να υποδηλώσουν με τον πλέον γλαφυρό τρόπο τον εξελισσόμενο κοινωνικό και συνειδησιακό μετασχηματισμό. Άλλωστε δεν αποτελεί στόχο του συντάκτη, η αμιγώς ψυχαναλυτική προσέγγιση του ζητήματος, αν και θα μπορούσε να συμβάλλει καταλυτικά.

τακτικών, εκείνων δηλαδή που χρησιμοποιήθηκαν και στη διάδοση του νεωτερικού προτάγματος. Ο μετασχηματισμός και η διεύρυνση των τρόπων υποστασιοποίησης της ελευθερίας του ατόμου, όμως, μέσω των δυνατοτήτων που οι τεχνολογικές εφαρμογές προσφέρουν, μάλλον οδηγούν στον περαιτέρω αποπροσανατολισμό του, καθώς όπως διαπιστώνουμε το νέο υπερεθνικό μόρφωμα στηρίζει τη δυναμική του σε έναν επίσης παρασκηνιακό ετεροκαθορισμό του υποκειμένου, στον ίδιο, μάλλον, βαθμό που αυτό συνέβη στα επιμέρους εθνικά μορφώματα με την επίφαση της δημοκρατικής διαβούλευσης, αλλά στην ουσία υπό την πίεση του διαφωτιστικού ορθολογισμού επί τη βάσει ενός παντοδύναμου κοινωνικού συμβολαίου.

Κεφάλαιο Β: Ανασταλτικοί Παράγοντες: Εκπαίδευση και Μέσα Επικοινωνίας ως μοχλοί ανάδρασης

1. Επιχείρηση αποδέσμευσης από νεωτερικά βάρη

Για να κατανοήσουμε στην πλήρη του έκταση το φαινόμενο δυναμικής ανάδρασης που προβάλλεται από το κυρίαρχο, σήμερα, πολιτισμικό μοντέλο του έθνους - κράτους, οφείλουμε να διερευνήσουμε τη διαδικασία πρόσληψης των ταυτοτήτων και των ετεροτήτων, ιδωμένη μέσα από το πρίσμα μιας κοινωνικο-ιστορικής διάστασης, όπως μας προτείνει ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς. Πράγματι, σε συνάρτηση με το θεωρητικό πρότυπο συστημικής προσέγγισης, που αποτελεί τον ιστό της μελέτης μας, προκύπτει, ότι το νόημα και η υπόσταση των όρων και των συμβόλων γεννώνται, κάθε φορά, σε μία ιστορικά καθοριζόμενη κοινωνική μήτρα, η οποία θέτει ιστορικά μοναδικές και συγκεκριμένες συντεταγμένες για τη διαμόρφωση ενός επίσης συγκεκριμένου συστήματος σημασιών ή, από τη σκοπιά του Oswald Spengler, ενός νέου κοσμοειδώλου, δηλαδή του συλλογικού κοινωνικού νοήματος, στο οποίο, έννοιες και λέξεις εμβαπτίζονται. Συνεπώς, προσεγγίζοντας τις κατεστημένες, στον παρόντα μετανεωτερικό χρόνο, αναπαραστάσεις του ζεύγματος ταυτότητα- ετερότητα, δεν μπορούμε παρά να λάβουμε υπόψη, πως η γέννησή τους τελέστηκε σύμφωνα με το ιδεολογικό πλέγμα του διαφωτιστικού προτάγματος.

Αναντίρρητα, λοιπόν, είμαστε σε θέση να αναγνωρίσουμε τον εγκλωβισμό των όρων «ταυτότητα» και «ετερότητα» στα αποκρυσταλλωμένα «φυλάκια» της νεωτερικής σκέψης, δηλαδή στις αρχές του άτεγκτου ορθολογισμού. Τοιουτοτρόπως, κάθε φορά που τίθενται τα κρίσιμα ερωτήματα, «τί είμαστε;»⁹ ή «ποιός είμαι;», αυτά υποχρεώνονται να διυλισθούν μέσα από την τεκμηριωτική βάσανο του ορθού λόγου και να συνασπισθούν με τα, επινοημένα από την νεωτερικότητα, θεμελιώδη και πανανθρώπινα αξιακά πρότυπα της ατομικής ελευθερίας. Άρα, οι αντιστάσεις που το υπερεθνικό μόρφωμα καλείται να υπερκεράσει, πηγάζουν από το γεγονός, ότι, πειθήνια, το σύγχρονο υποκείμενο έχει εκπαιδευθεί να σκέφτεται ως «έλλογο» και «ελεύθερο» ον.

Το έθνος- κράτος, αναμφισβήτητα προχώρησε σε μια κάθετη και απόλυτα επιτυχημένη τομή, όπως αποδεικνύεται από την πορεία που έχει διαγράψει έως σήμερα, σε σχέση με παρελθόντα πολιτισμικά πρότυπα, τα οποία και διαδέχθηκε. Κατόρθωσε να μετατοπίσει το επίκεντρο της ιδεολογικής και κοινωνικής αναπαραγωγής, της οργανωσιακής θέσμησης και της πολιτικής έκφρασης της κοινωνίας, από ετερονομικές κατασκευές του παρελθόντος, όπως τα ανελεύθερα και ανορθολογικά θρησκευτικά δόγματα, στην εξατομικευμένη βούληση. Το νεωτερικό, εθνικό υποκείμενο είχε αναλάβει, πλέον, την πρωτοβουλία στη διαδικασία νοηματικής σύλληψης του εαυτού του, του άλλου, του κοινωνικού αλλά και του κείμενου κόσμου, ως όλου¹⁰. Ο προσδιορισμός της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας απαγκιστρώθηκε από τις επιταγές μιας ετερόνομης θεοκρατικής θεώρησης των πάντων και οι όροι του ατομικού «Εγώ» και του συλλογικού «Εμείς» υπέστησαν την απαιτούμενη κάθαρση για να λειτουργήσουν στο πλαίσιο του εκλογικευμένου, λειτουργικά διαφοροποιημένου εθνικού συστήματος, μια διαδικασία, της οποίας τα παγιωμένα αποτελέσματα επιχειρεί η Ένωση, ως φορέας της συγχρονικά παγκοσμιοποιούμενης κοινωνικής διαστρωμάτωσης, να αποδομήσει και να μετασημασιολογήσει. Το εν λόγω εγχείρημα αποσαφηνίζεται πλήρως από τη θέση του Κ. Τσουκαλά, σύμφωνα με την οποία, «Στο πλαίσιο των

⁹ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010, παραγρ.: 2.1

¹⁰ Ο.π., παραγρ.: 2.2

ιδιαίτερων συστημάτων σημασιών και αξιών που εκκολάπτει, κάθε πολιτισμός δομεί τις δικές του ιδέες και νοηματικές κατασκευές σε σχέση με το τι «είναι» και τι «σημαίνουν» το «δικό του» Εγώ και το «δικό του» Εμείς. Με αυτήν την έννοια λοιπόν, το κάθε υποκείμενο χωριστά δεν μπορεί να εμφανίζεται ως πρωτογενώς κυρίαρχος δημιουργός νοημάτων εκ του μηδενός. Παραμένει πάντα προϊόν της ιστορικά ανεπανάληπτης εποχής του. Είτε το θέλουμε, είτε όχι, κανείς δεν μπορεί να σκεφθεί για τον εαυτό του και για τους άλλους παρά μέσα στα πλαίσια των συγκεκριμένων σημασιακών συστημάτων μέσα στα οποία κολυμπά και επιπλέει, ή ενδεχομένως και βυθίζεται.»¹¹

2. Η εμπέδωση του έθνους διαχρονικά μέσω της εκπαίδευσης

Σε όλη την έκταση των ανωτέρω, επιχειρούμε μια αποκρυπτογράφηση της ιδιοσυστασίας του έθνους- κράτους, η παγιωμένη μορφή του οποίου στέκεται τροχοπέδη στην ολοκλήρωση μιας πολυπολιτισμικής κοινότητας, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Οφείλουμε, λοιπόν, να καταδείξουμε τα αξιακά πρότυπα που λειτούργησαν ως μορφοποιητικοί παράγοντες για τη λειτουργία του κύριου μοχλού κοινωνικής αναπαραγωγής, κατά την περίοδο της νεωτερικής εθνογένεσης, δηλαδή του εκπαιδευτικού συστήματος. Για να μπορέσουμε να αποτυπώσουμε την εικόνα που έχει το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, απαιτείται να στρέψουμε την προσοχή μας στις συνθήκες αναμόρφωσής του, στη διάρκεια του Διαφωτισμού, και να επιχειρήσουμε την ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων ίδρυσης θεσμών, όπως το δυτικοευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο, που αποτελεί καρπό μιας, αν μη τι άλλο, ιδιαίτερης συγκυρίας, με εξαιρετικά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στην κλίμακα της ιστορίας. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των χαρακτηριστικών που προσέλαβε η περιρρέουσα ιστορικοκοινωνική ατμόσφαιρα στον αιώνα των Φώτων, κρίνεται αναγκαίο να ενστερνιστούμε ως εργαλείο προσέγγισης την παραδοχή της Ι. Τσιβάκου, πως σε επιλογές ή διακρίσεις προσφεύγουν εκτός από τα ανθρώπινα υποκείμενα και τα κοινωνικά συστήματα. Με άλλα λόγια, δεχόμαστε ότι το

¹¹ Ό.π., παραγρ.: 3.3

κοινωνικό νόημα αξιοποιεί για την παραγωγή του και το επίπεδο των λειτουργικών συστημάτων, δηλαδή, αυτό, της ίδιας της κοινωνίας μέσω της απρόσωπης επικοινωνίας κατασκευάζοντας το «συλλογικό νόημα».¹²

Το κοινωνικό - συλλογικό νόημα που επικρατεί στην Ευρώπη ως αποθεματοποιημένες συμβολικές αναπαραστάσεις των κοινωνικών διεργασιών εκείνης της εποχής, δεν είναι άλλο από τη δυναμική του εθνικισμού, όπως αυτός διαμορφώθηκε μετά τη Γαλλική Επανάσταση και κυοφορήθηκε από τους κύκλους των διανοητών του Διαφωτισμού. Η εθνικιστική ιδεολογία βρήκε την πιο δυναμική της έκφραση στο χώρο του αναδυόμενου εκείνη την εποχή γερμανικού ομοσπονδιακού έθνους με κύριο εκπρόσωπό της τον G.F. Fichte, οι θέσεις του οποίου εμποτίζουν στη γερμανική πνευματική και κοινωνική ζωή το ιδεώδες της εθνικής συνείδησης.¹³ Παρά τις αντιδράσεις συντηρητισμού, το ρεύμα του εθνικισμού μαζί με την ιδεολογική τάση του νέο-ανθρωπισμού, δείχνουν να αποτελούν την ηγεμονική κατεύθυνση, επί της οποίας τα Πανεπιστήμια της Γερμανίας κατασκευάζουν, τους χρόνους εκείνους, τους αξιακούς κώδικες που έμελλε να διέπουν τη σύσταση και τη λειτουργία του κράτους για αιώνες μετά. Η κυρίαρχη τάση για τη διαμόρφωση των αξιολογικών μέσων των Πανεπιστημίων διαπνέεται από τη φιλοσοφική ανθρωπολογία και τις αρχές του ουμανισμού. Ο Humboldt υποστηρίζει ένα εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θέτει, ως αξιακό άξονά του, τον άνθρωπο και την παιδεία του στην ολότητά του. *Πρωταρχική επιδίωξη είναι η ύψιστη, αρμονική και ολόπλευρη μορφή και καλλιέργεια των συνολικών δυνάμεων του ανθρώπου κι όχι μόνον η καθαρή λογική όπως είχε διακηρύξει ο Διαφωτισμός.*¹⁴ Οι αξίες του «νέου» εκπαιδευτικού συστήματος συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός ατόμου που επιχειρεί να χειραφετηθεί ουσιαστικά από παραδοσιακούς δεσμούς, βρίσκοντας τη διέξοδό του στην κλασική παιδεία.

¹² Ι. Τσιβάκου, *Τα Ευέλικτα Όρια των Κοινωνικών Συστημάτων*, Νεφέλη, Αθήνα, 2003, σ. 52

¹³ Σ. Ράσης, *Τα Πανεπιστήμια Χθες και Σήμερα*, Παπαζήση, Αθήνα 2004, σ. 135

¹⁴ Το απόσπασμα ανήκει στον Berglar, 1979: 87 και έχει ληφθεί από: Ι. Πυργιωτάκη, *Από το Πανεπιστήμιο των Αξιών στο Επιχειρησιακό Πανεπιστήμιο*, (Συλλογικός τόμος: Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου), Παπαζήση, Αθήνα, 2007

Συστηματοποιώντας τα βασικά αξιολογικά μέσα του ιδεότυπου του Πανεπιστημίου του Humboldt αντιλαμβανόμαστε ότι η κοινωνική αναπαραγωγή/ αυτοαναφορά βασίζεται στη γενική παιδεία, η οποία γίνεται το κεντρικό πρόταγμα των ευρωπαϊκών εθνών- κρατών, θέτοντας, στην κεφαλή των αξιακών προτύπων, ιδεώδη που εκπορεύονται από πνευματικές και ηθικές αξίες του ανθρωπισμού. Έτσι λοιπόν, στο επίπεδο των οργανωσιακών πρακτικών οι κυρίαρχες τάξεις του λόγου έχοντας εμποτιστεί με την ουσία του ουμανισμού διαχέουν στις εν λόγω πρακτικές το όραμα του εκλογικευμένου αυτοπροσδιορισμού.

3. Η κατεστημένη εθνική δημόσια σφαίρα

Στη γλώσσα της παγιωμένης εθνικής δημοσιότητας, το ζεύγμα ταυτότητα – ετερότητα και η εξελισσόμενη μετασημαιολόγησή του, μεταγράφονται σε ζήτημα πιθανού εθνοκεντρισμού ή εξευρωπαϊσμού της μαζικής επικοινωνίας, όπως αυτή έχει εγκαθιδρυθεί στο νεωτερικό έθνος, με σκοπό να διαπιστώσουμε την ενδεχόμενη δυναμική των μέσων ως προς την αναπαραγωγή των παραδεδομένων και εμπεδωμένων όρων του κοινωνικού, σε κατεύθυνση αντίρροπη της έλευσης μιας νέας (παν)ευρωπαϊκής δημοσιότητας. Ο όρος «εθνοκεντρισμός» μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε σε όλη του την έκταση το επικοινωνιακό τοπίο όπως αυτό έχει διαμορφωθεί σύμφωνα με το πρόταγμα της νεωτερικής χειραφέτησης. Δανειζόμενοι τον όρο όπως εισήχθη στη διαλεκτική το 1940 από τον Sumner, καλούμαστε να ερμηνεύσουμε τις επικοινωνιακές τακτικές υπό την οπτική που θέτει την ομάδα στην οποία ανήκει κανείς στο κέντρο των πάντων και την αξιολόγηση όλων των άλλων με βάση την ίδια, δηλαδή τη δική του ομάδα. Πράγματι, η έννοια του εθνοκεντρισμού στηρίζεται στην έννοια της «ενδο-ομάδας» (in group) τα άτομα- μέλη της οποίας, όντα αλληλέγγυα μεταξύ τους, αυτο- ορίζονται σε αντιδιαστολή με τους «ξένους»- τους «άλλους», δηλαδή τα μέλη της «έξω- ομάδας» (out group). Ο εθνοκεντρισμός ενστερνίζεται και προβάλλει τη λογική της ανωτερότητας της ενδο-ομάδας. Η εν λόγω προβολή συσχετίζεται με φαινόμενα που χαρακτηρίζονται από αρνητικό πρόσημο, όπως έννοιες που συμπεριλαμβάνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, την επιθετικότητα αλλά και φαινόμενα όπως ο σοβινισμός, ο ρατσισμός

και η ξενοφοβία, πάντοτε, βέβαια, ενταγμένα σε συγκεκριμένο ιδεολογικό υπόβαθρο¹⁵.

Προς επίρρωση της θέσης πως, πράγματι, ο ρόλος του εθνοκεντρικού χαρακτήρα των μέσων θέτει εμπόδια στη διαπολιτισμική επικοινωνία, επικαλούμαστε την αυτοαναφορική διαδικασία των συμβατικών, ανηκόντων σε εθνικές δημόσιες σφαίρες, μέσων επικοινωνίας, τα οποία αναπαράγουν κατεστημένες εθνικά συμβολοποιήσεις. Η τάση να αξιολογούμε τη συμπεριφορά τρίτων με γνώμονα τα δικά μας κριτήρια και πρότυπα, δηλαδή η πρακτική της πρόσληψης της εικόνας του άλλου συχνά ως τεχνούργημα αποκλειστικά των δικών μας προβολών σε αυτόν, αναδεικνύεται ως η συνήθης πρακτική των μέσων. Για το λόγο αυτό και οι αναπαραστάσεις που οι υπό εξέταση δημοσιογράφοι στην πλειονότητά τους διαμόρφωσαν για το στοιχείο της ετερότητας, μοιάζουν να είναι απόλυτα ενταγμένες σε αυτό το πλαίσιο, αντλώντας έμπνευση από χώρους που παραμένουν για εκείνους οικείοι. Άλλωστε με χρήση των εργαλείων που προσφέρει η γνωστική ψυχολογία, ο Σαμαράς διαπιστώνει ότι στην ερμηνεία των κοινωνικών δομών από το άτομο εμπλέκεται πάντοτε σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό η παράμετρος του εθνοκεντρισμού και η συγκεκριμένη εμπλοκή είναι φυσική και αναπόφευκτη. Αναπτύσσοντας στη βάση αυτής της θέσης τη συλλογιστική του Μάνινγκ για το ρόλο όλων των πυλώνων που μετέχουν στην παραγωγή ειδήσεων, είτε αυτοί είναι πηγές, δημοσιογράφοι ή ακόμη και ιδιοκτήτες, διαπιστώνουμε ότι οι εθνοκεντρικές συμπεριφορές που εμφορούνται από την εθνική ταυτότητα και την ιστορική ισχύ του έθνους- κράτους, συμβάλλουν καταλυτικά με τη σειρά τους στη δόμηση ενός συστήματος μαζικής επικοινωνίας που ενεργοποιεί κατηγοριοποιήσεις, μεροληψίες και όρια που τείνουν να τίθενται ασυνείδητα. Συγκριτικές μελέτες για τη διαχείριση ή ιεράρχηση της θεματολογίας από τις αίθουσες σύνταξης που παρουσιάζονται από τον Μάνινγκ¹⁶, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, πέρα από τα «δοκιμασμένα θέματα» με καθολική αποδοχή, είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχουν

¹⁵ Αθανάσιος Σαμαράς, Ι.Ο.Μ., *Ανάλεκτα: Εθνοκεντρισμός και ευρωκεντρισμός στις αναπαραστάσεις της ευρωπαϊκής ένωσης: ζητήματα πολιτικής επικοινωνίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007

¹⁶ Πωλ Μάνινγκ, *Κοινωνιολογία της ενημέρωσης: Ειδήσεις και πηγές ειδήσεων*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2007, σελ. 114

διαφοροποιήσεις στην προσέγγιση, πάντοτε σύμφωνα με το πολιτισμικό ή αξιακό πλαίσιο στο οποίο αναφέρονται. Κατά συνέπεια, διαπιστώνουμε πως, πράγματι, τα μέσα επικοινωνίας της Ένωσης, παρουσιάζοντας τα γεγονότα άλλων κρατών, εμπλέκονται αναπόδραστα σε μια διαδικασία διαπολιτισμικής επικοινωνίας, ενώ το ίδιο άμεσα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εικόνας των κρατών υπό το πρίσμα στερεοτυπικών αντιλήψεων. Τα στερεότυπα που πηγάζουν από τον εθνοκεντρισμό θέτουν στο περιθώριο την άμβλυση των διαφορετικότητων και με τον άτεγκτο τρόπο εγχάραξής τους στο “nation image making”¹⁷, συμβάλλουν στην ελλειμματική ανάπτυξη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Το έλλειμμα αυτό καλούνται να αναπληρώσουν δράσεις της Ένωσης όπως αυτή που εξετάζουμε εδώ, ώστε να καταστεί δυνατός ένας πιο ανεκτικός και ελαστικός ορίζοντας αναμονής στους πολίτες του ευρωπαϊκού χώρου. Στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι αναδεικνύεται ως μείζον χαρακτηριστικό του επικοινωνιακού τοπίου η διαδικασία αφομοίωσης με όρους υπαγωγής του υπερεθνικού - παγκόσμιου στοιχείου στο εθνικό - τοπικό. Διαφαίνεται λοιπόν, η ισχύς του συμβολικού κεφαλαίου της εθνικής δημόσιας σφαίρας, καθώς κατασκευάζει το νόημα των γεγονότων με τρόπο συμβατό προς τον «ηγεμονικό» - κυρίαρχο πολιτισμό και την κυρίαρχη αφήγηση των κοινωνιών στις οποίες απευθύνονται και λειτουργούν, σε αντιδιαστολή με την επιχειρούμενη ανάπτυξη της συμβολικής ισχύος του ενοποιημένου υπερεθνικού μορφώματος.

Κεφάλαιο Γ: Ένας μικρόκοσμος της οικουμενικότητας

1. Αναγωγές σε ένα παγκοσμιοποιημένο όλο

Εισερχόμενοι στον πυρήνα της προσέγγισής μας, οφείλουμε να στρέψουμε την προσοχή μας στις ιδιαίτερες συνθήκες που γεννά το φαινόμενο της διεθνοποίησης μέσω της διαπολιτισμικής επικοινωνίας στον ευρωπαϊκό χώρο. Όπως είναι σαφές, η παρούσα διαδικασία μοιάζει να πραγματώνεται με όρους ταυτόσημους, εκείνων που συντελούν στην πραγμάτωση της παγκοσμιοποίησης. Το

¹⁷ Αθανάσιος Σαμαράς, Ι.Ο.Μ., *Ανάλεκτα: Εθνοκεντρισμός και ευρωκεντρισμός στις αναπαραστάσεις της ευρωπαϊκής ένωσης: ζητήματα πολιτικής επικοινωνίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007

στοιχείο αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, καθώς η διεθνοποίηση του ευρωπαϊκού χάρτη, αποτελεί μικρογραφία της παράλληλα εξελισσόμενης οικουμενικής σύγκλισης μέσω αλεπάλληλων, ομόκεντρων και οριζόντια αναπτυσσόμενων εξουσιαστικών δικτύων¹⁸. Το παρόν φαινόμενο συντελεί στην αποσάρθρωση των κοινωνικών δομών και των ερεισμάτων της, έως σήμερα, μονολιθικής πολιτικής εξουσίας, μιας εξουσίας που έχει δομηθεί στο πέρας τόσων αιώνων αναπαραγωγής και λειτουργικής ενσωμάτωσης μέσω κεντρομόλων εξουσιαστικών δυνάμεων, υπό τη μορφή της καθεστηκυίας τάξης των εθνών- κρατών. Η συστηματοποιημένη διεθνοποίηση στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης πέρα από την, έως σήμερα, επιτυχημένη επιβολή νεότευκτων πρακτικών στον τομέα οικονομικής οργάνωσης, καλείται να εμπεδώσει στους κόλπους των επιμέρους εθνικών- αστικών δημοσιοτήτων ένα, νέο, ηγεμονικό πολιτισμικό πρότυπο παραγωγής νοημάτων. Η δράση αυτή θα εξασφαλίσει στην Ένωση την απαιτούμενη δομική αναμόρφωσή της, ώστε να κατακτήσει την, επίσης, αναγκαία νομιμοποίησή της, έναντι κάθε κατεστημένης εθνικής αφήγησης. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Ένωση απαντά στις απορρυθμιστικές αναρχοποιητικές τάσεις που προωθούνται από την διασύνδεση και τελικά σύμπτωση εξουσιών στο διαμορφούμενο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Μοιάζει να αποτελεί μία απέλπιδα προσπάθεια του υπερεθνικού μορφώματος προς την αποφυγή της εντροπικής τάσης που διέπει εν γένει κάθε έκφανση πολιτισμικού μορφώματος διυστορικά.

2. Επικοινωνιακή θέσμιση φαντασιακών συλλογικοτήτων

Ακολουθώντας τη διαλεκτική του Flusser, καλούμαστε να αντιληφθούμε την ιστορία του πολιτισμού ως μια αέναη προσπάθεια του ανθρώπου να επιτύχει μια παρέκβαση από την τάση προς τη λήθη. Η ίδια η έννοια του πολιτισμού αποτελεί μία μνήμη από την οποία ανασύρονται συνεχώς, μετά από διάκριση, πληροφοριακές δυνατότητες, ώστε να ανατροφοδοτήσουν την εξελικτικά γραμμική συνέχεια της ανθρώπινης νόησης, όπως η νεωτερική σκέψη επιτάσσει. Ωστόσο, η

¹⁸ Περσεφόνη Ζέρη, *Ψηφιακά Δίκτυα, Γνώση και Δημόσια Πολιτική-Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2006.

πολιτισμική διαφοροποίηση που διαπιστώνεται στην εποχή των επάλληλων συνδεσμολογιών της κοινωνίας της δικτύωσης, σε σχέση με την ιεραρχικά ταξική δομή της εξουσίας των νεωτερικών κοινωνιών, δεν είναι κάτι νέο σύμφωνα με την επισκόπηση της ιστορίας του πολιτισμού από το Flusser.

Κατά συνέπεια ο ίδιος ο στοχαστής εισάγει τη διάσταση της επαναφοράς σε μια νέα διαφοροποιημένη προφορικότητα, κατά την οποία το άτομο, απαλλαγμένο από τους νόμους που έθεσε η παρεμβολή του γραμμικού πολιτισμού και της «ιστορίας» με την κυριολεκτική σημασία της λέξης, επανατοποθετείται στον κόσμο, αυτή τη φορά επί τη βάσει μιας πιο «φυσιολογικής» αντίληψής του. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε εύκολα να συνοψιστεί στην αποτίναξη του μονοδιάστατου χαρακτήρα της γραφής και *στην επαναφορά της δισδιάστατης φύσης της εικόνας με επαγγελίες για μια επαναϊεरोποίηση του ήδη αναλυμένου σύμπαντος μέσα από τη φαντασιακή, μαγική και μυθική ολότητα των εικόνων*. Συνακόλουθα στο ζήτημα που μας απασχολεί, η Ένωση φαίνεται να προσπαθεί να στηρίξει το εγχείρημά της στα χαρακτηριστικά της ψηφιακής φαινομενικότητας, διασπείροντας εικονοσυνθέσεις που φέρουν το μύθο της Ευρώπης μέσα από απλοϊκά αφηγηματικά οπτικά κείμενα.

Η μεταστροφή που συντελείται σήμερα στο κοινωνικό μόρφωμα έγκειται στο γεγονός πως ο άνθρωπος ορθώνεται απέναντι στην πραγματικότητα και παράγει κώδικες δείχνοντας προς αυτή μέσω των τεχνολογικών επιτευγμάτων εικονοσύνθεσης. Ως συνέπεια, μια αέναη, τεχνικά υποστηρισσόμενη ροή σημασιολογικών διανυσμάτων, προβάλλει συμβολισμούς σε αυτή, ανασυγκροτώντας τη, πάντοτε με *έκκεντρη δομή που θέτει στην καρδιά της αυτή τη φορά τον αντικειμενικό κόσμο και όχι το άτομο*. Συνεπώς, το σημαϊνόμενο των τεχνικών εικόνων αποκτά υπόσταση μόνο εφόσον έχει προβληθεί, και, εφόσον αυτό έχει συμβεί, πλέον, αυτό που μας ενδιαφέρει δεν είναι το ίδιο, αλλά η οπτική γωνία που επιλέγει ο εικονοσυνθέτης για να κατευθυνθεί προς το σημαϊνον, δηλαδή το πρόγραμμα κατασκευής της τεχνικής εικόνας. Για να συνειδητοποιήσουμε το εύρος της κοινωνικής μεταβολής, οφείλουμε να κάνουμε μία αναγωγή στη θεωρία του Καστοριάδη περί φαντασιακής θέσμησης της κοινωνίας, έτσι ώστε να αντιληφθούμε πως τα σημασιολογικά κατασκευάσματα του συλλογικού φαντασιακού που αυτός βλέπει, πλέον μεταλλάσσονται σε πρότυπα μοντέλα με συγκεκριμένες

προδιαγραφές, διαμορφώνοντας μια νέα συλλογική μνήμη, ένα νέο φαντασιακό τεχνικής αφετηρίας με επίδραση στην πρόσληψη των βιωμάτων, στην παραγωγή της γνώσης, στη διαμόρφωση αξιακών πλεγμάτων αλλά και στη συμπεριφορά της κοινωνίας εν γένει.

Επιλέγουμε λοιπόν να αναφερθούμε στη θεώρηση του Κ. Καστοριάδη, καθώς σε αυτή δίδεται έμφαση στον ιδιαίτερο ρόλο των «φαντασιακών σημασιών», σε ό,τι αφορά τη διαδικασία διαμόρφωσης τόσο των ατομικών ταυτοτήτων, όσο και των ταυτοτήτων των συλλογικών οντοτήτων. Εκπηγάζοντας από το ασυνείδητο, αυτές οι σημασίες χαρακτηρίζονται ως «μάγμα», με σκοπό να καταδειχθεί η απροσδιοριστία και η δημιουργικότητα που, κατά τον Καστοριάδη, αποτελούν τα κύρια γνωρίσματα του ιστορικό - κοινωνικού πεδίου και έρχονται να συμπλεύσουν με τη θέση περί της, προδιαγεγραμμένης από την τεχνική μεν, δημιουργικής δραστηριότητας δε, που επιτρέπει η τηλεματική κοινωνία του Flusser. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει περαιτέρω ότι τα διάφορα επίπεδα των δοθέντων ιστορικό - κοινωνικών μορφωμάτων δημιουργούνται στο πλαίσιο ενός περιορισμένου αριθμού κεντρικών ή πυρηνικών φαντασιακών σημασιών, στη βάση των οποίων συγκροτείται η ίδια η αναπαράσταση του «κόσμου» και των διαφόρων διαστάσεών του (κοινωνική, φυσική κ.λπ.).

Σε κάθε περίπτωση, ο Καστοριάδης πραγματοποιεί ένα εύστοχο εγχείρημα αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα του ιστορικού και κοινωνικού γίνεσθαι υπό το πρίσμα της εμφάνισης καινοφανών ειδών ψυχικών - φαντασιακών περιεχομένων, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να προκαλούν απρόσμενες μεταβολές στην πορεία των ιστορικό-κοινωνικών φαινομένων. Στην ίδια κατεύθυνση με τη στοχαστική απόπειρα του Flusser περί των απίθανων αποτελεσμάτων της πολιτισμικής δημιουργίας, λοιπόν, διαπιστώνουμε μια ιδιαίτερα σημαντική σύλληψη αμφότερων των στοχαστών, η οποία επιχειρεί να εκτοπίσει την πίστη στην καθοριστική επιρροή του γραμμικού λόγου στην ιστορία, χωρίς ωστόσο να αρνείται εντελώς την επίδραση της φιλοσοφίας και της επιστήμης στην ιστορία του πολιτισμού εν γένει.

Ερχόμενοι λοιπόν στην αντιστοιχία των θωρήσεων των δύο στοχαστών αντιλαμβανόμαστε ότι κοινό τόπο αποτελεί η αποδέσμευση του υποκειμένου από

την απολυταρχία της γραμμικότητας της γλώσσας επί της ανθρώπινης συνείδησης και, κατά συνέπεια, της εγγραμματοσύνης στην αντίληψη του πολιτισμού. Ωστόσο ο Flusser κατορθώνει να κάνει την υπέρβαση και να αντιληφθεί τη δυναμική της τεχνικής σε σχέση με αυτό που ο ίδιος ονομάζει «Είναι», ενώ ο Καστοριάδης «Υποσυνείδητο», και τη λειτουργία τους. Η αντίθεση αυτή σε αμφότερες τις θεωρήσεις γίνεται αντιληπτή αν αναλογιστούμε την επισήμανση του Flusser, πως ο άνθρωπος συγκροτείται και δρα προσλαμβάνοντας πληροφορίες κυρίως επί τη βάσει επίκτητων δομών και λιγότερο στη βάση γενετικά προκαθορισμένων και κληρονομημένων χαρακτηριστικών, με αποτέλεσμα η δομή καθαυτή των πληροφοριακών συστημάτων, εν προκειμένω το οριζόντια αυτό - οργανωμένο και αυτό - καθοριζόμενο σύμπαν των τεχνικών εικόνων, να διαδραματίζει ρόλο καθοριστικό για τη διαμόρφωση των φαντασιακών σημασιολογήσεων.

Ως επέκταση λοιπόν του ζητήματος της διαφοροποιημένης νοηματοδότησης μέσω των σημασιών, ως αντίλογο στη θεωρία του Καστοριάδη, θα ακολουθήσουμε το Flusser και θα στρέψουμε την προσοχή μας, όπως εκείνος μας προτείνει, στην κατεύθυνση προς την οποία στρέφονται οι χειρονομίες των εικονοσυνθετών, δηλαδή στην αντίληψη του προς ποιά κατεύθυνση οι εικόνες αποκτούν σημασία μέσω της επιλογής των εικονοποιών. Διαπιστώνουμε λοιπόν πως η στάση των εικονοσυνθετών έναντι του κόσμου είναι στάση «προστακτική». Συνεπώς, εδώ εδράζεται ο πυρήνας του μετασχηματισμού της σχέσης του σύγχρονου υποκειμένου με το περιβάλλον. Οι εικονοσυνθέτες δείχνουν προς τον κόσμο με σκοπό να τον επενδύσουν με νόημα. Έτσι, ο άνθρωπος αποποιείται της καταφατικής προσέγγισης και της τάσης ανάλυσης και κατανόησης του γραμμικά κωδικοποιημένου κόσμου, αλλά ενστερνίζεται την πρακτική της κωδικοποίησης που δεν είναι άλλη από τη διατάσσουσα και προστακτική χειρονομία, μια χειρονομία νοηματικής διάκρισης και επιλογής προς το νέο, παρά μια συγκατάβαση αδράνειας στις επιταγές της παράδοσης.

Ένα διαφοροποιημένο κοινωνικό συμβόλαιο λοιπόν, το οποίο θέτει τη βάση δόμησης μιας σχέσης μέσα στα πλαίσια της επικοινωνίας, η οποία αυτή τη φορά δεν προϋποθέτει αλληλόδραση ή γραμμική αποστολή και λήψη μηνυμάτων, αλλά συστήνει μια κυκλική ανατροφοδότηση της επικοινωνίας υπό τη μορφή της

αυτοαναφοράς των εικόνων και τελικά την επαναμάγευση του κόσμου αλλά και του υποκειμένου με την απλοϊκότητα που κομίζει το ίδιο το περιεχόμενο της προσλαμβανόμενης εικονοσύνθεσης.

Εάν αναζητήσουμε στο πλαίσιο της μελέτης μας, ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της φλουσεριανής συμβολής, δηλαδή την κατανόηση της πολιτισμικής αλλαγής, οφείλουμε, εφόσον εγγράψουμε αυτή τη συμβολή στο πλαίσιο μιας επικοινωνιακά φορτισμένης φιλοσοφικής θεώρησης του κοινωνικού γίνεσθαι διαχρονικά, να παρουσιάσουμε όλες τις εκφάνσεις της νέας και αναδύομενης κοινωνίας της πληροφορίας. Το πρίσμα της προσέγγισης είναι εκείνο της «κυβερνητικής», δηλαδή της στρατηγικής που επιβάλλεται από τη φύση της τεχνικής για την καθοδήγηση της κοινωνικής ολοκλήρωσης, ώστε να ανασυγκροτήσουμε το μοντέλο επισκόπησης του κοινωνικού, όπως παρουσιάζεται από τον ίδιο τον Flusser για την «τηλεματική κοινωνία». Σύμφωνα με την πραγμάτευσή του, η παντοκρατορία της τεχνικής σήμερα, μέσω της χρήσης των συσκευών, είναι μια απόρροια της ατέρμονης προσπάθειας του ανθρώπου να αποφύγει την τάση προς τη λήθη, το θάνατο, την εντροπία. Η ικανότητα αποθεματοποίησης μνημών από μέρους των συσκευών, όπως του εδώ εξεταζόμενου αρχείου, είναι εξαιρετικά μεγαλύτερη από εκείνη του ανθρώπινου εγκεφάλου. Ωστόσο, υπό την απειλή μιας ανεξέλεγκτης γιγάντωσης των εν λόγω δυνατοτήτων σε βάρος των ανθρώπων, η τηλεματική επιβάλλει έναν «κοσμικό», καθολικό ή αλλιώς οικουμενικό διάλογο, ώστε μέσω της κυβερνητικής, δηλαδή της διαβούλευσης, να επέλθει η συναίνεση για ένα «χρηστό» προγραμματισμό των συσκευών¹⁹. Μια διαλογική μορφή συναίνεσης επί ενός δημοκρατικού «προγραμματίζειν» είναι η κύρια στόχευση, ώστε ο άνθρωπος να εξακολουθεί να επιβάλλεται επί των μηχανών.

¹⁹ Vilém Flusser, Προς το σύμπαν των τεχνικών εικόνων, Αθήνα, Σμίλη, 2008, σελ.: 105

3. Η μέθη μιας επινοημένης ευτοπίας

Η σύγχυση ή αλλιώς η αταξία που δημιουργείται στις αναπαραστάσεις του σύγχρονου υποκειμένου, μέσω της πρόσληψης ετερόκλητων συμβολικών ερεθισμάτων, επιχειρείται να αποκατασταθεί με την επινοημένη εξιδανίκευση του πολυπολιτισμικού χάους, δηλαδή, επανεπενδύοντας την ταυτότητα με τον μανδύα ενός νεόκοπου κοσμοπολιτισμού. Η εννοιολόγηση της αναδυόμενης ταυτότητας, με άλλα λόγια, η κατασκευή ενός νεολογισμού που ορίζεται ως ευρωπαίος «κοσμοπολίτης», όπως θα τον αντιλαμβανόταν ο Jacques Derrida στο πλαίσιο του εξελισσόμενου μετασχηματισμού ως ρηματικού συμβάντος, πραγματοποιείται μέσα από την προβολή ενός φάσματος που ευαγγελίζεται μια ενιαία υπερεθνική κοινωνία, δίχως τριβές και αντεγκλήσεις του σκοτεινού ευρωπαϊκού παρελθόντος, ενός άχρονου, αυτοαναφορικού μορφώματος, το οποίο αναγεννάται μέσα από τη συμβολική ενότητα.

Τα διαφορετικά πρόσωπα της Ευρώπης, εκείνα, δηλαδή, που ο κάθε ένας από εμάς, βιωματικά είχε διαμορφώσει, η Ένωση, χωρίς να τα αποστρέφεται επιχειρεί να τα ενστερνιστεί και εξιδανικεύοντάς τα να τα επαναπέμψει ανασημασιολογημένα, αυτή τη φορά. Το εν λόγω φάσμα προσαρτά καταχρηστικά στην παλέττα του, πάντοτε με θετικό πρόσημο, όλες τις εκφάνσεις της κουλτούρας που κάθε χώρα φέρει, και παραθέτει, ως σύγχρονη πια αυθεντία, μια θεαματική, κυρίως θελκτική, εικόνα. Στη διαδικασία αυτή ευνοείται από τα ελπιδοφόρα μεν, αίολα δε, μηνύματα που γεννά η προσδοκία του εκσυγχρονισμού και της σύγχρονης ψηφιακής επανάστασης. Τα επιστημονικά επιτεύγματα, η καλλιτεχνική δημιουργία, η διασυνδεδεμένη υπερεθνική αγορά που υπόσχεται ατέλευτη ευημερία, η εκμηδένιση των χρονικών ορίων και η παράλληλη καταστρατήγηση των τοπικών συνόρων, πλάθουν ένα δελεαστικό μεν, χωρίς καθορισμένες συντεταγμένες δε, χωροχρονικό σύμπαν, μια ευτοπία²⁰, στην οποία άπαντες οι πολίτες έχουν την

²⁰ Ο εν λόγω όρος χρησιμοποιείται στο σημείο αυτό σε αντιστοιχία με την «ουτοπία» της ψηφιακής φαινομενικότητας, όπως περιγράφεται από τον Vilem Flusser, για να καταδείξει πως, η σύνθεση της εικόνας του υπό εξέταση μορφώματος, συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά μιας ουτοπίας, αλλά επιπροσθέτως, όπως θα καταδειχθεί στην παρούσα μελέτη, επιφορτίζεται με το θετικό πρόσημο μιας συστηματοποιημένης συμβολοποίησης της.

«τιμή» να είναι προσκεκλημένοι. Με την είσοδό τους, παρά το γεγονός, ότι τους έχει προσφερθεί η ψευδαίσθηση της οικειότητας, μοιάζει να συνυπογράφουν ένα νέο, υπερεθνικό, αυτή τη φορά, συμβόλαιο ετερονομίας. Καθώς με την εκούσια συναίνεση του σύγχρονου υποκειμένου το επίκεντρο των εξουσιαστικών δομών μετατοπίζεται σε κέντρα, επέκεινα του πεδίου εποπτείας του, αυξάνεται παράλληλα και ο βαθμός αποπροσανατολισμού, εφόσον χάνεται η αίσθηση του ανήκειν σε ένα ορισμένο, κλειστό, έννομο πολιτειακό σύστημα. Το αίσθημα ανασφάλειας κατακλύζει το άτομο που δεν έχει αίσθηση του χώρου, αλλά και γνώση της εγγύτητας ή της απόστασης, καθώς, όλα ορίζονται και στοιχίζονται σύμφωνα με ένα αενάως μεταλλασσόμενο νοερό νεφέλωμα. Η συγκρότηση της έννοιας «κοσμοπολίτης» δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί εάν δεν υλοποιούνταν μια επίσης σημαντική μεταστροφή της σχέσης του υποκειμένου με το χώρο. Ο άλλοτε καταλυτικός ρόλος της συμβολικής αξίας του τόπου αντικαθίσταται με την αξία της κινητικότητας, θέτοντας νέους όρους ως προς την πρόσληψη της έννοιας της «εστίας» ατόμων διαφορετικών πολιτισμικών καταβολών. Ο ευρωπαίος πολίτης καλείται να ονοματίζει, κάθε φορά, την κόγχη που συγκυριακά του αναλογεί και να επανεφευρίσκει το στοιχείο της οικειότητας, ακόμη και σε ασαφώς ορισμένα, ψηφιακά, χωροχρονικά πεδία. Το πλέον σημαντικό στοιχείο, όμως, της εν λόγω αναδυόμενης ταυτότητας, συνίσταται στο εγχείρημα εξάλλειψης κάθε ψήγματος ιστορικής συνέχειας με την απερχόμενη κοινωνική μήτρα του έθνους- κράτους, με σκοπό την απομυθοποίηση κάθε αναφοράς σε, απορρυθμιστικά για την πολιτισμική ολοκλήρωση, σύμβολα, τα οποία πιθανώς θα δημιουργούσαν νοσταλγική και αποκλίνουσα διάθεση στο σύγχρονο υποκείμενο. Το νέο μόρφωμα μοιάζει να αυτοπροτάσσεται ως προϊόν παρθενογένεσης, φορώντας τη μάσκα ενός νεόκοπου ουμανισμού και αποκρύπτοντας επιμελώς κάθε δεσμό του με το απερχόμενο νεωτερικό καθεστώς, ακόμη και αν, όπως αποδεικνύεται, πρόκειται για μια ιστορικά απαιτούμενη προσαρμογή του τελευταίου στα σύγχρονα δεδομένα.

Το ετερονομικό καθεστώς στο οποίο εισέρχεται ο ευρωπαίος πολίτης, ενθουσιασμένος και συνεπαρμένος από τη μέθη της ταύτισής του με ένα ανεπλήρητο είδωλο, ορίζεται στην απαρέγκλιτη μεταβίβαση της εθνικής κυριαρχίας από τους εγκαθιδρυμένους και γνώριμους θεσμούς του κράτους προς μια ανοικτή

και απροσδιόριστη μετακυριαρχική δομή. Η νέα διεθνοποιημένη θέσμιση επιχειρεί να εκλογικεύσει τις υπερεθνικά και οριζόντια, πλέον, αναπτυσσόμενες εξουσιαστικές τάσεις μέσω ενός προσχήματος που παρουσιάζεται ως η πραγμάτωση όλων των πτυχών ανάπτυξης και προόδου, όλων δηλαδή των προσδοκιών, που αποκαλύπτονται από το νεο παγκοσμιοποιημένο κοσμοείδωλο²¹. Το εν λόγω πρόσχημα (φάσμα, εικόνα) μετουσιώνεται κάθε φορά σε μια προπαρασκευασμένη συνταγή, η οποία, στο θολό τοπίο της παγκοσμιοποιημένης απροσδιοριστίας, απαλλάσσει αμφότερα, πολιτικό σύστημα και υποκείμενο, από όποια ηθικά, αισθητικά ή υπαρξιακά διλήμματα. Η πολιτική εξουσία, επικαλούμενη όρους που προέρχονται από ένα νέο συλλογικό κοινωνικό νόημα, υπαναχωρεί, και στη θέση του, ένα νέο μοντέλο κυβερνητικής διαχείρισης όλων των εξωγενών απορυθμιστικών παραγόντων, εισάγει ένα νέο λεξιλόγιο που τίθεται στην υπηρεσία θεσμοποίησης των εξωπολιτικών κυριαρχικών δομών²².

Στο πλαίσιο ανάδυσης της νέας ευρωπαϊκής «ευτοπίας» εντάσσεται μια παράλληλη επιχείρηση αποεδαφικοποίησης του εθνικού φαντασιακού, ώστε να εγχαραχθεί στο μεταλλασσόμενο κοινωνικό νόημα της εποχής η απαραίτητη λύση κάθε δεσμού του υποκειμένου με την επικράτεια του κλειστού και αυτοαναφορικού κοινωνικού όλου. Η εν λόγω λύση φέρει μαζί της και μια διαδικασία απαξίωσης των κρατικών θεσμίσεων με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των τάξεων του λόγου που εκπορεύονταν παραδοσιακά από τα οργανωσιακά κύτταρα του κάθε έθνους-κράτους. Η συμβολική δυναμική της εθνικής συνοχής συρρικνώνεται, επίσης, οδηγώντας στην απονομιμοποίηση των ερεισμάτων της πολιτικής αλλά και της δημόσιας σφαίρας. Ο δημόσιος χώρος παύει να απασχολεί το υποκείμενο, καθώς,

²¹ Oswald Spengler, *Η Παρακμή της Δύσης- Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας, Τόμος Α', Μορφή και Πραγματικότητα*, τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, 2003, σελ. 162

²² Προσεγγίζοντας τις συμπτώσεις που ενυπάρχουν στην παράλληλη διαδικασία διεθνοποίησης του Ευρωπαϊκού χώρου και της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής διασύνδεσης, οφείλουμε να καταστήσουμε σαφές πως με τον όρο «εξωπολιτικές κυριαρχικές δομές» στο σημείο αυτό, εννοούμε το μοντέλο αναπτυξιακού εκσυγχρονισμού που η ελεύθερη αγορά προβάλλει ως μονόδρομο σήμερα. Παρά το γεγονός ότι δεν κρίνεται σκόπιμο να επεκταθούμε στο εν λόγω ζήτημα για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, δεν παύει να αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο της τροπής που λαμβάνει η θέσμιση των σύγχρονων κοινωνιών.

όλη του η ύπαρξη μεταφέρεται στους διαύλους του ψηφιακού κυβερνοχώρου. Εκεί, η κατίσχυση της ιδιωτικότητας και η διείδυσή της στα ασαφή, πλέον, όρια της δημόσιας δραστηριότητας, θέτει στο περιθώριο αξιακά αναχώματα του παρελθόντος. Το «συλλογικό συμφέρον», η αξία της «δημόσιας διαβούλευσης», της «συμμετοχής», αλλά και της «γενικής βούλησης», παύουν να αποδίδονται πλέον στην λειτουργία του έθνους- κράτους και προβάλλονται ως ανασημασιολογημένα αξιακά πρότυπα από τη δυναμική του υπερέθνους. Άλλωστε, εξετάζοντας τα τεκμήρια της περίπτωσης που εδώ μας απασχολεί, διαπιστώνουμε πως κατεστημένες και, κατά πολλούς, κατακτημένες ιδέες της ανθρωπότητας όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η ελευθερία έκφρασης και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επενδύονται στο συλλογικό φαντασιακό της Ευρώπης ως μη αυτονόητες, αλλά επανακατακτημένες και χαρισμένες ως αντίδωρο του βήματος συναίνεσης επί του προτάγματος της νέας «ευτοπίας». Το κράτος δείχνει να ωχριά μπροστά στο υπερέθνος. Όλες οι λειτουργίες του μοιάζουν να μη συναντούν τις απαιτήσεις των περιστάσεων, αλλά κυρίως, των πολιτών του, οι οποίοι έχουν ήδη αρχίσει να μεθούν από τις υπερεθνικές υποσχέσεις για ένα σύστημα πέρα από τους, έως σήμερα, ανορθολογικούς κρατικούς μηχανισμούς, αντιπαραγωγικούς κανόνες, αλλά και τις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Το νέο μόρφωμα προσλαμβάνεται από το υποκείμενο ως ασφαλής προσδοκία μιας νέας γης της επαγγελίας.

Τι συμβαίνει, όμως, άραγε με την ίδια την αυτοαντίληψη και τον αυτοπροσδιορισμό της θέσης του ατόμου σε ένα εκ βάθρων μεταλλαγμένο κοσμοϊστορικό συμβάν, με άλλα λόγια, πως το σύγχρονο υποκείμενο τοποθετεί τον εαυτό του στο αναδυόμενο αχανές κοσμικό πρότυπο; Πως ορίζεται η σχέση του με τον ανασημασιολογημένο κείμενο κόσμο αλλά και με το διεθνοποιημένο κοινωνικό σύνολο; Λαμβάνοντας ως δεδομένη την εκούσια συναίνεση για την ένταξή του στο υπερεθνικό φαντασιακό, οι απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα εκκολάπτονται από τις καταστατικές αρχές που προϋποθέτει η πλήρης εξατομίκευση του σύγχρονου ευρωπαϊού πολίτη. Όπως ο Κ. Τσουκαλάς σημειώνει «...το άτομο προικίζεται με την αναφαίρετη πλέον «αρμοδιότητα» να προσδιορίζει, να επιλέγει και να ιεραρχεί τις «δικές του» ειδοποιητικά «διαφορετικές» σημασιακές δομές,

τους δικούς του προσωπικούς πολιτιστικούς κώδικες, τις δικές του ειδοποιώς καθημερινές κοινωνικές πρακτικές και τις δικές του «συνήθειες»²³. Αφής στιγμής, το άτομο, έχει εκπαιδευθεί να αυτοπροσδιορίζεται μέσα σε εικονικούς κόσμους αλληλόδρασης, έξω από τις προσλαμβάνουσες του αστικού δημόσιου χώρου, η ιδιοσυστασία της αυτοπραγμάτωσής του, πλέον, διαμορφώνεται ως αυτοποιητική διαδικασία. Ο σύγχρονος ευρωπαίος πολίτης καλείται να εισέρχεται στο πεδίο της υπερεθνικής κοινωνικής δράσης, δήθεν απογυμνωμένος από κάθε ετερονόμική επιβολή και κύριος του εαυτού του, ως ένα αυτεξούσιο ον που αξιώνει την προσωπική του ολοκλήρωση και μόνο. Εφόσον αποτάσσονται τις κάθετα οργανωμένες κοινωνικές επιταγές, τα σύμβολα, τους μύθους και τους ηθικούς φραγμούς του κράτους, οι ευρωπαίοι ένοικοι του υπερεθνικού φαντασιακού υποτίθεται ότι καθίστανται απόλυτοι παραγωγοί νοηματοδοτήσεων για τη νέα συλλογικότητα αλλά και για τη σχέση του ατόμου με το νέο κοσμοείδωλο.

Κεφάλαιο Δ: Επινόηση πολιτισμού

1. Το νεοσυσταθέν δικαίωμα

Έως το σημείο αυτό, έχουμε παρουσιάσει μια συστηματικά επιχειρούμενη μετα-χειραφετητική διαδικασία του νεωτερικού υποκειμένου, προς μια κατεύθυνση προσχηματικής μεν, αλλά απεριόριστης και, πάντοτε, ιδιωτικής ελευθερίας αυτοκαθορισμού. Στα χνάρια του διαφωτιστικού χειραφετητικού προτάγματος και της τότε εγκαθίδρυσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως έκφραση της συλλογικής ελευθερίας του ατόμου, το υπερέθνος επινοεί το πεδίο του πολιτισμού, και εγχαράσσει σε αυτό το δικαίωμα της πολιτισμικής διαφοροποίησης, ως έκφραση, πια, της αποκλειστικά ατομικής ελευθερίας του υποκειμένου. Το ζεύγμα ταυτότητα- ετερότητα καθίσταται μοχλός προώθησης του

²³ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010, παραγρ. 15.6

επινοημένου αιτήματος της «πολιτισμικής αυτοδιάθεσης»²⁴, ενός προτάγματος που νομιμοποιεί, στις εκπορευόμενες από αυτό σημασιακές τάξεις, την επίσης κατασκευασμένη αυτονομία του ευρωπαϊού πολίτη αφενός, αλλά και την εμπλοκή του στον αναδυόμενο υπερεθνικό φαντασιακό ιστό. Πρόκειται καταφανώς για μια ενσυνείδητη επιλογή του υπερέθνους, καθώς η έννοια «πολιτισμός», από τη φύση της ικανή να συμπεριλάβει όλες τις εκφάνσεις του αναδυόμενου μορφώματος, χρησιμοποιείται στη διαδικασία σύστασης του υπερεθνικού φάσματος με τέτοιο τρόπο, ώστε κάθε φορά να δύναται να αναπροσαρμοστεί σε οιαδήποτε ατομική πρόσληψη της εικόνας της Ευρώπης.

Αποδεικνύεται λοιπόν, από τη μελέτη του υλικού που μας παρέχει η περίπτωση της δράσης της Ένωσης, πως, όλες οι ενδεχόμενες αναγνώσεις του υπερεθνικού φαντασιακού, καθίστανται αποδεκτές και λογικοφανείς, χωρίς ποτέ, τα ατομικά ή συλλογικά παραγόμενα νοηματικά γνωρίσματα του υπερέθνους, να αποκλίνουν του νοερού άξονα που θέτει η ευρύτητα της έννοιας «πολιτισμός». Φυσικά, η δόμηση της όλης διαδικασίας βασίζεται στο ανασηματολογημένο χειραφετητικό πρόταγμα της ελευθερίας του ατόμου στις σύγχρονες και φιλελεύθερες κοινωνίες, ενώ, όπως καταδεικνύει ο Κ. Τσουκαλάς, «η επέκταση της ατομικής ελευθερίας στην απροσδιόριστη και ανοριοθέτητη σφαίρα που θα ονοματιστεί ως «πολιτισμός» έχει αυτό ακριβώς το νόημα»²⁵. Καθίσταται πλέον ξεκάθαρο ότι ο παρών μετασχηματισμός μετατοπίζει τη διαδικασία κοινωνικής αναπαραγωγής στην «ύπαρξη» (= ψυχή) και «εγρήγορση» (= συνείδηση)²⁶ του

²⁴ Ό.π., παραγρ.: 15.1. Παρά το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος όρος συμπίπτει με τη στόχευση της παρούσας μελέτης, καθίσταται αναγκαίο να διευκρινιστεί πως ο Κ. Τσουκαλάς τον εισάγει στην επιστημολογία για να καταδείξει τις λειτουργίες του φιλελεύθερου μοντέλου κοινωνικής αναπαραγωγής στο σύνολό του, ενώ εδώ το εν λόγω ζήτημα ειδικεύεται και χρησιμοποιείται στο πλαίσιο αναγωγής του στα δεδομένα της μελέτης μας.

²⁵ Ό.π., παραγρ.: 15.5

²⁶ Oswald Spengler, *Η Παρακμή της Δύσης- Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας, Τόμος Α', Μορφή και Πραγματικότητα*, τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, 2003, σελ. 226. Οι όροι χρησιμοποιούνται από την οπτική του Spengler για να υποδηλώσουν τη δυναμική της ανθρώπινης συνείδησης επί της ύπαρξης του υποκειμένου, αλλά και της εκτατής πραγματικότητας (= κοσμοείδωλο της φύσης), Σχήμα σελ. 226:

Ψυχή- Ζωή, κατεύθυνση- Βίωμα του πεπρωμένου- μοναδικό, αμετάκλητο, «γεγονός»

ελεύθερου πολιτισμικά ατόμου. Η εν λόγω μετατόπιση δίνει στο σύγχρονο υποκείμενο την προδιαγεγραμμένη και επίπλαστη δυνατότητα να αναδειχθεί σε δημιουργό του εαυτού του, αλλά και του κόσμου, πλάθοντας το δικό του κοσμοθεωρητικό πρότυπο, ακολουθώντας τις δικές του αξιακές και ηθικές νόρμες, οριοθετώντας τη δική του σφαίρα εκκοινωνισμού, χαράσσοντας το δικό του πεπρωμένο, πραγματώνοντας, εν τέλει, το δικό του μοναδικό και απαλλαγμένο από ετερόνομες επιταγές είναι. *«Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η σφαίρα του «πολιτισμού» ονοματίζεται ως πεδίο μιας ευρύτατης, ανοικτής και ατομοκεντρικά οριοθετούμενης, ιδιωτικά καταξιωμένης και ελεύθερα επιλεγόμενης δημιουργίας, αυτοπραγμάτωσης και απόλαυσης»*²⁷. Βέβαια, στην όλη διαδικασία, όπως φροντίζει να μας προειδοποιήσει ο Κ. Τσουκαλάς, ελλοχεύει ο κίνδυνος να μη καταστεί εφικτή η επιθυμητή συνοχή της υπερεθνικής δημοσιότητας, αλλά και να μη διαμορφώσει τα απαιτούμενα ερείσματα για την ολοκλήρωσή της, με αποτέλεσμα το όλο εγχείρημα να μείνει στη σφαίρα της ουτοπίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Vilem Flusser, *η αναδυόμενη κοινωνία της πληροφορίας μοιάζει να προσλαμβάνει χαρακτηριστικά ουτοπίας και κατά συνέπεια δύσκολα θα μπορεί να βρει συντεταγμένες στον τόπο και στο χρόνο*²⁸, συνεπώς δύσκολα θα καταφέρει να βρει ερείσματα νομιμοποίησης και σε παραδεδομένες από το νεωτερικό πρόταγμα δομές κοινωνικής συγκρότησης και αναπαραγωγής. *«Πράγματι, ένας «πολιτισμός» που εγκαταλείπει στα κατ' ιδίαν άτομα την αποφασιστική πρωτοβουλία επιλογής και διαμόρφωσης όλων των αξιακών και πολιτιστικών δεδομένων είναι ένας πολιτισμός που απαρνείται εκ προοιμίου την οποιαδήποτε «αντικειμενικά» προκείμενη εσωτερική συνεπεία και καταξιοσιμότητα»*²⁹.

Εγρήγορση που υπηρετεί την ύπαρξη: κοσμοείδωλο της ιστορίας- Εμπειρία ζωής- Εικόνα του παρελθόντος- διαμόρφωση βάσει νοερής θέασης: Έρευνα του πεπρωμένου- Κατεύθυνση προς το μέλλον- διαμόρφωση βάσει δράσης: οι δρώντες είναι πεπρωμένο.

²⁷ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010, παραγρ. 15.6

²⁸ Vilém Flusser, *Προς το σύμπαν των τεχνικών εικόνων*, Αθήνα, Σμίλη, 2008, σελ.: 13

²⁹ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010, παραγρ. 16.1

Με την επεξεργασία της εν λόγω θέσης και την αντιστοιχία της με τα συμπεράσματα της έρευνας μας, γίνεται σαφές, πως, πράγματι, η Ένωση, στην προσπάθειά της να υπερκεράσει όλα τα εμπόδια που την απομακρύνουν από το στόχο της νομιμοποίησής της, μέσω της προσφερόμενης στο άτομο απόλυτης ελευθερίας πολιτισμικής επιλογής, χάνει τη δυνατότητα καθορισμού ενός συμπαγούς κοινωνικού συμβολαίου. Άρα, δείχνει επίσης να χάνει τη δυνατότητα δέσμευσης των πολιτών της σε ένα συγκεκριμένο πλέγμα συμβολικών αναπαραστάσεων για την πρόσληψη της μορφής που θα έχει το νέο υπερεθνικό μόρφωμα. Το πρόταγμα λοιπόν του ελεύθερου πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού, μοιάζει να προσλαμβάνει διττή και συνάμα αντιφατική λειτουργία. Αφενός, τίθεται στην υπηρεσία της Ένωσης και της προσδίδει τη θελκτική εικόνα της ανεκτικότητας, αφετέρου, επιτρέπει την ανάπτυξη χασμάτων και απορρυθμιστικών τάσεων, καθιστώντας το υπερεθνικό μόρφωμα ανίκανο να διαχειριστεί την απόσταση που αναπτύσσεται μεταξύ της ίδιας και των πολιτών της. *«Ως ανεξέλεγκτοι δημιουργοί του εαυτού τους, του πολιτισμού τους, των προτύπων και των μύθων τους βρίσκονται αντιμέτωποι με μια κοινωνία που βρίσκεται έξω απ' αυτούς»³⁰.*

Κεφάλαιο Ε: Ευρωπαϊκός Κοινοτισμός - Επανεφεύρεση του Ουμανισμού

Το εγχείρημα του διεθνικού κοινοτισμού στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει, κατευθύνεται στην οικειοποίηση μιας απόλυτης καθολικότητας, πανανθρώπινων συμβολοποιήσεων, οι οποίες συγκλίνουν με τις αντίστοιχες του ανθρωπισμού. Ο ουμανισμός συγκρότησε δομές που στιγμάτισαν, με τρόπο καθοριστικό, τον ρου της ανθρωπότητας και κυρίως του αισθητικού περιγράμματος της αντίληψης και της νοηματοδότησης των υποκειμένων. Με σκοπό να αντιληφθούμε την αναλογία της εν λόγω καταλυτικής συμβολής, θα στρέψουμε την προσοχή μας στην κριτική για την επικαιρότητα του ανθρωπισμού στον παρόντα χρόνο, η οποία παρατίθεται από τον Peter Sloterdijk. Ο ίδιος

³⁰ Ο.π., παραγρ. 16.1

αναφέρει ότι επιθυμεί να αναδείξει «το επικίνδυνο τέλος του γραμματολογικού ανθρωπισμού ως μιας ουτοπίας για τη διάπλαση των ανθρώπων μέσω της γραφής και μέσω της ανάγνωσης, που καλλιεργεί την υπομονή, την επιφυλακτικότητα της κρίσης και το άνοιγμα των αυτιών. Η εξαιρετικά μεγάλη αυτή δυναμική του ουμανισμού στην ανάδειξη αισθητικών αξιακών προτύπων, καταδεικνύεται για τον Sloterdijk και από τη ρήση του Jean Paul Sartre, για τον οποίο «τα βιβλία είναι ογκώδεις επιστολές προς φίλους». Η εν λόγω διατύπωση αποτελεί την πεμπτουσία και τη φύση της λειτουργίας του ανθρωπισμού καθώς η γραφή καθίσταται η επικοινωνιακή αλληλόδραση, σε μια επιτυχημένη τελείωση της οποίας, γεννάται η φιλία. Ήδη από την εποχή του Κικέρωνα, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, αυτό που καλείται *humanitas* –ανθρωπισμός ανήκει στις συνέπειες του αλφαριθμητισμού και ως όρος εμφανίζεται στον Κικέρωνα προκειμένου να περιγράψει τον αγαθό άνθρωπο ο οποίος προκύπτει από τη μελέτη των κλασικών σπουδών. Κατά συνέπεια, μάς αποκαλύπτεται ο καθοριστικός τρόπος, με τον οποίο η πορεία και η διάδοση της φιλοσοφίας έλαβαν χώρα. Ο Sloterdijk αναφέρει ότι, αφής στιγμής η φιλοσοφία συγκροτείται σε γραμματολογικό είδος, αναδιαμορφώνεται και αναπτύσσεται συνεχώς με τη στρατολόγηση οπαδών γράφοντας για την αγάπη και την φιλία, με τέτοιο μάλιστα μεταδοτικό τρόπο, ώστε να προσελκύσει έτι περισσότερους οπαδούς.

Μοιάζει λοιπόν, το πρόταγμα του ουμανισμού να εκδιπλώνεται μέσω μιας τελετουργικά πεμπόμενης επιστολής, η οποία για 2500 χιλιάδες και πλέον χρόνια, γράφεται και ξαναγράφεται, αναπροσδιορίζεται, και με ακτινωτή διάδοση κινείται δια μέσου των γενεών προσελκύοντας αντιγραφείς και ερμηνευτές στο φιλικό της κύκλο. Κατά συνέπεια η εμπέδωση της φιλίας, της οποίας το είδωλο στην κοινοτική διαμόρφωση της Ευρώπης ορίζεται ως συνοχή και απομείωση της ετερότητας, χρειάζεται τόσο την επιστολή αυτή καθεαυτή, όσο και εκείνους που την μεταδίδουν ή την ερμηνεύουν, δηλαδή οι πολίτες που καλούνται σήμερα να ανασημασιολογούν το πεμπόμενο φάσμα της Ευρώπης, ώστε η επικοινωνιακή αλληλόδραση να βρίσκεται πάντοτε σε συμμετρία και η ίδια η επικοινωνία να καθίσταται επιτυχής. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι ο αποστολέας των φιλικών επιστολών αυτού του είδους στέλνει τα γράμματα του χωρίς να γνωρίζει τους παραλήπτες τους – ή,

ακόμη και αν υποθέσουμε ότι τους γνωρίζει - έχει σαφώς επίγνωση ότι η επιστολή προωθείται και σε άλλους, δημιουργώντας ένα απροσδιόριστο αριθμό ευκαιριών για την σύναψη φιλίας με ανώνυμους αναγνώστες, κάποιοι εκ των οποίων δεν ανήκουν στην εποχή που γράφεται η επιστολή. Κατ' αυτόν τον τρόπο η υποθετική φίλια του συγγραφέα της επιστολής με τους παραλήπτες της μετατρέπεται σε μια περίπτωση αγάπης του πιο μακρινού, σε μια *Fernstenliebe*³¹. Ευρισκόμενοι κοντά ή μακριά, άπαντες εντάσσονται σε μια κοινότητα προσφίλων αναγνωστών, άρα και φίλων, ωσάν να συναινούν σε έναν μυσταγωγικό κύκλο αδελφότητας. Έτσι δημιουργείται αυτό που ο Sloterdijk ονοματίζει ως «χίμαιρα του κοινοτισμού», το οποίο βρίσκεται στην βάση όλων των ανθρωπισμών. Ο ουμανισμός, λοιπόν, κληρονομεί τη θεολογική παράδοση υπό τη λογική των επιστολών των πρώτων χριστιανικών χρόνων. Εκλεκτοί δε θεωρούνται πλέον οι πιστοί αλλά οι εγγράματοι. Όμως, μέχρι και τη δημιουργία των εθνών – κρατών, η δυνατότητα της ανάγνωσης αποδίδεται στα μέλη μιας περιχαρακωμένης κάστας και οι «εξανθρωπισμένοι» δεν είναι άλλοι από τους εγγράμματος. Από τη γέννηση των νεωτερικών συλλογικών οντοτήτων και έκτοτε, ο ανθρωπισμός λαμβάνει πρακτικό προσανατολισμό πλέον, και εντός της εκπαίδευσης, ενώ το πρότυπο της γραμματολογικής κοινότητας διευρύνεται στο εύρος και της εθνικής συλλογικής οντότητας. Από το 1789 μέχρι το 1945 μεσουραρούν οι φιλαναγνώστες εθνικοί ανθρωπιστές οι οποίοι αναλαμβάνουν και την ευθύνη της μύησης νέων μελών στον κύκλο των παραληπτών των επιστολών αυτών, οι οποίες θεωρούταν ως πραγμάτωση του αγαθού σκοπού της κοινότητας.

Στη λογική αυτή ο Sloterdijk υποστηρίζει πως «τα αστικά έθνη θα μπορούσαν να θεωρηθούν γραμματολογικά και ταχυδρομικά προϊόντα - επινοήσεις μιας *μοιραίας* φιλίας με μακρινούς συμπατριώτες και συνδεόμενους με δεσμούς φιλίας αναγνώστες». Συνεχίζοντας, τονίζει ότι «η εποχή του εθνικοαστικού ανθρώπου έχει φθάσει στο τέλος της επειδή η τέχνη του να γράφει κάποιος επιστολές που εμπνέουν αγάπη και να τις απευθύνει σε ένα έθνος φίλων έχει

³¹ Η *Fernstenliebe*, δηλαδή η αγάπη για τον πιο μακρινό, αποτελεί νεολογισμό του Nietzsche

περάσει με την εμπέδωση του μαζικού πολιτισμού και των μαζικών μέσων όπως το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και οι σημερινές επαναστάσεις της δικτύωσης».

Κεφάλαιο ΣΤ: Η Εκπαίδευση ενώπιον της πρόκλησης της διεθνοποίησης

1. Από τον παγιωμένο ρόλο σε μοχλό προώθησης του υπερεθνικού υποκειμένου

Κεντρικό ζήτημα της προσέγγισής μας, αναδεικνύεται η μελέτη του ρόλου της εκπαίδευσης, όπως, αυτός, έχει διαμορφωθεί διαχρονικά, αλλά και όπως μετασηματίζεται συγχρονικά, με σκοπό να αποδείξουμε σε ποιο βαθμό λειτούργησε ως παραγωγός οντότητα του νεωτερικού εθνικού φαντασιακού, αλλά και να αποκρυπτογραφήσουμε τις μεθόδους σύμφωνα με τις οποίες επιχειρείται, σήμερα, να τεθεί στην υπηρεσία διαμόρφωσης ενός υπερεθνικού, πια, μορφώματος. Η προσοχή μας στρέφεται στο εκπαιδευτικό σύστημα, στο ρόλο που αυτό επιτέλεσε αλλά και στις προκλήσεις που καλείται να διαχειριστεί στο διεθνοποιημένο περιβάλλον, λόγω της συστηματοποιημένης εμπλοκής του στην μελέτη περίπτωσης που εδώ μας απασχολεί. Το υπό μελέτη συνέδριο αναζήτησε εγκυρότητα στους κόλπους των ακαδημαϊκών θεσμίσεων των ευρωπαϊκών εθνών-κρατών και, γι' αυτό το λόγο, ενέταξε 1.000 και πλέον πανεπιστήμια στην κατάρτιση των θεματικών ενοτήτων που αποτέλεσαν το πεδίο διαβούλευσης των συμμετεχόντων (νέοι φοιτητές και δημοσιογράφοι).

Η παρούσα προσέγγιση, λοιπόν, πριν ενσκήψει στην ανάδειξη των αξιολογικών κωδίκων επί τη βάσει των οποίων συντελείται η κοινωνική αναπαραγωγή και αυτοαναφορά του σύγχρονου διεθνοποιημένου εκπαιδευτικού συστήματος, καλείται να πραγματευθεί το λειτουργικό σύστημα της εκπαίδευσης, απόλυτα ενταγμένο, στο πλαίσιο του κοινωνικού ή πολιτειακού ρόλου που αυτό διαδραματίζει διαχρονικά. Με άλλα λόγια θα ρίξουμε φως στην κοινωνική

λειτουργία που έχει επωμισθεί το εκπαιδευτικό σύστημα στο έθνος- κράτος, κάνοντας σαφείς αναφορές στην ιστορικότητα των περιόδων που θα μας απασχολήσουν. Κρίνεται σκόπιμο να πραγματευθούμε το εν λόγω ζήτημα εφαρμόζοντας τις καταστατικές αρχές της λουμανικής θεώρησης περί κοινωνικών συστημάτων, αλλά και το αναθεωρημένο θεωρητικό υπόδειγμα της Ιωάννας Τσιβάκου για τη λειτουργική διαφοροποίηση/ενσωμάτωση. Υιοθετώντας λοιπόν τις αρχές που αναδεικνύονται μέσω του εν λόγω θεωρητικού προτύπου και βασιζόμενοι στα εργαλεία που μας παραθέτει η συστημική θεωρία στο σύνολό της, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το μετασχηματισμό που υφίσταται η εκπαίδευση και κυρίως ο θεσμός του Πανεπιστημίου στο διάβα του παράγοντα χρόνου. Φυσικά, η προσοχή μας θα εστιαστεί στις κοινωνικές, πολιτικές, αξιακές και στο σύνολό τους ιστορικές εξελίξεις ή αλλαγές που αναπόφευκτα και πολλές φορές μεθοδευμένα αναδύονται στις ανθρώπινες κοινωνίες. Επεκτείνοντας, λοιπόν, το συλλογισμό μας για τον προσχεδιασμό ή αλλιώς οργάνωση των σχημάτων εξελικτικής πορείας που η νεωτερικότητα επέβαλε στα προϋπάρχοντα κοινωνικά μορφώματα, αντιλαμβανόμαστε τη σημασία που αποδόθηκε στο ρόλο της εκπαίδευσης για την αναπαραγωγή των όρων της κοινωνικής παραγωγής³², στο πλαίσιο ενός πάγιου μελήματος για τη συγκρότηση ενιαίου έθνους-κράτους σε ορισμένη γεωγραφικά επικράτεια. Όπως ο Τσουκαλάς αποσαφηνίζει, η κοινωνική παραγωγή δεν μπορεί να συντελεστεί αυτόματα και αποκομμένη από το υπερσύστημα της κοινωνίας. Η επιχείρηση διαμόρφωσης εθνικού φαντασιακού κατά συνέπεια, φαίνεται να εντάσσεται απόλυτα στις επιταγές της δημόσιας παρέμβασης, η οποία αναθέτει ενσυνείδητα και συστηματικά, σε ειδικευμένους κοινωνικούς μηχανισμούς, όπως το λειτουργικό σύστημα της εκπαίδευσης, την εν λόγω διαδικασία αναπαραγωγής των στοχεύσεών της. Σε μια πρώτη ανάγνωση της διαδικασίας εκκοσμίκευσης, εκλογίκευσης και εξατομίκευσης των κοινωνιών που επηρεάστηκαν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, από το πρόταγμα της νεωτερικής σκέψης, με το νεοσύστατο τότε έθνος- κράτος να λαμβάνει την υπόσταση που διατήρησε έως σήμερα, διαπιστώνουμε πως το εκπαιδευτικό σύστημα της κάθε

³² Η φράση έχει ληφθεί από Κ. Τσουκαλά, *Εκπαίδευση, κουλτούρα και ιδεολογία*, σελ 19 (Συλλογικός τόμος: Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου), Παπαζήση, Αθήνα, 2007

χώρας αναλαμβάνει να υπηρετήσει μια σειρά από αντιφατικά μεν, κεφαλαιώδη δε, κοινωνικά ιδεώδη. Στη γλώσσα που συγκροτεί το θεωρητικό πρότυπο λειτουργικής διαφοροποίησης/ ενσωμάτωσης, όπως μας γίνεται γνωστό από την Ι. Τσιβάκου, οι αξίες που αποτελούν χώρο έκφρασης για τα προαναφερθέντα ιδεώδη, εκλαμβάνονται ως γενικές συμβολικές κατηγορίες του κοινωνικού νοήματος. Με τη σειρά τους εξειδικεύονται στο επίπεδο των λειτουργικών συστημάτων για να καθοδηγήσουν τον τρόπο με τον οποίο, αυτά, μέσω των επιταγών τους και σε συνάρτηση με τις ιδιαίτερες στρατηγικές προτιμήσεις των οργανώσεων που ανήκουν σε αυτά (πχ: οι βαθμίδες της εκπαίδευσης), θα εξυπηρετήσουν τους στόχους που εμπεριέχονται στις πρακτικές τους³³. Συνεπώς το κοινωνικό μέλημα που δομήθηκε στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής και εκφράστηκε υπό τη μορφή εξειδικευμένων συμβολικών κατηγοριών, εμφορείται από την ανάγκη της συνειδητής κατασκευής και συντήρησης της εσωτερικής συνοχής και της φετιχοποιημένης ταυτότητας μιας κλειστής και περιχαρακωμένης συλλογικής οντότητας³⁴.

Η αντίφαση, που το εθνικό πλέον εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να διαχειριστεί στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο, μέσω της δικτύωσης και της τεχνολογικής εξέλιξης, περιβάλλον, έγκειται ακριβώς στην ανάγκη στοχοθεσίας και κατ' επέκταση «προώθησης» του υπερσυστήματος στο οποίο ανήκει, δηλαδή της ίδιας της κοινωνίας σε πλήρη ένταξη στους κόλπους ενός ευρύτερου και εξ ορισμού συγκρουσιακού κόσμου³⁵. Η θέση αυτή, μας εισάγει στην καρδιά της προβληματικής της παρούσας μελέτης, καθώς όπως θα διαφανεί, σε όλη την έκτασή της, το ζητούμενο για το λειτουργικό σύστημα της εκπαίδευσης διαχρονικά, αλλά σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό σήμερα, δεν είναι άλλο από μια αέναη προσπάθεια να παρακολουθεί και παράλληλα να προσαρμόζεται στις εξελίξεις του κοινωνικού γίνεσθαι στο παρόν, να επεξεργάζεται και να αναδεικνύεται σε θεματοφύλακα της πολιτισμικής ιστορικής μνήμης του παρελθόντος, αλλά και να προκαταλαμβάνει

³³ Ι. Τσιβάκου, *Τα Ευέλκτα Όρια των Κοινωνικών Συστημάτων*, Νεφέλη, Αθήνα, 2003, σ. 108-109-135

³⁴ Κ. Τσουκαλάς, *Εκπαίδευση, κουλτούρα και ιδεολογία*, ό.π., σελ. 19

³⁵ Κ. Τσουκαλάς, *Εκπαίδευση, κουλτούρα και ιδεολογία*, ό.π., σελ. 19

μετασχηματισμούς και πολιτισμικές αλλαγές, ακόμη και προδιαγράφοντάς τους/τις στο μέλλον. Με άλλα λόγια, και μετά από την παραδοχή ότι τα αξιολογικά μέσα ως νοηματικές ενότητες αποτελούν τυποποιούμενες μορφές συγχώνευσης διαφορετικών, αλλά σχετικών, συμβολικών κατηγοριών, η ανωτέρω πρόταση καταδεικνύει πως τα αξιολογικά μέσα του εκπαιδευτικού συστήματος διαμορφώνονται έτσι ώστε, μετά από την αλληλεπίδρασή τους με τις εξουσιαστικές ιεραρχήσεις και τις τεχνολογικές δομές, να μπορεί το λειτουργικό σύστημα της εκπαίδευσης που τα ενστερνίζεται θεσμικά, να προβαίνει σε επικοινωνιακές διακρίσεις και να συμβάλει στην κατασκευή της ιδεολογικής, πολιτισμικής, οργανωτικής και πολιτικής συνέχειας της κουλτούρας. Στο σημείο αυτό υποχρεούμαστε να αναδείξουμε, στην πλήρη της διάσταση, την ιδιάζουσα θέση που λαμβάνει η εκπαίδευση μετά τη λειτουργική διαφοροποίηση στους νεωτερικούς χρόνους σχετικά με τη διαμόρφωση της εθνικής ηγεμονικής κουλτούρας. Η Ι. Τσιβάκου μας προτρέπει να αντιληφθούμε την κουλτούρα *με τη μορφή ορίων που θέτει στην κυκλοφορία του νοήματος η κοινωνία, ώστε να περιορίζονται οι επικοινωνιακές επιλογές και έτσι να ελέγχεται η πολυπλοκότητα.*

Κατά συνέπεια μπορούμε να διαπιστώσουμε πως τα αξιολογικά μέσα του εκπαιδευτικού συστήματος, έχοντας συμβολή στη σύσταση της κουλτούρας που η κοινωνία ως υπερσύστημα επιλέγει να διαμορφώσει, συμβάλλουν μέσω των οργανωσιακών πρακτικών στην αναδιαμόρφωση των κυρίαρχων συμβολικών κατηγοριών, καθώς όπως γίνεται σαφές, μετά την ανάβαση των νέων ιδεών που γεννά η επικοινωνία στις ιεραρχικές δομές, αναβαπτίζεται το κοινωνικό νόημα της εποχής. Επιχειρούμε συνεπώς να καταστήσουμε σαφές, ότι η διαμόρφωση των αξιολογικών μέσων της εκπαίδευσης ενέχει έναν αενάως μεταλλασσόμενο και κυκλικό, ως προς τη φορά του, χαρακτήρα. Η φορά ξεκινά συχνά άνωθεν, θεωρώντας ως αφετηρία τη διάκριση των αξιακών προτύπων από τη δεξαμενή του κοινωνικού νοήματος και εν συνεχεία την έλευση αυτών από όλες τις βαθμίδες της συστημικής διαστρωμάτωσης μέσω των τάξεων του λόγου έως και το επίπεδο της αλληλόδρασης, με την επισήμανση ότι η αντίστροφη φορά ενδέχεται να λάβει χώρα με τα ανάλογα αποτελέσματα. Είμαστε, λοιπόν, σε θέση να παραθέσουμε τα αξιολογικά μέσα, όπως αυτά εμφανίζονται στο επίπεδο του λειτουργικού

συστήματος της εκπαίδευσης, με περισσότερη ενάργεια, και να αντιληφθούμε επακριβώς τα προβλήματα που αναδύονται όταν συντελείται διαφοροποίηση στις συμβολικές κατηγορίες εξαιτίας μιας απρόσμενης αλλαγής στους κόλπους του κοινωνικού νοήματος (πχ: διεθνοποίηση της κοινωνίας).

Σύμφωνα με τον Κ. Τσουκαλά οφείλουμε να δώσουμε τη δέουσα προσοχή στις αυξανόμενες «ποσοτικά» διαφοροποιήσεις που συντελούνται στον τρόπο προγραμματισμού των όρων της αναπαραγωγής του συλλογικού υποκειμένου της εκπαίδευσης και, όπως μας προτείνει να διαισθανθούμε τον γεωμετρικά αυξανόμενο αριθμό «χασμάτων» μεταξύ του παλαιού και του νέου, δηλαδή μεταξύ του συντηρητικού προτύπου και εκείνου της μετασχηματιστικής λειτουργίας της εκπαίδευσης. Με όρους λειτουργικής διαφοροποίησης/ ολοκλήρωσης αντιλαμβανόμαστε ότι η εκπαίδευση σήμερα αναγκάζεται να ενταχθεί σε ένα εξαιρετικά ευρύ πλαίσιο διασυστημικής επικοινωνίας, προσεταιριζόμενη αξιολογικών μέσων που προέρχονται από άλλα συστήματα, έτσι ώστε να καταφέρει να προσαρμοσθεί σε αυτό που οι θεωρητικοί της εκπαίδευσης αποκαλούν «το πνεύμα της εποχής» και να τιθασεύσει την αταξία που προκαλούν οι πολύπλοκοι μηχανισμοί της ατέρμονης προόδου. Ο ιδεολογικός άξονας που συστήνεται, εμφανίζεται ιδιαίτερα ρευστός και, κατά συνέπεια, διαπιστώνουμε την μετασημασιολόγηση του περιεχομένου των αξιολογικών μέσων της εκπαίδευσης στον παρόντα χρόνο. Θεωρούμε πως γίνεται ξεκάθαρο από την έως τώρα ανάλυσή μας, πως σε καμία περίπτωση η σύζευξη λειτουργικών συστημάτων δε θέτει σε κίνδυνο αποσταθεροποίησης - αποδιαφοροποίησης την ίδια τους τη δομή και φυσικά την τάξη του κοινωνικού υπερσυστήματος. Συνεπώς, καλούμαστε να αποσαφηνίσουμε τον όρο της ρευστότητας, που χρησιμοποιήσαμε προηγουμένως, για να καταδείξουμε πως αυτή επιχειρείται να λειτουργήσει θετικά, απαγκιστρώνοντας τη λειτουργική διαφοροποίηση από αυστηρούς συστημικούς περιορισμούς, αλλά και προσφέροντας συστηματοποιημένα, νέες δυνατότητες στην κοινωνική συνοχή³⁶. Όταν εμφανίζονται στο κοινωνικό γίγνεσθαι και φυσικά στο κοινωνικό νόημα, εξωσυστημικές έννοιες, οι οποίες εισέρχονται σε περισσότερα από

³⁶ Ι. Τσιβάκου, *Τα Ευέλικτα Όρια των Κοινωνικών Συστημάτων*, Νεφέλη, Αθήνα, 2003, σ. 278

ένα κοινωνικά συστήματα, τότε, όπως μας λέει η Ι. Τσιβάκου, τα λειτουργικά συστήματα εισάγουν αρνητικές συμβολικές κατηγορίες στους μηχανισμούς αυτοαναφοράς τους, τα αξιολογικά μέσα εμπλουτίζονται/ ανασηματοδοτούνται και, με τον τρόπο αυτό, έχουμε την κοινωνική ολοκλήρωση, εναρμονισμένη και κατευθυνόμενη από νέα αξιολογικά μέσα (διακύβευμα πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού του υποκειμένου).

2. Η Εκπαίδευση εναρμονίζεται στις επιταγές της Ένωσης

Για την προσέγγιση του συγκεκριμένου ζητήματος, καλούμαστε να αντιληφθούμε τις διαφορετικές συνθήκες που διαμορφώνονται στο κοινωνικό γίγνεσθαι, τις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρεί να εντάξει στον προγραμματισμό της κοινωνικής αναπαραγωγής/ αυτοαναφοράς των οργανώσεων, που βρίσκονται ως συνομαδώσεις επικοινωνιακών ενεργημάτων ενταγμένα στο πλαίσιο του λειτουργικού υπερσυστήματος της εκπαίδευσης του ευρωπαϊκού χώρου. Όπως γίνεται αντιληπτό, βρισκόμαστε ενώπιον ενός μετασχηματισμού του παραδοσιακά εθνοκεντρικού χαρακτήρα των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων, σύμφωνα με τον οποίο, οι ευρωπαϊκές συμβάσεις θέτουν ως στόχο τη δημιουργία ενός «ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης» που θα δημιουργήσει ένα θετικό πρίσμα για την πρόσληψη της εικόνας της Ένωσης. Η εν λόγω πολιτική ως πληροφοριακό και στη συνέχεια επικοινωνιακό ενέργημα, διαχέεται αρχικά στο περιβάλλον των εκπαιδευτικών οργανώσεων και δεν παύει να αποτελεί διάκριση προερχόμενη από το πολιτικό σύστημα. Ωστόσο, επηρεάζονται και οι συμβολικές κατηγορίες καθώς πηγάζουν από το συλλογικό νόημα του ευρωπαϊκού προσανατολισμού προς μια πολιτισμική ολοκλήρωση της Ένωσης. Θα περίμενε κανείς, η μεταστροφή των νοηματικών διακρίσεων και σημασιολογήσεων να μην έχουν τη δυναμική που θα απαιτούνταν για να επηρεάσουν τα αξιολογικά μέσα των εκπαιδευτικών συστημάτων, καθώς αυτά ανήκουν σε ένα διαφορετικό λειτουργικό σύστημα από το πολιτικό. Ωστόσο, το θεωρητικό πρότυπο που εδώ ακολουθούμε, μας δίνει τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε την επιτέλεση διασυστημικής επικοινωνίας. Με την ανωτέρω πρόταση γίνεται σαφές πως, πράγματι, τα αξιολογικά μέσα που

εμπεδώθηκαν από τις οργανωσιακές πρακτικές των εθνικών «εκπαιδευτικών συστημάτων των αξιών» μεταλλάσσονται, αναβαπτιζόμενα σε ένα διαφοροποιημένο, αυτή τη φορά, διεθνοποιημένο κοινωνικό νόημα. Η ανάγκη προσαρμογής του εκπαιδευτικού συστήματος, σ' ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο πολιτισμικά κοινωνικο-οικονομικά περιβάλλον, καθώς κατέρχεται στο επίπεδο των οργανωσιακών πρακτικών, εξειδικεύεται και ως αξιολογικό κριτήριο που επιτάσσει την νεότευκτη πολιτισμική ελευθερία του ατόμου, οδηγεί το θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης σε καινοφανείς συγκλίσεις με την κεντρική εξουσία. Με τα βήματα σύγκλισης που έχουν λάβει χώρα, έως σήμερα, από μέρους των πολιτειακών φορέων που έχουν άμεση ευθύνη για τον αναπροσανατολισμό της εκπαίδευσης προς μία καθολική εναρμόνιση των αξιολογικών μέσων σε πρώτο επίπεδο και φυσικά των οργανωσιακών πρακτικών της, διαπιστώνεται μια εξαιρετικά σημαντική τομή, χωρίς προηγούμενο. Σε μια προσπάθεια να θέσουν νέα αξιολογικά κριτήρια απόλυτα προσαρμοσμένα στο «πνεύμα της εποχής», τα επιμέρους εκπαιδευτικά συστήματα επιτρέπουν την ανάδυση ανασημασιολογημένων αξιακών προτύπων που θα λειτουργήσουν ως νομιμοποιητικές δυνάμεις του διεθνοποιημένου πολυπολιτισμικού προτάγματος της Ένωσης. Η εν λόγω θέση καταγράφεται με εναργή τρόπο σε διατύπωση της UNESCO για την αποστολή της εκπαίδευσης στον 21^ο αιώνα, η οποία ορίζεται, μεταξύ άλλων, στο: «...να διερευνά, διατηρεί και προωθεί πολιτιστικές αξίες στο πλαίσιο του πολιτιστικού πλουραλισμού και της πολυμορφίας ...»³⁷.

³⁷ Α. Καραμάνος, *Παιδεία και Πανεπιστήμια στο πλαίσιο μιας Ενωμένης Ευρώπης- Συλλογικός τόμος: Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007, σελ. 85

Κεφάλαιο Ζ: Το φάσμα της Ευρώπης – Οπτικά τεκμήρια

Στο παρόν κεφάλαιο κρίνεται σκόπιμη η προσέγγιση του επινοημένου φάσματος από μέρους της Ένωσης, όπως αυτό προσλαμβάνεται από το σύγχρονο υποκείμενο, νοηματοδοτείται και επαναπέμπεται μέσα από οπτικά τεκμήρια - φωτογραφικά έργα, στα οποία οι δημιουργοί τους έχουν αποτυπώσει την εικόνα της δικής τους Ευρώπης. Στην ανωτέρω προσπάθεια οδηγούμαστε από την παραδοχή των Derrick Price και Liz Wells πως, στο σύγχρονο, διαμορφωμένο από τη σύζευξη οπτικοακουστικών τεχνολογιών, επικοινωνιακό περιβάλλον, μετασχηματίζεται ο τρόπος καταγραφής, ερμηνείας και αλληλεπίδρασης του κείμενου κόσμου από το άτομο.

Why I Love Europe

Europe is in me. It is all around me. And I love it. I am glad that I live in Europe for its diverse and unique art is ever-present in my life. It is the differently colored letters that represent the cultural diversity. The picture embodies a series of self-portraits. Each alter ego of mine holds an object that symbolizes a type of art that is important to me. Music is not a visual art and therefore there is no certain object associated with it.

16

1. Μελέτη περίπτωσης οπτικού τεκμηρίου

Στο ως άνω παράδειγμα, προσεγγίζουμε το οπτικό κείμενο μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις, όπως παρατίθενται από τη Liz Wells. Σε μια πρώτη ανάγνωση, το εκλαμβάνουμε ως ντοκουμέντο, ως μια μαρτυρία που ανήκει στην

κατηγορία της προσωπικής ή λαϊκής φωτογραφίας, όπως και ένα μεγάλο μέρος από τα εξεταζόμενα οπτικά τεκμήρια της μελέτης μας, και το οποίο μπορεί να αποκωδικοποιηθεί ως μια ατομική ιστορία που περιγράφει τμήμα της εμπειρίας που βιώνει το υποκείμενο αλλά και ο φωτογράφος, αφής στιγμής αυτοί ταυτίζονται. Ωστόσο, στο εννοιολογικό ή ιδεολογικό πλαίσιο που εδώ μας απασχολεί, μπορούμε να ισχυριστούμε πως, το οπτικό κείμενο εμπλουτίζεται με νοηματοδοτήσεις που προέρχονται από τις προθέσεις του φωτογράφου και συνάμα επικαθορίζονται από την τεχνική, μέσω του φωτομοντάζ. Περνώντας τις μορφολογικές ποιότητες της εικόνας και τη σύνθεση του κάδρου, αντιλαμβανόμαστε πως, ο φωτογράφος αποτυπώνει τον εαυτό του ως ένα κατακερματισμένο υποκείμενο, το οποίο αποκαθιστά την ολότητά του μέσα από την ιεροποίηση σημαντικών για τον εαυτό της πτυχών, όπως της αγάπης της για τις τέχνες, προβάλλοντάς τις στο φάσμα της Ευρώπης, ωσάν να ήταν αποκλειστικό προνόμιο του υπερεθνικού φαντασιακού. Ο δημιουργός προχωρά στην ταύτιση με το ενιαίο φάσμα και το τοποθετεί, μέσω του συνοδευτικού κειμένου – λεζάντα, ως το «άλλο εγώ», σε μια απόλυτα αυτοαναφορική διαδικασία αυτοστοχασμού. Το κείμενο, όπως αντιλαμβανόμαστε, είναι εκεί για να περιορίζει το εύρος των πιθανών ερμηνειών. Περιπτώσεις ταύτισης, όπως η ανωτέρω, με το υπερεθνικό φαντασιακό, καταδεικνύουν τη διαδικασία ανάδυσης του νέου μορφώματος, που εξηγείται ευθύς αμέσως.

Διαβλέπουμε μια θεσμικά καθορισμένη πρακτική του υπερεθνικού συλλογικού υποκειμένου, η οποία έγκειται στη διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής αλλά κυρίως πολιτισμικής επικράτειας³⁸, ενός εναλλακτικού κόσμου ταύτισης, στον οποίο το υποκείμενο καλείται να εντάξει το μη κοινωνήσιμο της ύπαρξής του, τα μύχια χαρακτηριστικά της διαφορετικότητάς του, ή άλλως να αισθητικοποιήσει σχηματικά, μέσω της μορφής μιας εικονοσύνθεσης, τον αυτοπροσδιορισμό του. Κάθε κάδρο των οπτικών τεκμηρίων που εξετάζονται περιλαμβάνει, προφανώς, σημεία νοηματοδοτημένα και σημασιολογημένα στο επίπεδο της ατομικής έκφρασης. Θα ήταν, όμως, ατόπημα από μέρους μας να μην θέσουμε υπό διαπραγμάτευση την υποψία επιβολής μιας ετερονομικά ηγούμενης

³⁸ Liz Wells, *Εισαγωγή στη φωτογραφία*, Πλέθρον, Αθήνα, 2007, σελ. 24

φανταστικής κατασκευής, η οποία ασυνείδητα μορφοποιεί πλαίσια πρόσληψης, το ίχνος των οποίων διαγράφεται με εναργή τρόπο στο παραγόμενο οπτικό κείμενο.

2. Το αρχείο ως δυνατότητα ανάκλησης ταυτότητας

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως, η ένταξη των προσωπικών και «αυθορμήτως» δημιουργημένων φωτογραφιών των υποκειμένων σε ένα ενιαίο, θεσμικά καταρτισμένο αρχείο, μας προϋδεάζει για μια συστηματικά εκκινούμενη προσπάθεια δόμησης επικοινωνιακής αλληλόδρασης μεταξύ του υπερεθνικού μορφώματος και των «πολιτών» του. Η εν λόγω προσπάθεια επιχειρεί να νομιμοποιηθεί από την έως σήμερα παγιωμένη, καίτοι, από τη θεωρία της φωτογραφίας κατά περιόδους αμφισβητούμενη, αντίληψη του φωτογραφικού μέσου ως φορέα απόλυτου εκδημοκρατισμού. Με άλλα λόγια, η Ένωση θέτει υπό τις υπηρεσίες της μια δήθεν εγγενή ιδιότητα της φωτογραφίας ως εκλαϊκευμένου φορέα γνώσης³⁹ για τον άνθρωπο, το κοινωνικό γίνεσθαι, το κοσμοείδωλο. Μοιάζει, λοιπόν, η Ένωση να βρίσκει τον πλέον «δημοκρατικό» τρόπο αναπαράστασης ή κατασκευής της ίδιας της εικόνας της, ενώ αναμφισβήτητα επιτυγχάνει τα στοιχεία αυτής της εικόνας να είναι διαθέσιμα στον καθένα. Εμπνεόμενοι από την Elizabeth Eastlake, αναγνωρίζουμε μια απλουστευτική προσέγγιση της δυναμικής του φωτογραφικού μέσου, σκοπίμως χρησιμοποιούμενη από την Ένωση, προκειμένου να εξασφαλισθεί η ψευδαίσθηση πως το ως άνω μέσο, ως εγγενώς αταξικό, «παρουσιάζει τον κόσμο χωρίς επινόηση ή προκατάληψη» ή ως «ορκισμένο μάρτυρα» της εμφάνισης των πραγμάτων⁴⁰. Επεκτείνοντας το συλλογισμό μας περί ενός εγχειρήματος εγγραφής προδιαγεγραμμένων πλαισίων στον ατομικό τρόπο νοηματοδότησης μέσω της τεχνικής, αλλά και τον υποβιβασμό των αυτόνομων φαντασιώσεων στο επίπεδο μορφολογικά τυποποιημένων αντιληπτικών προτύπων, συναντούμε την προφητική

³⁹ Ο. π., σελ. 27

⁴⁰ Ο. π., σελ. 27. Οι όροι ελήφθησαν από την παράθεση των θεωρητικών προτάσεων της Eastlake στο κείμενο των Derrick Price και Liz Wells

προειδοποίηση του Beaudelaire, σύμφωνα με την οποία «[...]αν της επιτραπεί (ενν. της φωτογραφίας, της μηχανικής, της τεχνικής) μία φορά να εισέλθει στη σφαίρα του άυλου και του φανταστικού, σε οτιδήποτε που να έχει αξία, απλώς επειδή ο άνθρωπος προσθέτει σ' αυτό κάτι από την ψυχή του, τότε κακό που μας βρήκε!». Με τη σειρά μας, οφείλουμε να συμμεριστούμε τον προβληματισμό που ανακύπτει από την ραγδαία και οριζόντια αναπτυσσόμενη εισβολή της τεχνικά διαμορφούμενης μεσολάβησης σε όλο το εύρος των ατομικών προσλήψεων. Η ανθρώπινη γνώση, η αντίληψη της αλήθειας, η έκφραση της συναισθηματικής φόρτισης, η ανάκληση στη μνήμη, η πρόσληψη, εν τέλει, της ατομικής και κοινωνικής, διϊστορικής και πολιτισμικής αφήγησης, εγκολπώνονται σε ομογενοποιημένους γνωσιακούς μηχανισμούς, εκπεφρασμένους μέσα από μονολιθικές ή κοινότροπες συμβολοποιήσεις, παρά τον ευαγγελιζόμενο πλουραλισμό.

3. Μια θέση για τη συγκρότηση του εαυτού

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως, στη διαδικασία μετασχηματισμού του τρόπου που βιώνουμε τον κόσμο - πάντοτε σε συνάρτηση με τη δικτυωμένη υπόσταση του διεθνοποιούμενου κοινωνικού όλου, την αέναη ροή πληροφορίας, εικόνων αλλά και ιδεολογημάτων - γεννάται μία νέα οικουμενική αφήγηση, αυτή της διεθνοποιημένης, πολιτισμικά αυτοπροσδιοριζόμενων ατόμων, ένωσης, τη στιγμή του θανάτου της προηγούμενης, επί μακρόν αποκρυσταλλωμένης, εθνικής, «μεγάλης» ή «κυρίαρχης» αφήγησης, όπως θα έλεγε ο Jean – Francois Lyotard. Τη διαδικασία συγκρότησης του νεωτερικού υποκειμένου, στη γλώσσα που προτάσσει το θεωρητικό πρότυπο λειτουργικής διαφοροποίησης - ενσωμάτωσης, την αντιλαμβανόμαστε μέσω της θέσης της Ιωάννας Τσιβάκου περί αφηγηματικής δόμησης του «εαυτού των διακρίσεων». Όπως είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε από τα συμπεράσματα της αφηγηματικής θεωρίας, το υποκείμενο έχει μια έμφυτη τάση οργάνωσης των βιωμάτων του σε αφηγηματική μορφή. Πάντοτε λοιπόν υπό το πρίσμα που προσφέρει το πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και δρα το υποκείμενο, προβαίνει σε διακρίσεις εφόσον αναβιώσει και ανασυστήσει τις

εμπειρίες του μέσω αφηγηματικών δομών. Όπως τονίζει η Τσιβάκου για την αφηγηματική θεωρία: «*Το εγώ, αφηγούμενο τις εμπειρίες του, είτε στο ίδιο, είτε στους άλλους, τις αναβιώνει κι έτσι αυτοσυγκροτείται*». Η εν λόγω διαδικασία στρέφει την προσοχή μας στον πυρήνα του ζητήματος που μας απασχολεί. Ενώ θα περίμενε κανείς από το εγγράμματο υποκείμενο του σήμερα να έχει αφομοιώσει πλήρως τις επιταγές της γραμμικής και άρα αφηγηματικής αντίληψης του κόσμου αλλά και του ιδίου, κατά το νεωτερικό πρόταγμα, εντούτοις, όπως μας γίνεται σαφές, η συγκρότηση του εαυτού έγκειται στην αλληλοδραστική σχέση ανάμεσα στις οντότητες του ψυχισμού από τη μια πλευρά, στην αλληλόδραση εγώ – άλλου επίσης, αλλά πάντοτε χωρίς προκαθορισμένη και αφηγηματικά νοηματική διάκριση. Όπως γίνεται αντιληπτό λοιπόν, η αφήγηση υπήρξε νεωτερική επιβολή στο ανθρώπινο υποκείμενο, ως δρόμος προς την εξατομίκευση αλλά και γενεσιουργός δύναμή της παράλληλα· γεγονός που μάλλον θα μας οδηγούσε σε λανθασμένα συμπεράσματα, εάν αναχρονιστικά θεωρούσαμε πως το υποκείμενο της δικτύωσης εξακολουθεί να έχει τα ίδια γνωρίσματα.

Τα στοιχεία που συνθέτουν την κατεστημένη εικόνα των νεωτερικών επιβολών επί του υποκειμένου είναι η ηθική διάσταση, η ακεραιότητα και σταθερότητα του χαρακτήρα, η εμμονή στην αυτοστόχαση αλλά και μια εσωτερική επικοινωνία που έχει αναπτύξει με το άλλο του ψυχισμού του. Η εκνεωτερισμένη ταυτότητα, βασίζεται στο ζεύγμα [εξιστόρηση(αφήγηση) - δράση] σε σχέση με τη διαδικασία εσωτερίκευσης των εμπειριών και εν τέλει, τη διαμόρφωση του εσωτερικευμένου άλλου, προ της αλληλόδρασης εγώ- άλλου για τον αυτοκαθορισμό του υποκειμένου - εαυτού. Όπως υποστηρίζεται στη θεώρηση για «τον εαυτό των διακρίσεων», τον ενταγμένο στη σύγχρονη πολυπλοκότητα της δράσης και στο περιβάλλον διαπλεκόμενων συστημάτων, η ίδια η δράση αποτελεί ταυτόχρονα τη γενεσιουργό παράμετρο κοινωνικού και ατομικού νοήματος, καθώς το άτομο αναπόδραστα συν- εργάζεται και επικοινωνεί στο πλαίσιο που ορίζει εκείνη ως «τόπος»⁴¹. Η δράση αποτελεί το πεδίο δημιουργίας της συνοχής ή συνέχειας των ανθρώπινων βιωμάτων που ο νεωτερικός άνθρωπος αναζήτησε στην

⁴¹ Ιωάννα Τσιβάκου, *Το οδοιπορικό του εαυτού στο χώρο της εργασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2000, σελ.

αφήγηση και χάριν του εν λόγω γεγονότος η συγκρότηση του εαυτού δε συμβαίνει εκ των υστέρων, υπό τη μορφή και τη δομή της αφήγησης, αλλά προηγείται της εννοιολογικής διάκρισης και τελικά νοηματοδότησης, ως σχέση μεταξύ του εγώ και του άλλου εντός της ανθρώπινης ψυχής. Μεταγράφοντας το ως άνω σχήμα με όρους γλωσσικούς (Λόγου) επί τη βάσει της θεωρίας των διακρίσεων, θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε τη μεταστροφή στη διαδικασία κατασκευής του εαυτού ως την επερχόμενη παντοκρατορία του θεατρικού, έναντι του μυθιστορηματικού λόγου. Στο σημείο αυτό, καθώς η διαλεκτική της προσέγγισής μας διαρθρώνεται επί τη βάσει ενός κοινωνικού μετασχηματισμού που θέτει τον σύγχρονο άνθρωπο στο κέντρο μιας θεατρικής σκηνής, της οποίας και είναι ο πρωταγωνιστής με αναφορά στην προσωπική του ιστορία, του προσφέρεται η δυνατότητα να «υποδύεται» το συν-γραφέα του εαυτού του⁴².

4. Το στοιχείο της οικειότητας ως ατομική πρόσληψη και συλλογική προβολή

Περιγράφουμε, λοιπόν, μια κάθετη πολιτισμική τομή, η οποία, σε καμία των περιπτώσεων, δεν αποτελεί καινοφανές φαινόμενο. Αν ασπαστούμε το θεωρητικό πρόταγμα αποδόμησης του μεταμοντερνισμού και θεωρήσουμε το «αποκεντρωμένο» στη σύγχρονη εποχή υποκείμενο ως *«τρόπους με τους οποίους ενσωματώνει τον πολιτισμό του και ενεργεί με βάση τις πρακτικές του»*, συνειδητοποιούμε πως, η εξεταζόμενη επινόηση του ζεύγματος ταυτότητα – ετερότητα δεν είναι τίποτα περισσότερο από τον προσχεδιασμό, τη διασπορά και, τελικά, την εμπέδωση των εν λόγω τρόπων και πρακτικών. Ο σύγχρονος άνθρωπος χάνει την παραμυθία της κοινωνικής συνοχής προγενέστερων μεγάλων αφηγήσεων και, εκτεθειμένος στη ρευστότητα και τον κατακερματισμό ευμετάβλητων πολιτισμικών προταγμάτων, τίθεται σε απόσταση από τη γνώση της αυθεντικότητας και δεσμεύεται στη φαινομενικότητα, στη μορφολογική εμφάνιση των όντων.

⁴² Ό.π., σελ. 117

Στην υπό εξέταση δράση, λοιπόν, η Ένωση επιχειρεί να αποκαταστήσει το χάσμα μεταξύ της απωλεσθείσας αυθεντικότητας και της κατισχύουσας φαινομενικότητας, σε ό, τι αφορά τις αποθεματοποιημένες αναπαραστάσεις του συλλογικού - κοινωνικού νοήματος, από το φάσμα των οποίων τα υποκείμενα καλούνται να προβούν σε διάκριση και να επενδύσουν νοηματικά την ταυτότητά τους. Στη γλώσσα της οπτικής αντίληψης, που εδώ μας απασχολεί, και σύμφωνα με τη γραμματική της σημειολογίας του Umberto Eco, «το ότι η φωτογραφία εμφανίζεται ως εικονική, όχι μόνο συμβάλλει στο να αποκτήσει μια αύρα αυθεντικότητας, αλλά μοιάζει επίσης καθησυχαστικά οικείο»⁴³. Συνεπώς, αντιλαμβανόμαστε πως το εγχείρημα της Ένωσης ορίζεται στη διαμόρφωση ενός ρεαλιστικού χαρακτήρα για την εικόνα της, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της προβολής θεμάτων που αποκαθιστούν την αίσθηση της οικειότητας, επιβάλλοντας μια κοινή και καθολικά συμβατική αισθητική γλώσσα, προοριζόμενη για την ανάγνωση του επινοημένου φάσματος, από τον κατά το δυνατό μέγιστο αριθμό πολιτών της διεθνοποιημένης κοινότητας. Αποτελεί, δηλαδή, το πεδίο παραγωγής νοήματος σε μια διαδικασία που διεξάγεται σε καταφανώς επικοινωνιακά πλαίσια μεταξύ των δρώντων υποκειμένων.

5. Οπτική επικοινωνία – διαδικασία σημασιολόγησης

Άλλωστε, ο Burgin, στο “Thinking Photography” μας προτρέπει να εστιάσουμε όχι μόνο στις τεχνικές παραγωγής του φωτογραφικού κειμένου αλλά, κυρίως, στις διαδικασίες της σημασιοδότησης που επενεργούν σε αυτό. Ο στόχος της εν λόγω σημασιοδότησης δε θα μπορούσε να επιτευχθεί εάν δεν ετίθετο στην υπηρεσία του υπερεθνικού θεσμού η ιδιάζουσα δυναμική που φύσει εμφανίζει η σύσταση ενός φωτογραφικού αρχείου, κατά τον Allan Sekula. Στην περίπτωση μας, το ψηφιακό φωτογραφικό αρχείο, ενταγμένο στο πλαίσιο της θεσμικής δράσης “European Youth Media Days” έχει τη δυνατότητα συσσώρευσης απειράριθμων και μεταξύ τους διαφορετικών θεματικά εικόνων, στις οποίες, υπό το κράτος του

⁴³ Liz Wells, *Εισαγωγή στη φωτογραφία*, Πλέθρον, Αθήνα, 2007, σελ. 30

πλασίου αναφοράς, μοιάζει να αποδίδεται μια επιβεβλημένη ομοιογένεια, απόρροια της παρουσίας τους σε ένα αρχείο. Μας δίδεται, λοιπόν, η αφορμή να υπογραμμίσουμε πως, η θεσμικά συστηματοποιημένη νοηματική επένδυση της ενότητας για το σχήμα ταυτότητα – ετερότητα υλοποιείται σε πλήρη σύμπτωση με την εξ ορισμού ενότητα που προσδίδουν οι αρχές ταξινόμησης, οργάνωσης, ανάκλησης και επεξεργασίας των τεκμηρίων. Το υπό εξέταση αρχείο συγκεντρώνει φωτογραφικά έργα πολιτών – χρηστών του ιστότοπου, τα οποία δημιουργήθηκαν σε εντελώς διαφορετικά πλαίσια αναφοράς, σε ποικίλες χωροχρονικές συντεταγμένες, με τη χρήση ετερόκλητων θεματικών προκειμένων και συμβολικών στοιχείων, από ανθρώπους που φέρουν διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές, και οι οποίοι, ίσως, διαπνέονται ακόμη και από κίνητρα αντιτιθέμενα στη στοχοθεσία του μέσου με το οποίο εμπλέκονται σε επικοινωνιακή αλληλόδραση. Όπως ο Sekula τονίζει, «σε ένα αρχείο η δυνατότητα της ύπαρξης νοήματος απελευθερώνεται»⁴⁴ από το ενδεχόμενο της χρήσης, δηλαδή, επεκτείνοντας το συλλογισμό του, το παραγόμενο κάθε φορά σμαινόμενο, το κάδρο κάθε φωτογράφου, για την περίπτωση μας το προσληφθέν από το υποκείμενο φάσμα της Ευρώπης, έχει προηγουμένως αυτονομηθεί από την κατά τη γέννησή του ένσκηνη φόρτιση και, συνεκδοχικά, αποδομείται η σχέση του με το σημαίνον, το σημείο αναφοράς. *«Και έτσι τα αρχεία είναι εκ φύσεως αντιφατικά. Μέσα στα όριά τους, το νόημα απελευθερώνεται από τη χρήση και, παρ' όλα αυτά, επικρατεί ένα εμπειριοκρατικό πρότυπο αλήθειας σε γενικότερο επίπεδο. Οι εικόνες εξατομικεύονται, με κάποιον τρόπο απομονώνονται και με κάποιον άλλο ομογενοποιούνται»*. Τοιουτοτρόπως, η Ένωση επιτυγχάνει να καταστείλει τις αντιστάσεις που πιθανόν εγείρονται από τον ενδεχόμενο απροσδόκητο κάθε φορά τρόπο σημασιοδότησής της, πάντοτε εντός των ορίων που τίθενται από τα νομιμοποιημένα χαρακτηριστικά μιας φερόμενης ως απόλυτα δημοκρατικής – κοινωνικοπολιτικής δράσης, της ενδο-διαδικτυακής θέσμισής της.

⁴⁴ Liz Wells, *Εισαγωγή στη φωτογραφία*, Πλέθρον, Αθήνα, 2007, σελ 72 - 73

Κεφάλαιο Η: Επικοινωνιακό Πεδίο – Διασπορά Φάσματος

Επιδίωξή μας αποτελεί στην παρούσα ενότητα της μελέτης, η ανάδειξη της μεθοδικά καλλιεργημένης διαπολιτισμικής επικοινωνίας στους κόλπους των επιμέρους εθνικών κοινωνιών, με την έκθεση των πολιτών τους στα μηνύματα που διαμορφώνει κεντρικά και επιχειρεί να διασπείρει ο θεσμός της Ένωσης, αντιτιθέμενος βέβαια στις προκλήσεις που θέτει η ίδια η δυναμική του έθνους - κράτους, ως ισχυρός παράγοντας ανάσχεσης της εν λόγω διαδικασίας στο πλαίσιο της αναδύομενης πανευρωπαϊκής δημοσιότητας. Το επικοινωνιακό πεδίο, λοιπόν, προσεγγίζεται στο σημείο αυτό, από την οπτική που μας προσφέρει ο υπό εξέταση ιστότοπος, ως απόλυτη έκφραση των μετασχηματισμών που υφίσταται η δημόσια σφαίρα, πάντοτε υπό το κράτος των ψηφιακών συζεύξεων. Ευνόητο είναι, κατά συνέπεια, ότι θα μας απασχολήσουν σε ένα πρώτο επίπεδο δύο χαρακτηριστικά που ορίζονται από τον Derrida ως «*τεχνηπικαιρότητα*» και «*επικαιρειακότητα*», η διείσδυση των οποίων στην παραγωγή δημόσιου λόγου και συλλογικών αναπαραστάσεων, καθορίζει την ίδια τη φύση της επικαιρότητας, άρα, ίσως και το συλλογικό γνωσιακό απόθεμα, ως φανταστικές κατασκευές. Εμείς αντιλαμβανόμαστε πως η εικόνα της Ευρώπης που αναζητούμε στο περιεχόμενο των μέσων του συνεδρίου δεν είναι δεδομένη, αλλά παρήχθη ενεργά, διυλίστηκε, επενδύθηκε νοηματικά, ερμηνεύθηκε επιτελεστικά από ένα πλήθος κατασκευασμένων ή πλαστών, ιεραρχικών και επιλεκτικών μηχανισμών, αναμφισβήτητα σκόπιμα, για την πλήρωση υπηρεσιών προς όφελος δυνάμεων και συμφερόντων που δεν είναι συχνά αντιληπτά από τα υποκείμενα αλλά και τους ίδιους τους παράγοντες της επικαιρότητας⁴⁵.

⁴⁵ Jacques Derrida, Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης, Αθήνα, Εκκρεμές, 1998, σελ.: 9

1. Έλλειμμα διαπολιτισμικής επικοινωνίας

Στην προσπάθεια προσέγγισης των επιδράσεων των ΜΜΕ στη συγκρότηση εθνοπολιτισμικής ταυτότητας στο πλαίσιο διεθνοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου, ζήτημα μέγιστης σημασίας αναδεικνύεται η πραγμάτευση της πολιτικής επικοινωνίας, όπως αυτή αρθρώνεται σε παλαιά και νέα μέσα αντίστοιχα και πάντοτε σύμφωνα με τις προκείμενες θεματικές του συνεδρίου, βάσει των οποίων, παρήχθη το διερευνώμενο μιντιακό υλικό - περιεχόμενο, υπό την αιγίδα των θεσμών της Ένωσης. Προβαίνουμε στην ανωτέρω ερμηνευτική προσπάθεια, ακριβώς διότι τα ευρωπαϊκά συμβατικά μέσα, διαδραματίζουν το ρόλο των μηχανισμών διαχείρισης της διάκρισης - επιλογής συμβολικών αναπαραστάσεων από το συλλογικό κοινωνικό νόημα των επιμέρους κοινωνιών της Ευρώπης, ή αλλιώς του προσανατολισμού των υποκειμένων προς μια νέα διαδικασία αποθεματοποίησης συλλογικής μνήμης στην ψηφιακή εποχή. Κατά συνέπεια, αποδεικνύεται η ύπαρξη μιας εξαιρετικής δυναμικής, η οποία μοιάζει να μην έχει ακόμη συμβάλλει στο μέγιστο βαθμό, σε ό, τι αφορά την εμπέδωση των υπερεθνικών μηνυμάτων. Το γεγονός αυτό γίνεται αντιληπτό αν αναλογιστεί κανείς την υστέρηση της επικοινωνιακής και της πολιτισμικής διάστασης της ευρωπαϊκής ενοποίησης σε σχέση με την ήδη κεκτημένη οικονομική και πολιτική της υπόσταση. Σε μία εποχή κατά την οποία θα περιμέναμε το ρόλο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας σαφώς ενισχυμένο, και, κατά συνέπεια, την άμβλυνση της ετερότητας ήδη κεκτημένη στο διεθνοποιημένο χώρο, αντίθετα, συναντούμε ακόμη την έως σήμερα περιχαράκωση των επιμέρους «κλειστών» και «καθαρών» ταυτοτήτων που τα εθνικά όρια θέτουν. Στο σημείο αυτό συναντούμε τη θέση του Jacques Derrida για μια «αμφισβητήσιμη διεθνοποίηση» καθώς στην «πληροφόρηση», όπως υποστηρίζει, εξακολουθεί να ενυπάρχει το *ανεκρίζωτο προνόμιο του εθνικού, του τοπικού, του επαρχιακού –ή του Δυτικού-* το οποίο *υπερκαθορίζει όλες τις άλλες ιεραρχίες*⁴⁶. Επεκτείνοντας τη θέση του Jacques Derrida για την ανασχετική δυναμική της εθνικής δημόσιας σφαίρας, εξετάζουμε την κλίμακα εθνοκεντρισμού ή εξευρωπαϊσμού στις μηντιακά κατασκευασμένες αναπαραστάσεις της Ένωσης, στη δημόσια σφαίρα των ευρωπαϊκών εθνών -

⁴⁶ Jacques Derrida, Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης, Αθήνα, Εκκρεμές, 1998, σελ.: 10

κρατών, ώστε να διαπιστώσουμε με ποιο τρόπο σμιλεύονται αυτές μέσω μιας «επικαιρότητας» που, για τον Derrida, είναι αυθορμήτως εθνοκεντρική, αποκλείοντας το αλλοδαπό υπό την πίεση εθνικιστικών παθών, δογμάτων ή δηλώσεων.

2. Μελέτη υποπερίπτωσης: European Youth Media Days - Δράση: Workshop “Campaigning Europe”

Πρόταγμα: Συμμετοχική και δημοκρατική εικόνα της Ένωσης

Πρόσφορο πεδίο έρευνας και θεωρητικής ανάλυσης αποτελούν οι δράσεις στο επίπεδο της πολιτικής, όπως για παράδειγμα οι εκλογές για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, καθώς, όπως γίνεται αντιληπτό από τη μελέτη μας, η ατζέντα της πολιτικής επικοινωνίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε στις εργασίες του συνεδρίου, έθεσε στην πρώτη γραμμή το μήνυμα για δημοκρατική και συμμετοχική αντίληψη των θεσμών της Ένωσης, επιχειρώντας να υπερκεράσει τα «σύνορα» της ετερότητας. Κατά συνέπεια, η συσχέτιση πολιτικής και επικοινωνίας από τον Αθανάσιο Σαμαρά προσφέρει την εγκυρότητα που απαιτείται στην κατεύθυνση εξέτασης του περιεχομένου των μέσων, ακριβώς επειδή *πολιτικό και επικοινωνιακό σύστημα παρουσιάζουν ομοιότητες στον τρόπο λειτουργίας. «Τα μαζικά μέσα προβάλλουν θέματα για να προκαλέσουν διαμάχη γνώμών, ενώ η πολιτική θέτει στο περιθώριο περιττά θέματα για να παγιώσει γνώμες»* υποστηρίζει ο Σαμαράς και αποσαφηνίζει πλήρως τις θεσμικές επιλογές των συλλογικών οργάνων της Ένωσης που εδώ μας απασχολούν. Το εν λόγω ζήτημα αποκτά θεμελιώδη ρόλο καθώς η επικέντρωση στην ανάλυση της επικοινωνιακής διάστασης της Ένωσης δεν είναι δυνατό να λάβει υπόσταση, εάν δεν αποσαφηνίσουμε την δυνατότητα ύπαρξης μιας πανευρωπαϊκής και ενιαίας δημόσιας σφαίρας στους κόλπους της οποίας, θα καθίστατο εφικτή η δημιουργία του αισθήματος του ανήκειν σε όλους τους ευρωπαίους πολίτες. Η συγκεκριμένη θέση αποκρυσταλλώνεται στα λόγια του Χρυσόχου «Χωρίς την ανάδυση ενός ευρωπαϊκού δήμου δεν μπορεί να υπάρξει μια βιώσιμη ευρωπαϊκή

δημοκρατία...στο επίκεντρο του πολυδιάστατου ευρωπαϊκού ελλείμματος της Ε.Ε. βρίσκεται η απουσία μιας διεθνικής συνείδησης που να απορρέει από την ύπαρξη μιας κοινής πολιτικής ταυτότητας μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών»⁴⁷.

3. Η ευρωπαϊκή συλλογική ταυτότητα δια - μεσολαβείται...

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί η εγχάραξη της όλης διαλεκτικής περί της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας σ' ένα λανθάνον αξιακό σύστημα. Η παραδοχή του Derrida για το σύγχρονο επικοινωνιακό φαινόμενο προτάσσει την έννοια της επιλογής ή της διάκρισης σε σχέση με τη διαχείριση της κληρονομιάς. Όπως υποστηρίζει ο Γάλλος φιλόσοφος, όταν τα μέσα επικαλούνται την κληρονομιά ως δεδομένο αξιακό πλαίσιο δράσης, ουσιαστικά φιλτραρίσματος της πληροφόρησης, την ίδια στιγμή καταφάσκουν ενεργητικά, ή άλλως, απαντούν σε μια θεσμική, για την περίπτωση που μελετούμε, προσταγή, αλλά παράλληλα, πέρα και πάνω απ' όλα, αναλαμβάνουν μια πρωτοβουλία, συνυπογράφουν μια κριτική επιλογή. Όταν το υποκείμενο, το κοινωνικό σύστημα ή το μέσο κληρονομεί, ο Derrida μας λέει, ότι στον ίδιο βαθμό *διαλέγει, διυλίζει, αναδεικνύει, επανενεργοποιεί*⁴⁸. Σε αυτή την κατεύθυνση βρίσκουμε σήμερα τους πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών που εξακολουθούν να επιδιώκουν την εκπλήρωση της εθνικής τους υπόστασης, ως έκφραση της αυτοαναφοράς της, καθοδηγούμενους από τις επιλογές των συμβατικών μέσων προς την ιεροποίηση παραδεδομένων συμασιολογήσεων, δηλαδή της εθνικής διάστασης της επικαιρότητας. Παρουσιάζουν την εικόνα του φάσματος της Ευρώπης με σύμβολα που ανάγονται σε επίπλαστες αφετηρίες επινοημένων κληρονομικών καταβολών, ξένων εξ ορισμού προς τα εκπεμπόμενα από την Ένωση μηνύματα. Συνεπώς, το αίτημα για τη συγκρότηση του ευρωπαϊκού δήμου προϋποθέτει την υπέρβαση των παραδοσιακών δομών, οι οποίες στηρίζουν διαχρονικά το έθνος – κράτος. Με άλλα λόγια, οι επικοινωνιακές πρακτικές των

⁴⁷ Αθανάσιος Σαμαράς, Ι.Ο.Μ., *Ανάλεκτα: Εθνοκεντρισμός και ευρωκεντρισμός στις αναπαραστάσεις της ευρωπαϊκής ένωσης: ζητήματα πολιτικής επικοινωνίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007

⁴⁸ Jacques Derrida, *Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης*, Αθήνα, Εκκρεμές, 1998, σελ.: 36

μέσων, οι οποίες έως σήμερα είχαν υποταχθεί στις απαιτήσεις των κρατών για τη συγκρότηση της περιχαρακωμένης σε εθνικά όρια φαντασιακής συλλογικής ταυτότητας, καλούνται μέσω ενός εναλλακτικού τρόπου αντίληψης της ετερότητας να αναπροσαρμοστούν στα διακριτως διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά μιας υπερεθνικής κοινότητας, αυτή της Ένωσης. Τα έντυπα και οπτικοακουστικά μέσα του συνεδρίου, για παράδειγμα, πράγματι αναζήτησαν την ανάκληση ενός άλλου πνεύματος ή φάσματος, δηλαδή επιχείρησαν να αποτυπώσουν μια άλλη εικόνα για την Ευρώπη, μια εικόνα που μάλλον δείχνει να μην έχει αφομοιωθεί ικανοποιητικά από τους πολίτες.

Από τις θέσεις του Derrida καθίσταται σαφές πως η αντίσταση αυτή του υποκειμένου στην προσφορά της νέας και επίπλαστα διαφοροποιημένης κληρονομιάς, οφείλεται στο γεγονός ότι τα αποκρυσταλλωμένα σχήματα που έχουν εγγραφεί στα αξιακά πλαίσια, λειτουργούν προστακτικά προς μία και μόνο συγκεκριμένη αποκωδικοποίηση του κείμενου κόσμου. Εδώ εδράζεται, λοιπόν, σε μεγάλο βαθμό ο κοινός τόπος που κάνει την εμφάνισή του από τη μελέτη των οπτικών τεκμηρίων στην πλειονότητά τους, το περίγραμμα του οποίου εμπερικλείει κοινές και επαναλαμβανόμενες επιλογές των φωτογράφων για την απόδοση ενός νέου έργου (ευρωπαϊκή συλλογική ταυτότητα), με παλαιά εργαλεία (εθνικά σύμβολα). Για να γίνει πιο σαφές το συμπέρασμα που προκύπτει από τη μελέτη των οπτικών τεκμηρίων, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε πως, μόνο το κείμενο που συμπληρώνει τα φωτογραφικά έργα δείχνει να βρίσκεται στην κατεύθυνση αποδοχής μιας ενιαίας και συλλογικής σφαίρας που θα συμπεριλάβει τις αρχές που πρεσβεύει η Ένωση. Από την άλλη πλευρά, οι αναπαραστάσεις της εν λόγω ενιαίας ταυτότητας μοιάζουν ως η «επιστροφή» του εθνικού, τοπικού και οικείου φαντάσματος, σε πλήρη συμμόρφωση με την ανάγκη περί διαφύλαξης της αυθεντικότητας της μνήμης, της κληρονομιάς και της δικαιοσύνης. Όλων εκείνων των στοιχείων που ο Derrida αναγνωρίζει ως ισάξια της ζωής και κυρίως ως μέτρα της αξιοπρέπειας της ζωής κάθε υποκειμένου⁴⁹.

⁴⁹ Jacques Derrida, Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης, Αθήνα, Εκκρεμές, 1998, σελ. 33

4. Κυρίαρχη η τεχνική στη νοηματοδότηση των αναπαραστάσεων

Τα χαρακτηριστικά του υπό ανάλυση συνεδρίου και της ψηφιακής πλατφόρμας, μας κατευθύνουν προς τη θέση του Derrida περί «πολιτιστικής πολιτικής», εφαρμοζόμενης αυτή τη φορά από έναν υπερεθνικό φορέα, σε αντίθεση με ό, τι συνέβαινε έως σήμερα. Το δικαίωμα πρόσβασης στο δημόσιο χώρο παραχωρείται αναμφισβήτητα, αλλά η πρόσβαση αυτή ετεροκαθορίζεται από τις «τηλετεχνολογίες» και τα «μέσα». Η πολιτιστική εξαίρεση που διαβλέπει ο Derrida αποτελεί συνέπεια της διείσδυσης της τεχνικής στη διαδικασία αποθεματοποίησης της κοινωνικής μνήμης. Η Ένωση διαμορφώνει ένα αρχείο συσσωμάτωσης ετερόκλητων μεν, ομογενοποιούμενων δε, πολιτισμικών αναφορών, σε προσπάθεια σύμπτωσης με τις αρχές της ψηφιακής, τηλεματικά συγκροτούμενης κοινωνίας της πληροφορίας. Ωστόσο, όπως αντιλαμβανόμαστε από όσα ο ίδιος επισημαίνει, το εμπόδιο αυτό της πολιτιστικής εξαίρεσης, μπορεί να υπερφαλαγγιστεί μόνο μετά από συναίνεση για την άρση των διαχωριστικών συνόρων μεταξύ των πολιτιστικών βιομηχανιών και των αγορών διεθνικά. Στόχος του όλου εγχειρήματος είναι η κοινωνική αναπαραγωγή του υπερεθνικού συλλογικού αλλά με την αποφυγή της ομογενοποίησης γλωσσών και ιδιωμάτων στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο και, φυσικά, χωρίς να περιέλθει η πολιτιστική πολιτική στο αντίθετο άκρο του κρατικού παρεμβατισμού, που συχνά οδηγεί σε εθνική ή ακόμη και διεθνή μετριότητα, κατά το Γάλλο φιλόσοφο⁵⁰. Το εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο που ο Derrida εισάγει με το προαναφερθέν επιχείρημα είναι, σε κάθε περίπτωση, η συνειδητοποίηση του τεχνικού χαρακτήρα της επικοινωνιακής συγκρότησης της πολιτείας και, το δίχως άλλο, η εγκατάσταση εκπολιτιστικών μηχανισμών από μέρους φορέων θεσμικής ισχύος, που αναζητούν νομιμοποίηση στο, ούτως ή άλλως, συγκρουσιακό πολιτισμικά περιβάλλον της σύγχρονης κοινωνίας. Ο Derrida προτείνει τη συμμετοχή των πολιτών στην παραγωγή και την επιλογή προγραμμάτων «εκπολιτισμού», σε ό, τι αφορά τις τεχνικές της «κοινωνίας της πληροφορίας». Με τον τρόπο αυτό, μας φέρνει ενώπιον της συντελούμενης πρακτικής της Ένωσης, κατά την οποία το

⁵⁰ Ο. π., σελ. 61-62

υποκείμενο καθίσταται, έστω και επίπλιστα, συμπαραγωγός πολιτισμικών νοηματοδοτήσεων.

5. Το συλλογικό υποκείμενο ως αλληπάλληλα δίκτυα αυτοοργάνωσης

Επιχειρώντας να κατανοήσουμε τη ρευστότητα που προσδίδει στο κοινωνικό γίνεσθαι η ίδια η επικοινωνιακά δομημένη συγκρότησή του, αντιλαμβανόμαστε στην πλήρη του διάσταση τον μετασχηματισμό που συντελείται, πάντοτε σε σχέση με την διαμόρφωση της κοινωνικής κοινής γνώσης, στο νέο αναδύμενο επικοινωνιακό περιβάλλον της δικτύωσης. Με τη συνδρομή της θεωρητικής ανάλυσης της Π. Ζέρη, διαπιστώνουμε πως, σήμερα, δεν υφίσταται αναπαραγωγή των παραδόσεων και του δεδομένου κόσμου αλλά το κοινωνικό συλλογικό υποκείμενο αναπαράγεται μέσω της δράσης, η οποία ως έννοια ενέχει την επικοινωνία υπό τη μορφή κοινωνικής διαβούλευσης⁵¹. Πέρα από τις άτεγκτες πρακτικές είτε ενός καθεστωτικού και θεοκρατικού κοινωνικού μορφώματος του παρελθόντος (Βασίλειο, Φέουδο, Αυτοκρατορία), ή ενός γραφειοκρατικού και ιεραρχικά δομημένου έθνους - κράτους της νεωτερικότητας, η δομή των επάλληλων δικτύων διακυβέρνησης, σήμερα, επιτρέπει στο άτομο, στη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του, να αντλεί, μέσω ενός εσωτερικού μηχανισμού διακρίσεων και σε μια συνεχή διαδικασία αυτοϋπέρβασης, σημασίες που προέρχονται από ήδη αποθεματοποιημένες κοινωνικές αναπαραστάσεις, διαμορφωμένες μέσα από κοινωνικές συμβάσεις. Τα «δίκτυα γνώσης», λοιπόν, μας επαναφέρουν στην προβληματική του φαινομένου της επικοινωνίας, καλώντας μας να διαπιστώσουμε πως γίνεται εφικτή, μια υπέρβαση των προβλημάτων που έθεσε ο Πλάτωνας στο *Σοφιστή* και συνίστανται στην ολιστική και θα τολμούσαμε να διαπιστώσουμε αφοριστική θέση, περί μιας επικοινωνίας της «φλυαρίας». Ως υπόθεση εργασίας, λοιπόν, προστρέχουμε να ενστερνιστούμε το ερώτημα του Dirk Baecker σχετικά με το ποια είναι εκείνα τα αποτελέσματα που λαμβάνουν υπόσταση, όταν η

⁵¹ Περσεφόνη Ζέρη, *Ψηφιακά Δίκτυα, Γνώση και Δημόσια Πολιτική-Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2006, σελ 14- εισαγωγή

επικοινωνία καθίσταται επιτυχής, υπερβαίνοντας όλα εκείνα τα στοιχεία που λειτουργούν ως τροχοπέδη, ως περιορισμοί, ως έλεγχος ή ως και «επιταγή σιωπής» (Carl Schmitt). Ο Γερμανός στοχαστής κάνει ένα σημαντικό βήμα προς την αποσαφήνιση των λόγων που συντελούν στη διαμόρφωση μιας «πειστικής ομιλίας», δηλαδή μιας επιτυχημένης ή τελειωμένης επικοινωνιακής διάδρασης - *(Η επικοινωνία – γλώσσα, άλλωστε, θεωρούνταν πάντοτε ένσκοπο μέσο που αποζητά την τελείωση του σκοπού του)*. Με τον ανωτέρω συλλογισμό κατά νου, οφείλουμε να στρέψουμε την προσοχή μας στην αισθητική της επικοινωνίας, ώστε να διαπιστώσουμε τον τρόπο κατά τον οποίο το μη κοινωνήσιμο της ανθρώπινης οντότητας, στην περίπτωση μας οι ιδέες και τα συναισθήματα των «ευρωπαίων» πολιτών, οι ατομικές τους νοηματοδοτήσεις, βρίσκουν διέξοδο μέσα από το φωτογραφικό τους έργο, οδηγούνται προς την έκφρασή τους. Η οπτική επικοινωνία που εδώ εμπεδώνεται σκοπεύει στην αλληλοκατανόηση και τελικά τη συναινετική σύμβαση επί του υπερεθνικού κοινωνικού συμβολαίου, δηλαδή εν προκειμένω τη συναίνεσή τους στις επιταγές της προωθούμενης επινόησης της πολιτισμικής τους αυτοδιάθεσης. Πρόκειται για μια ένσκοπα διαμορφωμένη διαδικασία διαβούλευσης για την αποζητούμενη επίτευξη συναίνεσης μεταξύ πλουραλιστικών και πολλές φορές αντιθετικών ιδεολογικά ομάδων, ώστε να δημιουργηθούν νέα θεσμικά πλαίσια διαμεσολάβησης μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας και της κοινωνίας.

6. Το αισθητικό περίγραμμα ως γλώσσα επικοινωνίας

Η πραγμάτευσή μας, σε αυτό το σημείο, θα εισέλθει στην επεξεργασία της θέσης του Beacker σε ό, τι αφορά την επιβολή μορφολογικών σχημάτων από τη θεωρία της αισθητικής αναφορικά με την πιθανότητα τελείωσης κάθε επικοινωνιακής αλληλόδρασης. Όπως γίνεται σαφές, η αισθητική έρχεται να βοηθήσει το άτομο, θέτοντας στη διάθεσή του μια γλώσσα του ωραίου και του άσχημου, ένα δυαδικό κώδικα διάκρισης θα λέγαμε, αναφερόμενοι στο Luhmann, ή μια γλώσσα του γούστου, όπως την αντιλαμβάνεται ο Beacker, με την οποία το ίδιο μπορεί να κοινοποιήσει στους άλλους τι βιώνει και αισθάνεται, έχοντας υπόψη ότι η

κοινοποίηση είναι κάτι διαφορετικό από τα βιώματα και τα αισθήματα⁵². Η παράδοση μάς παραθέτει την έννοια του γούστου, ως μια αναγκαία προς διδασκαλία μεθοδολογία, όπως υποστήριξε ο Ι. Kant, με σκοπό να υπερκεράσουν οι κοινωνίες στο συλλογικό επίπεδο τον κλειστό χαρακτήρα της ατομικότητας, όπως αυτή εμφανίζεται στο επίπεδο του βιώματος και του συναισθήματος, κατά τον J. Locke. Ανάγοντας την εν λόγω θεώρηση στο επίπεδο του υπερεθνικού μορφώματος, διαπιστώνουμε πως, πράγματι συντελείται μια προσπάθεια απαγκίστρωσης της ενιαίας φαντασιακής θέσμησης από τις μεμονωμένες αναγνώσεις της εικόνας της και αντ' αυτών την εμπέδωσή της μέσω ολιστικά διαμορφούμενων προδιαγραφών.

Αιώνες πριν διατυπωθεί, λοιπόν, η έννοια για τη λειτουργική διαφοροποίηση της κοινωνίας και πριν γίνει σαφές πως τα υποσυστήματα που αποτελούν την ίδια την κοινωνία λειτουργούν ως κλειστά και αυτοαναφερόμενα συστήματα, διαπιστώθηκε πως το γούστο, ως μηχανισμός επιλογής και διάκρισης για τη συνείδηση του ανθρώπινου υποκειμένου, μπορούσε να οδηγήσει αρχικά στον αυτοκαθορισμό του μέσω της κοινωνικής του συμπεριφοράς (Bourdieu), δηλαδή μέσω της έριδας, της συμφιλίωσης, της απόστασης ή της εγγύτητας. Η εν λόγω θέση μας οδηγεί να συμπεράνουμε ότι η επικοινωνία αναλαμβάνει το χρέος να εγγράψει στην ανθρώπινη συνείδηση αξιακούς κώδικες που αναδεικνύονται κάθε φορά από το πνεύμα της εποχής (Zeitgeist). Υπερβαίνοντας την αντίσταση που δημιουργεί ο κλειστός κόσμος των αισθημάτων και παραστάσεων της ανθρώπινης συνείδησης, το άτομο εντάσσεται στις διαδικασίες που επιτάσσει η συνοχή της κοινωνίας και ανταποκρίνεται στις προσδοκίες που θέτει η ίδια η κοινωνικότητα. Σε μια προσπάθεια στήριξης της συγκεκριμένης θέσης, ο Dirk Baecker προστρέχει προς μια αποσαφήνιση της διττής σύνδεσης της επικοινωνίας με τη συνείδηση. Από τη μια πλευρά, αναγνωρίζει την εξάρτηση της κοινοποίησης της πληροφορίας από τον ανθρώπινο ψυχισμό, καθώς δίχως συμμετοχή του ανθρώπινου όντος η επικοινωνία δεν θα είχε υπόσταση· από την άλλη πλευρά, δέχεται ότι η επικοινωνία ως προς τη μορφή της και το περιεχόμενο της αξιώνει μια δική της κοινωνικά καθοριζόμενη

⁵² Dirk Baecker, *Επικοινωνία*, Αθήνα, ΣΜΙΑΗ, 2008, σελ. 19

αναφορά, πάντοτε σε πλήρη σύμπλευση με τις αρχές της λουμανικής λειτουργικής διαφοροποίησης⁵³.

7. Η υπέρβαση του μη κοινωνήσιμου της ατομικότητας

Στο πλαίσιο ανάδειξης του γούστου ως όρου διάκρισης των ανθρώπινων επιλογών από τη συλλογική - κοινωνική γνώση, ερχόμαστε αντιμέτωποι με το επιχείρημα του Καντ που θέτει την υποκειμενικότητα ενός αισθήματος σε επίπεδο οικουμενικής αρχής. Έτσι, λοιπόν, η αισθητική θεωρία μας βοηθά να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία προσφέρει δυνατότητες κοινοποίησης ενός υποκειμενικού αισθήματος, εν προκειμένω, αυτού της πρόσληψης του ευρωπαϊκού φάσματος, με σκοπό να απαλλάξει το άτομο από την αδράνεια της σιωπής στο χώρο της δημόσιας σφαίρας. Ακολουθώντας την πρακτική του συνεδρίου, διαπιστώνουμε την προσφορά ενός βήματος εξωτερίκευσης για τους «ευρωπαίους» πολίτες. Κατά συνέπεια, η αισθητική διαμορφώνει την έννοια της διαφοράς, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνικής αναπαραγωγής και ολοκλήρωσης. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της δικής μας προσέγγισης αντιλαμβανόμαστε ότι το στοιχείο της διαφοράς, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, είναι εκείνο το οποίο προσχεδιάζεται και κατασκευάζεται μέσω θεσμικά οργανωμένων μηχανισμών διδασκαλίας, μέσω μιας «κοινωνικής μήτρας» με σκοπό τη διαμόρφωση κοινών κωδίκων που θα οδηγήσουν στην απαραίτητη συναίνεση στους κόλπους του κοινωνικού μιας διεθνοποιημένης επικράτειας. Η θέσμιση της κοινωνίας διαμόρφωσε διαχρονικά μηχανισμούς κοινωνικής αναπαραγωγής όπως η εκπαίδευση κατά την εθνογένεση ή τα σύγχρονα επικοινωνιακά δίκτυα στους καιρούς της παγκοσμιοποίησης. Πάντοτε το ενδιαφέρον στοιχείο για μας είναι η αντίληψη της διαφοράς ως θορύβου στη διαδικασία της αλληλόδρασης, ως του «ξενιστή ποντικού» που παρασιτεί⁵⁴ στους επικοινωνιακούς διαύλους και στόχος μας είναι η ανάδειξη εκτός του ανασταλτικού χαρακτήρα της

⁵³ Dirk Baecker, *Επικοινωνία*, Αθήνα, ΣΜΙΛΗ, 2008, σελ. 22

⁵⁴ Michel Serres, *Το παράσιτο*, Αθήνα, ΣΜΙΛΗ, 2009

ετερότητας, του εποικοδομητικού ρόλου που οι κοινωνίες διαχρονικά προσπάθησαν να προσδώσουν στο θόρυβο αυτό. Καθοριστικό στοιχείο για την ανάλυσή μας αναδεικνύεται η εγγενής δυνατότητα του κοινωνικού να αναπαράγεται πέρα από τον συντονισμό της συμπεριφοράς διαφόρων ατόμων με την διαμόρφωση και το συντονισμό στον αντίποδα μιας αμοιβαίας προσδοκίας προσδοκιών⁵⁵. Συνεπώς διαπιστώνουμε πως ο ίδιος ο αποκλεισμός του ψυχισμού του ατόμου αποτελεί συστατικό στοιχείο της επικοινωνίας. Για να γίνουμε πιο κατανοητοί, η κοινοποίηση των σκέψεων του ατόμου, δηλαδή οι ετερόκλητες νοηματοδοτήσεις των «ευρωπαίων» πολιτών, δεν διαδραματίζουν, το ίδιο καθοριστικά, ρόλο με μια κοινωνική αναφορά, αμβλύνοντας έτσι την εξάρτηση του περιεχομένου των επικοινωνιακών και πληροφοριακών ροών από την αντίσταση της υποκειμενικότητας.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η συγκρότηση και η κατασκευή του υπερεθνικού κοινωνικού υπερσυστήματος μπορούν να λάβουν χώρα χωρίς αναγωγές σε ατομικές προθέσεις. Πλέον, η διανόηση έχει κάνει σαφή τη διάκριση μεταξύ επικοινωνίας και συνείδησης, με αποτέλεσμα το επικοινωνιακό φαινόμενο να δίνει τη δυνατότητα αφενός, στον παρατηρητή να αντιληφθεί τον οποιοδήποτε ετεροκαθορισμό του υποκειμένου, ενώ, από την άλλη πλευρά, η ίδια η απουσία του υποκειμένου από το επικοινωνιακό φαινόμενο συμβάλλει στην αναπαραγωγή ενός κενού γίνεσθαι που απαιτεί αισθητικοποίηση. Οι πρακτικές των μέσων που παρήχθησαν από τους συμμετέχοντες στο εξεταζόμενο συνέδριο, σύμφωνα με αυτή τη θέση, οδηγούνται προς την αναζήτηση επικοινωνιακών ενεργημάτων και μορφών (νοηματικά επενδεδυμένο περιεχόμενο) συμβατών με τα αισθητικά κριτήρια που διαμορφώνονται στο επίπεδο του κοινωνικού, ετεροπροσδιοριζόμενα προς το ατομικό, επιχειρώντας πάντοτε να πείσουν το άτομο προσελκύοντας την προσοχή του σε ένα ήδη πολύπλοκο πληροφοριακό περιβάλλον, όπου η προσοχή σπανίζει.

⁵⁵ Dirk Baecker, Επικοινωνία, Αθήνα, ΣΜΙΛΗ, 2008, σελ. 25

8. Συμβολικές αναπαραστάσεις υπό το κράτος της σύγχυσης του υποκειμένου

Σύμφωνα με την Περσεφόνη Ζέρη, και αφού λάβουμε υπόψη την κυριαρχία του φαίνεσθαι και μιας «ψηφιακής φαινομενικότητας», κατά τον Flusser, στο σύγχρονο, τηλεματικά συγκροτημένο περιβάλλον διαμεσολαβήσεων, διαπιστώνουμε ότι το αξιακό πλαίσιο που συγκροτείται για την οργάνωση των πρακτικών των μέσων έχει ως μοναδικό σκοπό την οικονομία της προσοχής, δηλαδή την προσέγγιση της φευγαλέας προσοχής με τη συνεχόμενη δημιουργία νέων και εντυπωσιακών ερεθισμάτων. Η σύμπτωση της αισθητικής προσέγγισης του D. Baecker και της κοινωνιολογικής προσέγγισης της Π. Ζέρη, καταδεικνύουν ότι τα μαζικά μέσα, απευθυνόμενα σε ένα ετερογενές κοινό και προσπαθώντας να υπερβούν τις αντιστάσεις που η ατομικότητα θέτει, επιχειρούν να οργανώσουν την προσοχή. Οι συγκεκριμένες πρακτικές αναπροσαρμόζονται στο πλαίσιο αναπροσδιορισμού που επιβάλλει στην έννοια της προσοχής η δικτύωση, μέσω της λειτουργικής διαφοροποίησης. Τώρα πλέον, είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε ότι η επικοινωνιακή στρατηγική οργάνωσης των μέσων δίνει έμφαση ακριβώς στη διαφορά, χρησιμοποιώντας κυρίως περιεχόμενο που προκαλεί σοκ⁵⁶, εισερχόμενο με τη μορφή πληροφοριακού ενεργήματος στο μηχανισμό διάκρισης των υποκειμένων. Όπως διαφαίνεται, η επικοινωνία συγκροτείται από τα μέσα ώστε να καλύψει όλες τις πιθανές επιλογές ή διακρίσεις που η πολυπλοκότητα επιφέρει σε σχέση με τον ανθρώπινο εγκέφαλο και την αντιληπτική του ικανότητα. Όπως η Π. Ζέρη συμπεραίνει, η ανάπτυξη των νέων ηλεκτρονικών μέσων επιφέρει την αισθητικοποίηση της καθημερινότητας, την ιεροποίηση του κόσμου των εμπορευμάτων και την αισθητικοποίηση της δημόσιας σφαίρας στο σύνολό της, με αποτέλεσμα η μόδα και το lifestyle να θέτουν σε δεύτερη μοίρα την τέχνη ως παραγωγό δημοσίων αγαθών και να εντάσσουν τις διακρίσεις των υποκειμένων σε εμπορευματοποιημένα πρότυπα, με αποτέλεσμα τον ετεροκαθορισμό τους. Εξαιτίας της αυξημένης πολυπλοκότητας και της υπερπροσφοράς των πληροφοριών, η εν

⁵⁶ Περσεφόνη Ζέρη, *Ψηφιακά Δίκτυα, Γνώση και Δημόσια Πολιτική-Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2006, σελ. 186

λόγω διάκριση - επιλογή γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη και η συνέπεια που εμφανίζεται δεν είναι άλλη από την επιλογή της σύνοψης⁵⁷ από μέρους του ανθρώπινου υποκειμένου. Πράγματι, εν τη απουσία συναισθηματικών ερεισμάτων στην πραγματικότητα, μετά την περιθωριοποίηση της τέχνης ως δημοσίου αγαθού, και απόλυτα δεσμευμένο σε ανάγκες που δημιουργεί η ίδια η τεχνική των μέσων, το υποκείμενο (τηλεθεατής, αναγνώστης, χρήστης κτλ.) αναζητά μια ευσύνοπτη «υπηρεσία νοήματος», όπως ισχυρίζεται ο Norbert Bolz. Κοινό τόπο, δηλαδή, αποτελεί για τις θεωρήσεις του Bolz και της Ζέρη, πως ο πλούτος των πληροφοριών και η πενία της προσοχής, φαινόμενα που αποτελούν το κυρίαρχο δίπολο στον παγκόσμιο επικοινωνιακό χάρτη, είναι εκείνα ακριβώς τα χαρακτηριστικά που πλαισιώνουν τις επιλογές κάθε μέλους της σύγχρονης δημόσιας σφαίρας. Η ανωτέρω διατύπωση μας αναγκάζει να επιστρέψουμε στον αισθητικό τονισμό της επικοινωνίας, κατά τη θεώρηση του Beacker, καθώς λειτουργεί προς επίρρωση ενός καίριου ζητήματος που ο ίδιος θέτει. Αναφέρει, χαρακτηριστικά, πως το πιο σημαντικό στοιχείο στη λειτουργία των μέσων είναι ο τρόπος που αυτά καθορίζουν τις επικοινωνιακές πιθανότητες πρόσληψης διάφορου περιεχομένου από διαφορετικά μέσα, αλλά και τις πιθανότητες για να κοινωνήσει την ίδια την κοινωνησιμότητά του. Επανέρχεται, λοιπόν, η προβληματική περί της διάκρισης της πληροφορίας από την κοινωνική γνώση και διαδικασία που προσομοιάζει στη θεώρηση του Marshall McLuhan για τη σχέση ανάμεσα στο «σχήμα» (επί μέρους επικοινωνιακές πρακτικές) και στο «φόντο» (προσχεδιασμός της επικοινωνιακής αναπαραγωγής).⁵⁸

⁵⁷ Norbert Bolz, *Το αλφαβητάρι των μέσων*, Αθήνα, Σμίλη, (2008), σελ. 31

⁵⁸ Dirk Baecker, *Επικοινωνία*, Αθήνα, ΣΜΙΛΗ, 2008, σελ. 107

9. Πολιτιστική πολιτική ή βιομηχανία της συνείδησης

Εδώ συναντούμε την επίδραση που η «βιομηχανία της συνείδησης»⁵⁹ έχει επί των ανθρώπινων υποκειμένων, θεωρώντας κρίσιμο να σταθούμε στην ίδια την τεχνική της φύση και την υπόσταση που τα μέσα προσλαμβάνουν σήμερα ως σύστημα ενταγμένο στην κοινωνική αναπαραγωγή του σύγχρονου πολιτισμού. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και το διαδίκτυο καθορίζουν έναν πολιτισμό στον οποίο απουσιάζει ο χωροχρονικός προσανατολισμός. Κατά συνέπεια, ο δικτυωμένος άνθρωπος διαμορφώνεται ως οντότητα με το φιλτράρισμα των σημαντικών και ειδικών για κάθε πρόβλημα πληροφοριών, με σκοπό τη λήψη αποφάσεων υπό συνθήκες ανεπάρκειας χρόνου αλλά και έντονης αβεβαιότητας. Απαιτούνται τεχνικές φιλτραρίσματος της πλημμύρας των πληροφοριών που καλούμαστε να εκπέμπουμε, να δεχτούμε, να αποθηκεύσουμε αλλά και να διαχειριστούμε. Έτσι τα μαζικά μέσα φιλτράρουν ή αλλιώς κατασκευάζουν την πραγματικότητα. Η σημασία για παράδειγμα της είδησης τίθεται στο περιθώριο και στο προσκήνιο έρχεται η προστασία από εναλλακτικές ριψοκίνδυνες επιλογές - διακρίσεις. Η ψηφιακή εποχή, όπως είναι αυταπόδεικτο, διαπερνά κάθετα και καθορίζει καταλυτικά ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα, εγκαινιάζοντας την εποχή κατά την οποία η γένεση νέων κοινωνικών μορφωμάτων είναι δυνατή, ακόμη και, σε ουτοπικές, τηλεματικές, όπως θα ισχυριζόταν ο Vilem Flusser, επικοινωνιακά συγκροτημένες σφαίρες. Από τη στιγμή της δημιουργίας των ψηφιακών συγκλίσεων, μέχρι και την ευρύτερη εφαρμογή τους στην καθημερινότητα των media-makers που κλήθηκαν να μεταδώσουν τα θεσμικά καταρτισμένα μηνύματα της Ένωσης, οι αλλαγές που επέρχονται στον τρόπο πρόσληψης του κείμενου κόσμου και της λειτουργίας του υποκειμένου σε αυτόν, είναι ριζικές σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης. Από αυτό τον κανόνα δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί και ο τομέας της δημοσιογραφίας. Το ψηφιακό μας παρόν πλουτίζει μεν και αλλάζει σε μεγάλο βαθμό τα εργαλεία και τα μέσα με τα οποία μπορεί να εργαστεί ο δημοσιογράφος

⁵⁹ Χανς Μάγκνους Εντσενσμπέργκερ, *Για μια θεωρία της Επικοινωνίας*, Αθήνα, Επίκουρος, 1981: Με τον εν λόγω όρο αποσαφηνίζεται η θέση της συνείδησης, ως υπάλληλη των πρακτικών της πολιτιστικής βιομηχανίας.

για να παράγει το έργο του, αλλά μοιάζει να συρρικνώνει την υπεραξία του κοινωνικού λειτουργήματος, όπως αυτή διαμορφώθηκε διαχρονικά από το ρόλο των μέσων επικοινωνίας. Η ανωτέρω πτυχή της σύγχρονης πραγματικότητας, λοιπόν, μεταστρέφει το ρόλο του δημοσιογράφου σε έναν απλό επιμελητή (curator) της γνώσης και των νοηματοδοτήσεων. Ο σύγχρονος δημοσιογράφος χάνει τη δυναμική του παραγωγού νοήματος μέσα από την ιεράρχηση της είδησης και το σχολιασμό, δυνατότητες που είχε στην αστική δημοσιότητα.

Ο διαχειριστής της γνώσης, εν προκειμένω το μέσο, επιδιώκει να αποτρέψει τον περισπασμό της προσοχής. Υπό την πίεση της κουλτούρας των μέσων όμως, και κυρίως του διαδικτύου που επιτάσσει γεωμετρική αύξηση δικτυακών σχέσεων δρώντων υποκειμένων και συζεύξεων πληροφοριών, ο άνθρωπος, δυστυχώς, οδηγείται στη σαγήνη της άγνοιας. Το άτομο υφίσταται τον κατακλυσμό των νοημάτων και η σύγχυση είναι αναπόφευκτη. Μέσα στον κόσμο αυτό που παρουσιάζεται από τον Bolz σαν μια επίπεδη επιφάνεια εργασίας, έχοντας ως πρόταγμα την απλοϊκότητα, συνάμα με την υπεραξία του υπερκειμένου, ο πολιτισμός μεταλλάσσεται και παύει να αναζητά τη γνώση, την προερχόμενη από την αυθεντία. Άλλωστε, στην κατεύθυνση της θεωρίας του Luhmann, ο Beacker διαπιστώνει τη σύσταση των μέσων ως δομικών προαποφάσεων για το χώρο των δυνατοτήτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιτυχή τέλεση της επικοινωνίας. Η προσοχή είναι πράγματι ο πιο σπάνιος πόρος και το αποτέλεσμα είναι η μεταστροφή της συστηματικής αναπαραγωγής και πρόσληψης της γνώσης σε ένα γρήγορο ζάπινγκ. Ο τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας μεταστρέφεται καθαρά σε μια χρονικά πιεσμένη τεχνική επιλογής. Το καινοφανές χαρακτηριστικό της ανεπάρκειας χρόνου μάς αναγκάζει να στηριζόμαστε αποκλειστικά στην πρώτη εντύπωση. Το υποκείμενο και, κατ' επέκταση, το κοινωνικό σύνολο, υποχρεώνεται στην άκριτη συγκαταβατικότητα. Ο έλεγχος της πολυπλοκότητας από μέρους του υποκειμένου καθίσταται αδύνατος, ενώ, αναπόδραστα, η δυσπιστία οδηγεί σε μικρότερη αποδοχή των επικοινωνιακών επιταγών από τα ετεραρχικά και αποκεντρωμένα κέντρα λήψης αποφάσεων, στο πλαίσιο της οριζόντιας δόμησης των δικτύων. Έτσι, λοιπόν, αναδεικνύεται ένα από τα πιο έντονα προβλήματα της κοινωνίας της γνώσης, που εμφανίζεται ως οριζόντια πολυδιάσπαση της εξουσίας

και συγχρόνως δημιουργία συγκρουσιακών καταστάσεων. Η αυξημένη συγκαταβατικότητα και η άλλη όψη της, η δυσπιστία, δημιουργούν χάσματα στη δημόσια σφαίρα και κατ' επέκταση στο κοινωνικό γίνεσθαι⁶⁰. Όπως ο αισθητικός προβληματισμός του Beacker καταδεικνύει, πάντοτε εμμένει είτε το ζήτημα του οριστικού καθορισμού από τη μία, είτε η πιθανότητα μιας ανεξέλεγκτης και εν πολλοίς επικίνδυνης απελευθέρωσης του ατόμου. Το πρόβλημα, που η ανάλυση του Beacker θέτει σε πρώτο πλάνο είναι διττό. Έγκειται αφενός, στην οριστική άμβλυνση της αντίστασης που η μη κοινωνήσιμη ατομικότητα του ατόμου έθετε παραδοσιακά στην επικοινωνία, ως ένσταση στις οργανωσιακές πρακτικές των μέσων, ενώ παράλληλα αναδύονται συνεχώς νέες πιθανότητες μη κοινωνησιμότητας με την εμφάνιση έστω και του ελάχιστου ψήγματος αυτόνομης καλλιτεχνικής δημιουργίας (τέχνης), στο πλαίσιο της αυτονόμησης πολλών χρηστών - δημιουργών χάριν της αυτοοργάνωσης στο διαδίκτυο. Αυτή την αμυδρή πιθανότητα αυτονόμησης των πολιτών επιχειρεί η Ένωση να απωθήσει μέσω προδιαγεγραμμένων, ομογενοποιητικών σχημάτων έκφρασης του μη κοινωνήσιμου του ανθρώπινου ψυχισμού.

10. Κοινωνικός μετασχηματισμός ως αισθητικά σχηματοποιημένη διαβούλευση

Το εγχείρημα της Ένωσης αναδεικνύεται σε έναν μετασχηματισμό, που λαμβάνει χώρα σε πλήρη σύμπλευση με τις τεχνολογικές μεταβολές που επέφεραν τη δικτυακή δομή της κοινωνίας. Ωστόσο, δε θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για τα αισθητικά περιγράμματα που θέτει η εν λόγω κοινωνική μεταβολή, χωρίς να αναφερθούμε στην ανάδυση των τεχνικών εικόνων, ως τη νέα μορφή νοηματικής επένδυσης του κείμενου κόσμου. Συναντούμε, λοιπόν, το πρόταγμα του Vilem Flusser σε σχέση με αυτή τη σύγχρονη κοινωνική μεταβολή, σύμφωνα με το οποίο, στην εποχή του τέλους της αυθεντίας, οι διαχειριστές των πλήκτρων που

⁶⁰ Norbert Bolz, *Το αλφαβητάρι των μέσων*, Αθήνα, Σμίλη, 2008

δημιουργούν τις εικονοσυνθέσεις, σε όποιο επίπεδο εξουσίας και αν βρίσκονται, έχουν προδιαγεγραμμένες επιλογές και σύμφωνα με αυτό οι επιδράσεις, θετικές και αρνητικές της παντοκρατορίας της τεχνικής εικόνας έχουν τον αντίκτυπο που η ίδια η φύση της τηλεματικής τεχνολογίας ορίζει. Συνεπώς ο κόσμος της δικτύωσης καλεί το υποκείμενο να συγκροτήσει την πολιτισμική του ταυτότητα επικαλούμενο αναφορές από τους εναλλακτικούς κόσμους που του προσφέρουν οι τεχνικές εικόνες μέσα από τη διαδικασία του διαλόγου, δηλαδή την ανταλλαγή των πληροφοριών στον αντίποδα μιας γραμμικής πρόσληψης και αποκωδικοποίησης μύθων και αφηγήσεων. Η συμμετοχή στο διάλογο κάνει το κάθε ένα υποκείμενο δημιουργό, θυμίζοντάς μας τον επιχειρηματία του Schumpeter⁶¹, ο οποίος άλλοτε με την ιδιότητα του καλλιτέχνη και άλλοτε με εκείνη του ηγέτη, πάντοτε ως υποκείμενο της δράσης όμως, συμμετέχει ενεργά στην παραγωγή του νέου σε αντίθεση με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, προσφέροντας σε όλους τη μέθη της δημιουργίας, έστω και με αυτή την ιδιότυπη μορφή. Το αναδυόμενο μόρφωμα δεν έχει να κάνει σε τίποτα με τις νεωτερικές και παραδεδομένες αρχές καθώς στην τηλεματική κοινωνία η αυτοοργάνωση της γνώσης και κατ' επέκταση της λειτουργικής της ενσωμάτωσης θέτει στο περιθώριο το σχήμα εξουσιαστή εξουσιαζόμενου που ήταν διαχρονικά το ζητούμενο για την πολιτική και πολιτειακή θέσμιση της κοινωνίας. Εδώ αναμένεται να αντιμετωπίσουμε το μοντέλο που ο Flusser ονομάζει «κυβερνητική» και αναφέρεται στο πλαίσιο αυτόματης καθοδήγησης πολύπλοκων συστημάτων, προκειμένου να αξιοποιηθούν απίθανες συμπτώσεις και να παραχθούν πληροφορίες αυτοαναφοράς.

⁶¹ Περσεφόνη Ζέρη, *Ψηφιακά Δίκτυα, Γνώση και Δημόσια Πολιτική-Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2006, σελ. 78-86

Αντί επιλόγου: Το φά(ντα)σμα

Μοιάζει να επιστρέφει. Μέσα από τις αναπαραστάσεις του καθενός εμφανίζεται, άλλοτε εναργής και ζωντανή, και άλλοτε υφέρπουσα, θολή, ίσως ασχημάτιστη, μα πάντοτε αποζητώντας την εμφύσηση νοημάτων στην άυλη και ελλειμματικά νομιμοποιημένη υπόστασή της. Απευθύνεται στους πολίτες χρησιμοποιώντας πάντοτε το καταληπτό εκάστου εξ αυτών ιδίωμα, ωστόσο, ο διάλογος μοιάζει να καταλήγει στην ίδια πάντοτε ομογενοποιημένη πλατφόρμα διαβούλευσης. Σε ένα νέο, κεντρικά προωθούμενο υπερεθνικό κοινωνικό συμβόλαιο, το μόνο που απαιτείται είναι μια απλή συγκατάθεση για να εισέλθει κανείς στη σφαίρα της ευτοπίας. Έννοιες και νοηματικές κατασκευές σμιλεύονται ατέρμονα, άλλοτε με περισσότερο και άλλοτε με λιγότερο γοργούς ρυθμούς, πάντοτε όμως σύμφωνα με το περιβάλλον και τις συνθήκες που αυτό ορίζει. Γνώμες και δόξες μεταστρέφονται, λέξεις ανασημασιολογούνται, σταθερές παύουν να ισχύουν, ερωτήματα επανέρχονται, ενώ οι τυχόν απαντήσεις αναπροσαρμόζονται ακατάπαυστα στα δεδομένα μιας διαδικασίας που μοιάζει να μην έχει αφετηρία αλλά και προορισμό.

Βιβλιογραφία

1. Anderson Benedict, *Φαντασιακές κοινότητες: στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997
2. Auge Marc, *Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1999
3. Barthes Roland, *Εικόνα- Μουσική- Κείμενο*, Πλέθρον, Αθήνα, 2007
4. Bauman Zygmunt, *Η Μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, Ψυχογιός, Αθήνα, 2002
5. Baecker, Dirk, *Επικοινωνία*, Σμίλη, Αθήνα, 2008
6. Bolz, Norbert, *Το αλφαθητάρι των μέσων*, Σμίλη, Αθήνα, 2008
7. Βρύζας Κωνσταντίνος, *Παγκόσμια επικοινωνία και πολιτιστικές ταυτότητες*, Gutenberg, Αθήνα, 1997
8. Γιαννακόπουλος Ι. Κωνσταντίνος, *Εικονικές Κοινότητες, Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του Διαδικτύου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005
9. Γιανναράς Χρήστος, *Πολιτιστική Διπλωματία- Προθεωρία ελληνικού σχεδιασμού*, Ίκαρος, Αθήνα, 2003
10. Castells Manuel, *Ο Γαλαξίας του Διαδικτύου- στοχασμοί για το Διαδίκτυο, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*, Αθήνα, Καστανιώτη, Αθήνα, 2005
11. Curran James, *Μέσα Επικοινωνίας και εξουσία*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2005
12. Curran James- Gurevitch Michael, *MME και κοινωνία*, Πατάκη, Αθήνα, 2009
13. Derrida Jacques, *Πέραν του Κοσμοπολιτισμού*, Κριτική, Αθήνα, 2003
14. Derrida Jacques- Bernard Stiegler, *Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης- Μαγνητοσκοπημένες συνομιλίες*, Εκκρεμές, Αθήνα, 1998
15. Derrida Jacques, *Η έννοια του αρχείου*, Εκκρεμές, Αθήνα, 1996
16. Εντσενσμπέργκερ Χανς Μάγκνους, *Για μια θεωρία της Επικοινωνίας*, Επίκουρος, Αθήνα, 1981
17. Flusser Vilém, *Προς το σύμπαν των τεχνικών εικόνων*, Σμίλη, Αθήνα, 2008
18. Flusser Vilém, *Η Γραφή-έχει μέλλον το γράφειν;*, Ποταμός, Αθήνα, 2003
19. Freud Sigmund, *Τοτέμ και Ταμπού*, Επίκουρος, Αθήνα, 1978
20. Garnham Nicholas, *Χειραφέτηση και Νεωτερικότητα: Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2003
21. Giddens Anthony, *Οι συνέπειες της Νεωτερικότητας*, Κριτική, Αθήνα, 2001
22. Giddens Anthony, *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών- Πώς επιδρά η παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας*, Μεταίχμιο, 2001

23. Heidegger Martin, *Για τον ουμανισμό : η ερμηνευτική και η φαινομενολογία των ερμηνειών*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1989
24. Ζέρη Περσεφόνη, *Ψηφιακά Δίκτυα, Γνώση και Δημόσια Πολιτική-Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006
25. Kittler Friedrich, *Γραμμόφωνο, Κινηματογράφος, Γραφομηχανή*, Νήσος, Αθήνα, 2005
26. Καστοριάδης Κορνήλιος, *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας*, Ράππα, Αθήνα, 1985
27. Luhmann Niklas, *Η Πραγματικότητα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001
28. Luhmann Niklas, *Θεωρία των κοινωνικών συστημάτων*, Σάκκουλα, Αθήνα, 1995
29. Luhmann Niklas, *Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας*, Κριτική, Αθήνα, 1999
30. Μάνινγκ, Πωλ, *Κοινωνιολογία της ενημέρωσης: Ειδήσεις και πηγές ειδήσεων*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2007
31. McLuhan Marshall, *MEDIA: Οι προεκτάσεις του ανθρώπου*, Κάλβος,
32. Morley David, *Spaces of identity : global media, electronic landscapes and cultural boundaries*, Routledge, Λονδίνο, 2000
33. Μουζακίτης Άγγελος, Κορνήλιος Καστοριάδης: *Η κοινωνική μεταβολή ως δημιουργία*, On line μελέτη, 2008
34. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008
35. Πόστμαν Νιλ, *Η πυξίδα του μέλλοντος*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2002
36. Ράσης Σπύρος, *Τα Πανεπιστήμια Χτες και Σήμερα*, Παπαζήση, Αθήνα 2004
37. Σαμαράς Αθανάσιος- Ι.Ο.Μ., *Ανάλεκτα: Εθνοκεντρισμός και ευρωκεντρισμός στις αναπαραστάσεις της ευρωπαϊκής ένωσης: ζητήματα πολιτικής επικοινωνίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007
38. Σκαρπέλος Γιάννης, *Εικόνα και Κοινωνία - Από την κοινωνική φωτογραφία στην οπτική κοινωνιολογία*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2009
39. Σκαρπέλος Γιάννης, *Terra Virtualis, Η κατασκευή του κενερνοχώρου*, Νεφέλη, Αθήνα, 1999
40. Schiller Friedrich, *Για την Αισθητική Παιδεία του Ανθρώπου*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1990
41. Schiller Friedrich, *Καλλίας ή περί του κάλλους*, Πόλις, Αθήνα, 2005
42. Serres Michel, *Το Παράσιτο*, Αθήνα, ΣΜΙΑΗ, 2009

43. Spengler Oswald, *Η Παρακμή της Δύσης- Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας, Τόμος Α', Μορφή και Πραγματικότητα και Τόμος Β', Κοσμοϊστορικές προοπτικές*, τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, 2003
44. Συλλογικός τόμος: *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007
45. Taylor Charles, *Πηγές του εαυτού : η γένεση της νεωτερικής ταυτότητας*, Ίνδικτος, Αθήνα, 2007
46. Τσιβάκου Ιωάννα, *Τα Ευέλικτα Όρια των Κοινωνικών Συστημάτων*, Νεφέλη, Αθήνα, 2003
47. Τσιβάκου Ιωάννα, *Το οδοιπορικό του εαυτού στο χώρο της εργασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2000
48. Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ: «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, online κείμενο, ATHENS DIALOGUES – e journal, 2010
49. Thompson John, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 1999
50. Wells Liz, *Εισαγωγή στη φωτογραφία*, Πλέθρον, Αθήνα, 2007

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οπτικά τεκμήρια

Το φά(ντα)σμα της Ευρώπης εν τη γεννέσει του

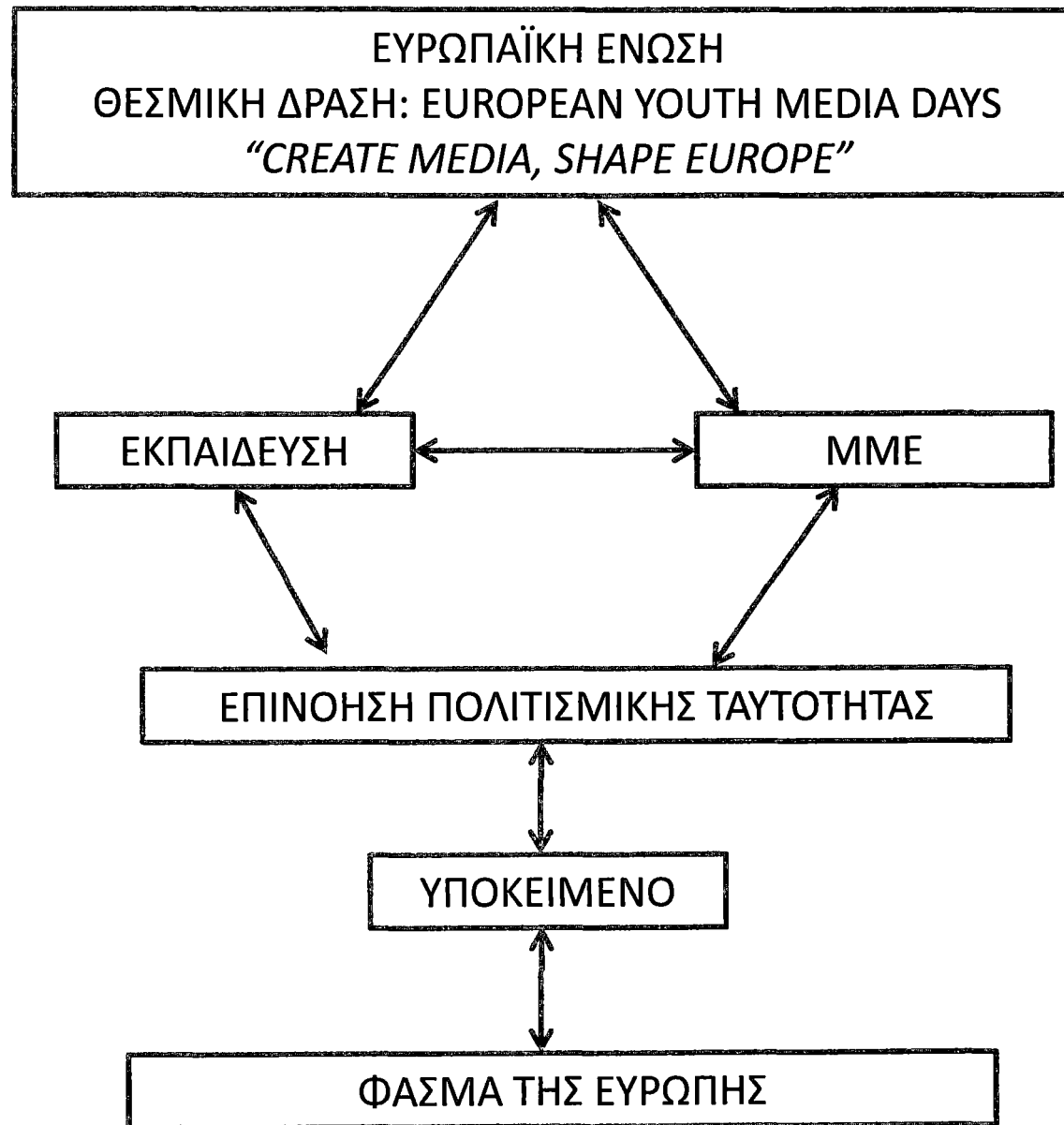
*Η πρόσληψη του κοινωνικού μετασχηματισμού
μέσω του ζεύγματος ταυτότητα- ετερότητα στο
διεθνοποιούμενο ευρωπαϊκό χώρο*

«Οι τίτλοι βοηθούν στη διατήρηση του νοήματος των εικόνων, στον περιορισμό του πιθανού εύρους ερμηνειών και αντιδράσεων από πλευράς ακροατηρίου ή αναγνώστη. Το εξετάζουμε- ή να φανταζόμαστε- εναλλακτικούς τίτλους για μια εικόνα μπορεί να μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τον τρόπο με τον οποίο ο τίτλος δανειοδοτεί την εικόνα με συναισθήματα, μνήμες κ.λπ.»

Liz Wells, Εισαγωγή στη φωτογραφία, σελ. 54

«Οι κοινωνικές σημασίες των φωτογραφιών μας υποδεικνύονται ήδη, καθώς βρίσκονται σε έναν συγκεκριμένο χώρο και συχνά συνοδεύονται από κάποιο κείμενο, το οποίο προτείνει τον τρόπο ανάγνωσης που προτιμούν οι δημιουργοί τους, και μας επιτρέπει να κατανοήσουμε εικόνες που ειδάλλως θα ήταν αινιγματικές ή διφορούμενες»

Liz Wells, Εισαγωγή στη φωτογραφία, σελ. 71

Media created, messages spread

270 young journalists gathered at the European Parliament

They created various media and shared their ideas how to shape Europe's future, now they are spreading the results from Brussels across the continent: 270 young journalists from all over the European Union participated from 27 to 30 June 2007 in the European Youth Media Days, an event organised for the first time by the [European Parliament](#) together with the [European Youth Press](#). During the three days the Parliament opened its doors for the journalists of tomorrow. The participants drafted their articles in the press room, recorded their TV Shows in the EP TV Studio and published their headline stories on www.europarl.europa.eu in 22 languages.

EP-President Hans-Gert Pöttering:

"I thank journalists for their contribution to freedom",

"Our free society is not something which is there. We have to work for it."

Sergio Cantone (Euronews TV):

"In Brussels it is easy to get wrapped up and lose one's critical attitude."

Gunnar Hökmark (Deputy Chairman of the Group of the European People's Party):

"Never turn your back on the project Europe."

APPLICATION

TERMS AND CONDITIONS
LOCATIONS AND VENUES
TRAVEL AND LODGING
FAQS

EUROPEAN YOUTH MEDIA DAYS

IDEA
HOSTS
PROGRAMME
WORKSHOPS
THEMES

MEDIA NIGHT
PARTNERS
BLOG
EYMD 2008 REVIEW
EYMD 2007 REVIEW

NETWORK

ABOUT
JOIN!
CONTACT US

MEDIA CENTER

JOURNALIST REGISTRATION
JOURNALIST FAQ
PRESS SERVICE
PRESS CONTACT

EUROPEAN
YOUTH MEDIA DAYS

CONNECT

USERNAME

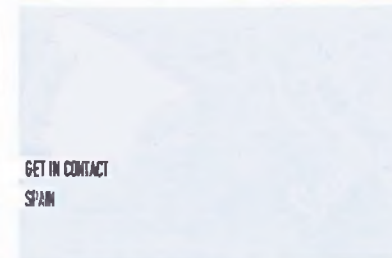
STAY INFORMED

MAIL ADDRESS

SPONSORED WITH THE SUPPORT OF

view in fullscreen...

HOME

THE JOURNALIST – AN ENDANGERED SPECIES?

YOUNG EUROPEAN JOURNALISTS TRIED TO FIND THE ANSWER

"The Journalist - an endangered species?" was the provocative title of the 2010 instalment of European Youth Media Days which saw 50 young journalists from across the EU gather in the European Parliament to debate, investigate and report!

The workshop was hosted by the European Parliament and organised with support of the European Youth Press (EYP) from the 12th to 14th of October 2010. Jaume Duch Guillot, Director for Media and Spokesperson of the European Parliament, Ioannis Darmis, Head of Media Services and Monitoring Unit of the European Parliament and Claudia Kover, board member EYP, were all delighted to welcome participants to the European Parliament and wished them success in considering the question, are journalists an endangered species?, during the three-day workshop.

Through interactive panel debates and workshop sessions on specific

WORKSHOP RESULTS

TV

- :: Europocket.tv on EYMD
- :: EU Cookbook
- :: Nuclear windmills?
- :: Live streaming and interviews

RADIO

- :: Breaking into Europe
- :: United we stand

WORKSHOP RESULTS

TV

✓ NUCLEAR WINDMILLS?

Future energy sources in times of climate change

RADIO

✓ BREAKING INTO EUROPE

Radio news on EU immigration policy

✓ UNITED WE STAND

An investigation on people perspective towards the future of the EU

PHOTO

✓ MINORITIES THROUGH A LENS

WEB

✓VOTE FOR ME!

Your two-day run for the European Parliament

✓TOO MUCH YEAST IN THESE PRICES

An analysis of food inflation, and who's to blame

✓MEDIA COUNCIL(ing)

Live reporting on the European Council

PRINT

✓THE BIGGER, THE BETTER?

A critical look at future EU enlargement

✓FEAR YOUR FRIENDS

How to deal with the rise of nationalism, exclusion and discrimination

✓A FREE PRESS, TRUTH HURTS!

Telling stories of press freedom and its limits in and outside of Europe

✓EUROpolitan

The European Women's Magazine

✓Teasing Europe

Political caricatures on EU decision-making process

Reporting beyond borders

Ideas, Themes and Programme of the European Youth Media Days 2007 & 2008

200 young journalists from across the European Union in the European Parliament in Brussels.

*Dialogue. Exchange. Learning.
Networking.*

Reporting beyond borders

Participants

- » 270 young journalists from all 27 countries of the European Union
- » Young Europeans with a special interest in media and politics and / or committed to intercultural projects, initiatives and dialogue
- » Contributors to youth- and school newspapers, young radio- and tv-producers, podcasters, bloggers, young media professionals

Programme

- » Three full days of debates, discussions, hands-on media workshops and insights into media, culture and politics in Brussels and Europe
- » Interventions by European top-level-politicians like EP President Hans-Gert Pöttering and the leaders of the political groups in the European Parliament
- » Get-together with professional journalists, politicians and experts, cultural programme
- » Genuine intercultural experience in all parts of the programme

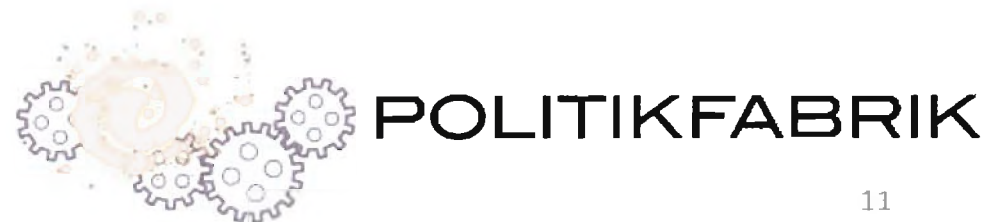

Facts & figures

- » More than 1000 universities, student media and youth associations across Europe involved in the event
- » 40 young journalists from across the European Union constitute the organizational team
- » Involvement of around 80 speakers and experts and 30 members as well as high representatives of the European Parliament
- » 15 hands-on media production workshops and 5 high-rank panel discussions¹⁰

Campaigning Europe

How to involve young voters -
Developing a political campaign for the
European elections
in 2009

- **mission:** campaign to encourage young voters to vote
- **goal:** creating a young European identity
- **focus-group:** first-time and young voters 18-24 years old

tools-online:

- web 2.0 portal
- vblogs
- blogs
- radiospots
- tv-spots

tools-offline:

- schools strongly involved
- print information/ cartoons
- Europe-express
- election day party
- Frisbee

Φωτογραφικά έργα που περιλαμβάνονται σε ψηφιακό αρχείο ενταγμένο στον ιστότοπο της δράσης European Youth Media Days

Τα υπό εξέταση οπτικά τεκμήρια αποτελούν αναρτήσεις που εντάχθηκαν στη βάση δεδομένων του ιστότοπου European Youth Media Days αυθόρμητα από τους χρήστες του

Ευχαριστούμε θερμά τους χρήστες για την παραχώρηση του δικαιώματος χρήσης των περιλαμβανόμενων φωτογραφικών έργων στην παρούσα μελέτη. Επισημαίνεται πως η παραχώρηση του δικαιώματος χρήσης έγινε αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης και με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων περί πνευματικής ιδιοκτησίας, απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή τους

in my work named "Europe: find your way & don't get lost" I tried to express my vision of the life in modern Europe. On this photography you can see my classmates, students of one of the schools in Riga. I have chosen them, because they are the part of my life, my school, my town, my country. They look so different, colorful and diverse as their lives are not similar. I am sure that these students as well as other students from different European countries will create the future of Europe. In the foreseeable future, perhaps one of them will become a doctor, a teacher, an artist or an architect, however they will form the new world. Prosperity and success of every country depends on the skills, diligence, efforts and wishes of everyone who lives there. We are all different. Each of us has its own peculiarities, habits and disadvantages, but we all live on one planet and as a matter of fact are very similar. The same situation is with the European countries. They are unique and different, colorful, there is no certain pattern of life that could be summarized as the one European lifestyle, but geographical location, historical and cultural contacts unite all these countries.

In Europe everyone has many opportunities and resources. Everyone has a chance to find something appropriate. The main thing is to know what you are looking for and to go towards one's aim. Under such conditions many of us can get lost and only with a proper support we will be able to help the destitute, everyone who has not find one course of life.

The youth on the photography hold pieces of red cardboard and make up a single whole, a united red line with its own begging, end and clear direction. This symbolizes a course of life of a person that sometimes cannot find the right way or the right turn. Pieces of cardboard also symbolize lives of different people. Moreover, when all parts are connected they symbolize the unity and mutual aid. In addition to this the end of the red line completes an arrow that points to an open door that symbolizes the unknown and unforeseen future.

FIND YOUR WAY

worlds/ welten

Why I Love Europe

Europe is in me. It is all
around me.
And I love it.

I am glad that I live in
Europe for its diverse and
unique art is ever-present
in my life. It is the
differently colored letters
that represent the
cultural diversity.

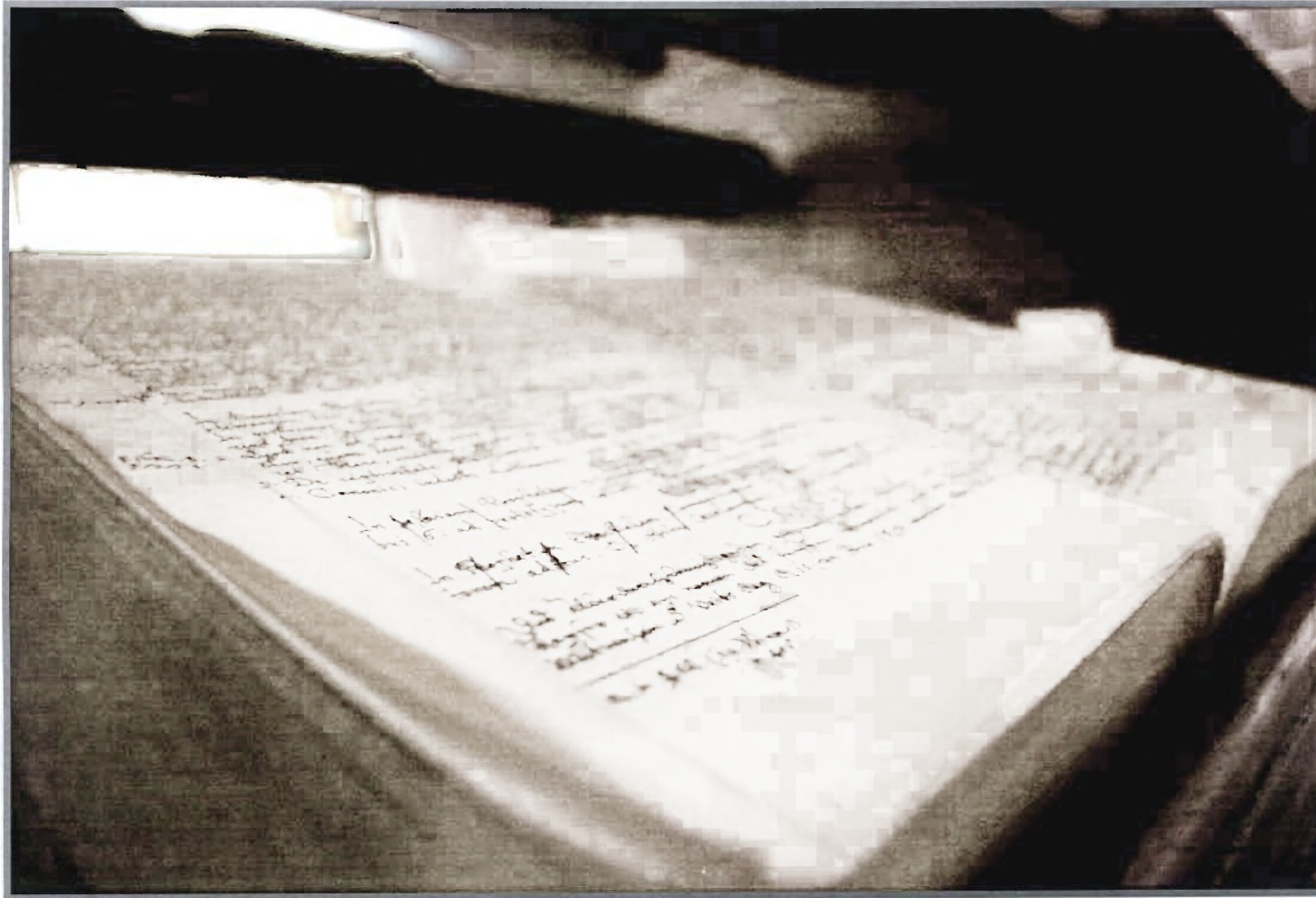
The picture embodies a
series of self-portraits.
Each alter ego of mine
holds an object that
symbolizes a type of art
that is important to me.
Music is not a visual art
and therefore there is no
certain object associated
with it.

Europe is MORE than YOU think
it's what WE think

Europe is more than you think.
Europe is knowledge.

Networking Europe

Just a pity Switzerland and some others are not playing with...

find YOUR place, YOUR Europe

mine: Berlin, Mauerpark

The roots of Europe

ROOTS

*i was made still in USSR,
but made for - Europe.
/my very best - my parents/*

you are my family

United by Europe

Europe has joined us!

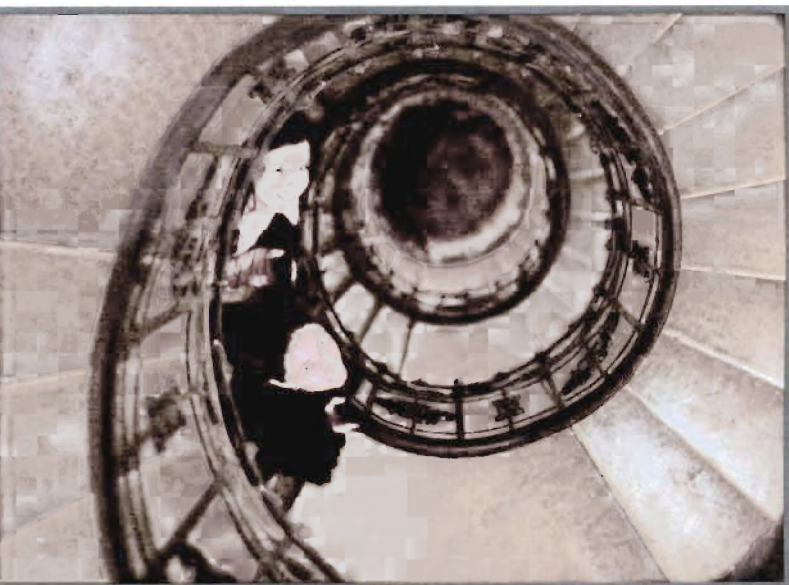
My Eye of Europe

The London Eye glows out against the late night sky.
This is my eye of Europe.

This photo has been selected to be used as part of a presentation for A level Geography Students regarding the successful bid from London to host the 2012 Olympics.

Free to Travel

Two young girls from Romania, Monica and Ioana, are visiting the St Stephen's Chapel Tower in Budapest, Hungary, 10 march 2007.

Since Romania became an European Union member in the 1st of January 2007, many youths are travelling for the weekend in different European countries, taking advantage of the freedom to travel with no restrictions in the entire Europe.

a common interest

Different but similar

***Mankind is like Skittles, different but
somehow similar***

All Different

Das Foto ist am 5. Mai 2007 entstanden. Die Gummibärchen stehen für Menschen. Man kann an ihnen sehen, dass jeder unterschiedlich ist und man trotzdem zusammenleben kann.

Coexistence

Today's Europe is a place of coexisting forms from very different times. This may be really interesting or harmful so it is very important our ability of controlling the relationships between these forms.

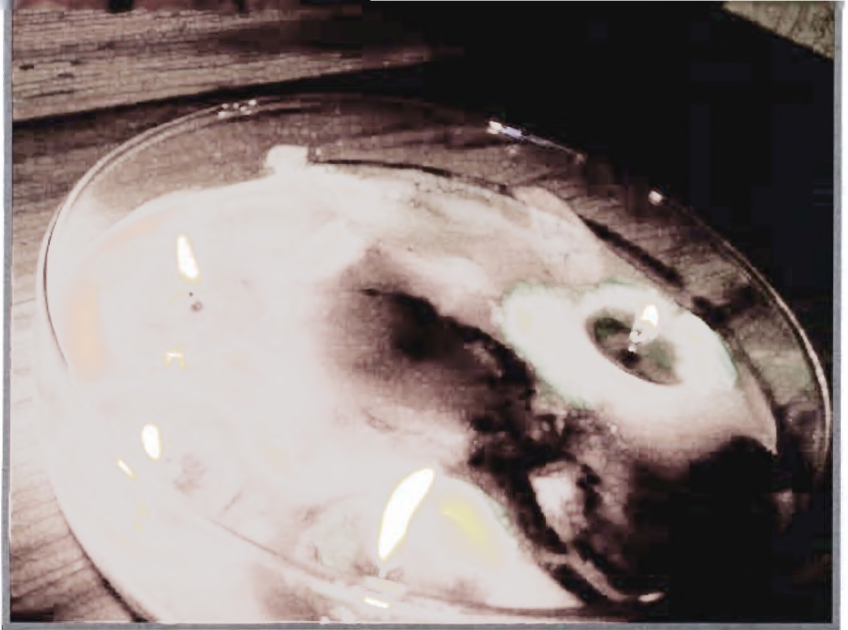
Hopes

Future

**Europe takes care of the new generation!
While doing this, don't make them lose their
sense of nature. Loving the nature from
childhood will prevent the indifference
towards it...**

Light of hope

Multinational

Tolerance between different cultures.

Belief holds Europe

The "belief" what is it?
it is invisible but it is at times stronger than
something visible
belief holds Europe
belief in friendship
belief in the past the presents and the future
belief in Justice -here those major factors which
operate each European
and I think that this apple can be a symbol of unity
of Europeans which keeps on belief of each of us!

Europe only works together

A single person cannot move anything. But if everyone contributes something, we will succeed!

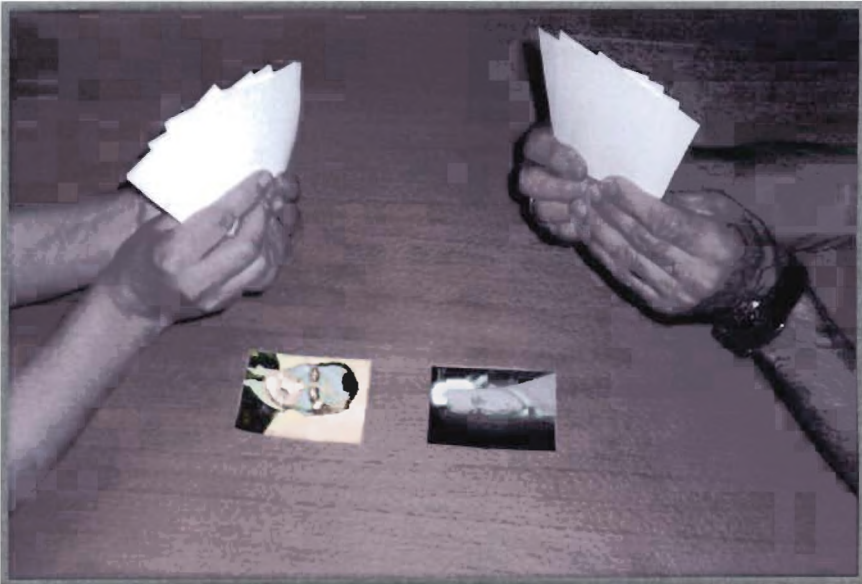
Culture crash

*Sich Zusammenzuschliessen. Im
Grunde ist alles gleich!*

Sharing Culture

*I'm gonna give you my Mozart in
exchange for your Saint-Exupéry*

To live in the history

To live modern times on grounds filled of history, and to continue them...

Vivre les temps moderne sur des terres remplies d'histoire, et les continuer..

Between new and old

In Europe we'll be living between old and new:

Between old traditions an modern lifestyle, new buildings will be raised beside beautiful monuments of old architecture and a young and an old generation will live together while Europe keeps moving forwards. In the age of globalization Europe will keep getting more modern however we'll keep our old Traditions.

And the future?

Europe is history

History under construction

Athens 2004

freedom of....

sadness...

joy of
living

Hyper-
Europeanism

shoe,
umbrella,
ball

street
life

Together to the future

A group of young people from all over Europe all looking towards a brighter future that they will build together.

The people in the picture are from Kosovo, Greece, Germany, Macedonia and Latvia, all looking out in the same direction from the hill near the edge of the city Oradea in Romania.

one world, one nationality *We
all live in one world, in Europe.
This photo symbolize united and
tolerant Europe. Taken in
Brussels*

